

Mokslo Lietuva

KAIP VERTINTI
LIETUVOS MOKSLO ŽURNALUS

■ 2–3 p.

SKIRTA KALBININKUI
ANDRIUI AŠMANTUI

■ 4 p.

■ 5 p. Siekusi gyvenimo pilnatvės

■ 6 p. Liudvikas Rėza ir masonai

■ 7 p. Bibliotekos 60-metį pasitinkant

Nr. 16(438)

Leidžiamas nuo 1989 m., du kartus per mėnesį

Vertingiausi Lietuvos spaudos paveldo objektai skaitmeninami, tad įvairių šalių tyrinėtojams ir skaitytojams prieiga prie šių mokslo ir kultūros klodų tampa vis paprastesnė. Pažangos nesustabdysi, tačiau Talino universiteto prof. dr. Tiiu REIMO tvirtina, kad knygotyrimo akimis žvelgiant, taip prarandama daug labai svarbios informacijos. Apie tai (taip pat ir kitus ne mažiau aktualius dalykus) tikriausiai bus kalbama ir diskutuojama rugsėjo 23–24 d. Vilniuje vyksiančioje Tarptautinėje knygotyros konferencijoje *Lietuvos Raudonoji knyga: reti ir vertingi leidiniai*. Konferencijos organizatoriai – Vilniaus universiteto Komunikacijos fakultetas, jo sudėtyje veikiantis Knygotyros ir dokumentotyros institutas bei Lietuvos mokslų akademija. Apie estiškųjų leidinių Raudonąją knygą (1535–1850) pranešimą skaitys Estijos knygotyriminkė prof. dr. Tiiu Reimo, su kuria kiek kitokios tematikos pokalbį pristatome *Mokslo Lietuvos* skaitytojui.

Kiek knygos prarandama ją skaitmeninant

Mūsų pašnekovė 1976–2003 m. dirbo Talino universiteto akademinės bibliotekos Baltijos šalių literatūros ir retų knygų skyriuje, nuo 1987 jam vadovavo. Profesorė yra kelių knygų autorė: parašė *Estiškų knygų chronologiją* (2000), *Knygos kultūra Taline XVIII a. antroje pusėje* (2001), taip pat yra paskelbusi daug straipsnių iš knygos istorijos. Jos tyrinėjimų ir veiklos sritys – knygos istorija ir spausdintinio paveldo restauravimas. 2001 m. Talino universitete apsigynė daktaro disertaciją. Prof. dr. Tiiu Reimo yra Šiaurės, Baltijos šalių ir Rusijos regiono Knygos, bibliotekų ir skaitymo istorijos tinklo (HIBOLIRE) narė.

Sritis, kur lietuviai dviem žingsniais pralenkė estus

ML. *Lietuvių savimoneje Estija mus lenkia kone visose srityse: pragmatiškoje politikoje, ekonomikoje, įvedant eurą. Net ir krizę ji pajuto ir įveikė pirmoji. O kaip buvo knygotyros, bibliologijos srityse?*

Tiiu Reimo. Lietuvoje šis mokslas gyvuoja jau du šimtus metų, o Estijos knygotyra prasidėjo tik XX a. trečiajame dešimtmetyje. Ligi tol Estijoje darbai knygos tematika buvo rašomi Pabaltijo vokiečių tyrinėtojų, tad estų knygotyros mokslui tėra maždaug 90 metų.

ML. *Ar buvusios Livonijos, o vėlesniais laikais Pabaltijo vokiečių, kultūra nelaikoma Estijos ir Latvijos kultūros dalimi?*

Tiiu Reimo. Taip ją suvokiame kaip savo kultūros dalį. Tai ta sfera, kurioje bendrai gyvuojame, visa tai veikia mūsų dabartinę kultūrą. Pabaltijo vokiečiai kai ką perėmė iš estų gyvenimo ir kalbos. Tačiau jeigu nagrinėjame Estijos kultūrą, ir konkrečiai – Estijos knygine kultūrą, tenka pripažinti, kad ji labai daug ką yra

■ Nukelta į 12 p.

Kad toliau plaktų MAŽOSIOS LIETUVOS širdis

Mažosios Lietuvos fondo pirmininkas Vilius Algirdas Trumpjonas (dešinėje) ir prof. Domas Kaunas

L 996–2009 metais Mažosios Lietuvos fondas skyrė daugiau kaip 346 tūkst. JAV dolerių *Mažosios Lietuvos enciklopedijai* parengti ir išleisti. Šią užduotį, pasitelkęs gausų talkininkų būrį, atsakingai ir garbingai įvykdė Mokslo ir enciklopedijų leidybos institutas. Sumanymui įgyvendinti prireikė beveik 15 metų, užtat šiandien galime pasidžiaugti keturiais *Mažosios Lietuvos enciklopedijos* (MLE) tomiais. Ties atliktu darbu neketinama sustoti, bus siekiama glaustas vienatomes MLE parengti ir išleisti anglų, vokiečių, tikriausiai ir rusų kalbomis. Šios enciklopedijos idėjos autorias, vyriausiojo organizatoriaus ir tvarkytojo prof. Viliaus Pėteraičio (1914 10 18 – 2008 03 21) vėlė dausose, o gal ūksmingų Lietuvos ažuolų pavėsyje, tikriausiai džiaugiasi, nes tikram patriotui nėra nieko brangesnio kaip jo pradėtų darbų tąsa.

Apie visa tai ir kitus dalykus kalbėsime su Mažosios Lietuvos fondo tarybos pirmininku Viliumi Algirdu TRUMPJONU iš Čikagos, kuris vasarą kelias savaites viešėjo Lietuvoje. Įsigijusieji MLE IV tomą gali susipažinti su gan išsamia pašnekovo biografija, paįvairinta įdomiomis nuotraukomis. Tiems, kurie MLE dar nespėjo įsigyti, padėsime, priminę bent kai kuriuos svarbiausius šio asmens gyvenimo faktus.

Gimė 1936 m. Klaipėdoje. 1940 m. birželio 15 d. Vokietijos policijos įsakymu Trumpjonų šeima iš Klaipėdos buvo išstremta ir persikėlė į Kauną. 1941 m. pavasarį su tėvais Vilius Algirdas išvyko į Vokietiją, kur metus išbuvo perkeltų asmenų stovyklose. Vėliau apsigyveno Luckenwaldėje, 1947 m. su tėvais pasitraukė į Berlyną, o 1948 m. – į Vakarų Vokietiją.

1951 m. emigravo į JAV. 1955 m. Pitsburge Vilius Algirdas Trumpjonas baigė gimnaziją, įstojo į JAV jūrų pėstininkus. 1962 m. dalyvavo Kubos karinėje blokadėje, 1968–1969 m. Vietnamo kare. 1975 m. grįžo į civilinį gyvenimą, baigė Ilinojaus universitetą ir dirbo naftos pramonės bendrovėje *Amoco*.

Lietuvių evangelikų liuteronų Tėviškės parapijoje Čikagoje buvo renkamas tarybos pirmininku, reiškėsi Mažosios Lietuvos liuteronų draugijos veikloje (nuo 1994 m. yra jos pirmininkas), tapo Mažosios Lietuvos Rezistencinio Sąjūdžio valdybos ir Mažosios Lietuvos fondo tarybos nariu (nuo 2005 m. Fondo pirmininkas).

Prisidėjo ir nepriklausomybę atkūrusioje Lietuvoje: buvo Martyno Mažvydo paminklo

■ Nukelta į 14 p.

Lietuvos mokslo žurnalai pasaulio kontekste

Eleonora DAGIENĖ

Lietuvos mokslo periodikos asociacijos (LMPA) valdybos pirmininkė

Prieš ketverius metus tapau VGTU leidyklos direktore ir visi klausimai, susiję su mokslo žurnalų leidyba, man yra aktualūs, tad pradėjau jais domėtis. Mokiausi ir sėmiausi patirties iš labiau patyrusių kolegų. Stažavausi Oksfordo universiteto leidyklos žurnalų leidybos padalinėje, kuris leidžia apie 240 žurnalų, Edinburgo universiteto leidykloje, leidžiančioje per 30 mokslo žurnalų. 2009 m. dalyvavau seminare Londone apie mokslo publikacijų vertinimo tendencijas pasaulyje, bendravau su užsienio leidėjais, kuriems mokslo žurnalų leidyba – labai svarbi veiklos sritis. Užsienio leidyklos rūpinasi ne tik žurnalų turiniu, bet ir jų sklaida bei pateikimu duomenų bazėms. Remdamasi sukaupta patirtimi ir teikiama duomenimis norėčiau apginti pastaruoju metu nepelnytai menkinamą Lietuvos mokslo žurnalų statusą.

Šios publikacijos tikslas – supažindinti su kai kuriais Lietuvos mokslo žurnalų, referuojamų ISI WoS (*Institute of Scientific Information Web of Science*) duomenų bazėse, rodikliais. Skaičių kalba padeda susidaryti tikresnę vaizdą, tad ir išvengti tuščių diskusijų.

Trumpai pristatydami atlikto tyrimo rezultatus, siekiame išsiaiškinti, koks Lietuvos žurnalų lygis pirminiu vertinimo lygmeniu, ir pateikti bendrą vaizdą. Išsamus mokslo publikacijų vertinimas – atskiras mokslas. Medžiaga parengta žinant, kad informacija, susijusi su Lietuvos mokslo žurnalų leidyba, yra laukiama ir skaitoma. Karštos diskusijos vyksta dėl Lietuvos mokslo žurnalų leidybos tikslingumo, labai besiskiriančio leidžiamų žurnalų vertinimo, todėl norėjome pateikti objektyvią informaciją skaičių kalba ir komentuoti, kaip Lietuvos mokslo žurnalai atrodo pasauliniame kontekste.

Mokslo žurnalų leidyba visame pasaulyje laikoma atskira leidybos sritimi su savo specifika, kurią diktuoja mokslo sklaidos ir mokslo vertinimo taisyklės. Mokslininkas tampa žinomas pasaulyje dėl skelbiamų atliktų tyrimų rezultatų mokslo žurnaluose, kuriuos skaito jo kolegos mokslininkai. Kad mokslininkai skaitytų žurnalą ir pasitikėtų jo turiniu, jis turi būti aukšto mokslinio lygio. Aukštą žurnalo mokslinį lygį visų pirma garantuoja tarptautinis spausdinamų straipsnių recenzavimas. Mokslininkai skaito straipsnius tų žurnalų, kuriuos iš gausybės pasaulio žurnalų atrinko, pagal mokslo sritis surūšiavo ir reitingavo visuotinai pripažintos duomenų bazės. Pasaulyje leidžiama nesuskaičiuojama gausybė mokslo žurnalų, tad neįmanoma visų peržiūrėti ir pasirinkti tai, kas reikalinga ir vertinga. Nevertėtų gaišti laiko, o pasitikėti duomenų bazes sudarančių kompetentingų žmonių atlikto darbo rezultatais.

Visi šiame straipsnyje teikiami skaičiai paimti iš ISI WoS duomenų bazės, kuri yra viena iš Thomson Reuters ISI

Lietuvos mokslo periodikos asociacija
The Association of Lithuanian Serials

Web of Knowledge duomenų bazių. Šia baze pasitiki visi pasaulio mokslininkai ir mokslo produkcijos vertintojai, nes žino, kad patekti į ją nelengva. Žurnalai į bazę atrenkami labai kruopščiai, tad šis procesas daugumai Lietuvos žurnalų vyko kelerius metus. Atrankos ekspertai – savo srityse pripažinti mokslininkai, kurie vertina konkretaus žurnalo mokslumą, žinomumą, cituojamumą, sklaidą ir daugybę kitų parametrų. Žurnalai ISI WoS duomenų bazėje reitinguojami pagal sudėtingus skaičiavimus ir daugybę parametrų, kurie nuolat

tobulinami ir atnaujinami. Patekusieji į bazę yra tarsi po didinamuoju stiklu: jeigu tam tikri žurnalo rodikliai nebeatitinka griežtų reikalavimų, žurnalas duomenų bazėje neberefekuojamas.

Kaip pavyzdį galima nurodyti žurnalą *International Applied Mechanics* (ISSN 1063-7095), kurio straipsniai nuo 1992 iki 2008 m. referuoti bazėje. 2005 m. šis žurnalas dar turėjo neblogą citavimo indeksą IF (*Impact Factor*), lygų 1,740. Pagal šį rodiklį jis buvo dešimtas tarp 110 mechanikos mokslo srities žurnalų. Nuo 2006 m. jo citavi-

mo indeksas nebeskaiciuojamas, o nuo 2009 m. žurnalo straipsniai ISI WoS bazėje neberefekuojami.

Tai turėtų būti išpėjimas visiems Lietuvos mokslo žurnalams, daug metų siekusiems patekti į ISI WoS bazę, po kruopščios atrankos ten patekusiems ir sulaukusiems to, kad jau skaičiuojamas ir skelbiamas jų citavimo indeksas. Visiems žurnalų leidėjams reikėtų pasidomėti žurnalų kokybės vertinimo kriterijais. Dauguma žino vieną svarbiausių rodiklių – citavimo indeksą, tačiau nedaugelis įsigilinė į kitus rodiklius,

kurie tai pat lemia ilgalaikį išlikimą ISI WoS duomenų bazėje. Pažangi mokslo žurnalų leidyba padėtų Lietuvos mokslo žurnalams ne tik pakliūti į labiausiai pripažintą duomenų bazę, bet ir joje išlikti bei pristatyti Lietuvos mokslą pasaulio mokslininkų bendruomenėi.

Informaciją apie ISI WoS duomenų bazėje referuojamus Lietuvos mokslo žurnalus pateikiame 1 lentelėje. Lentelėje abėcėlės tvarka išvardyti visi 30 pristatomi šioje bazėje Lietuvos mokslo žurnalai ir kai kurie jų rodikliai 2009–2010 metais.

1 lentelė. Kai kurie Lietuvos mokslo žurnalų, referuojamų ISI WoS duomenų bazėje, rodikliai 2009–2010 metais (šaltinis: Thomson Reuters ISI WoS bazė, 2010 m. rugpjūtis)

Mokslo žurnalas (leidžianti institucija)	ISI WoS bazėje nuo metų	Publikacijų skaičius patalpinus į duomenų bazę	Mokslinių straipsnių dalis %	Savanauđiskumas %	Tarptautiškumas %	Straipsnių kalba
<i>Baltic Astronomy</i> (VU)	2003	470	97,50	20,00	77,50	EN – 100 %
<i>Baltic Forestry</i> (Lietuvos agrarinių ir miškų mokslų centro Miškų institutas)	2007	87	95,83	25,00	64,58	EN – 100 %
<i>Baltic Journal of Management</i> (ISM)	2008	63	79,49	10,26	76,92	EN – 100 %
<i>Baltic Journal of Road and Bridge Engineering</i> (VGTU)	2006	129	95,56	42,22	48,89	EN – 100 %
<i>Baltica</i> (Gamtos tyrimų centro Geologijos institutas)	2007	40	86,36	22,73	63,64	EN – 100 %
Chemija (LMA)	2007	116	86,54	–	26,92	LT – 5,8 % EN – 94,2 %
Elektronika ir elektrotechnika (KTU)	2007	655	99,71	26,53	48,98	EN – 100 %
Filosofija, sociologija (LMA)	2008	94	92,16	–	7,84	LT – 86,3 % EN – 13,7 %
<i>Informatica</i> (MII)	2002	321	98,21	21,43	58,93	EN – 100 %
<i>Information Technology and Control</i> (KTU)	2007	154	96,60	42,37	32,20	EN – 100 %
<i>International Journal of Strategic Property Management</i> (VGTU)	2008	54	89,47	21,05	76,32	EN – 100 %
Inžinerinė ekonomika / <i>Engineering Economics</i> (KTU)	2007	207	97,78	58,89	15,56	LT – 1,1 % EN – 98,9 %
<i>Journal of Baltic Science Education</i> (privatus)	2008	51	75,76	–	96,97	EN – 100 %
<i>Journal of Business Economics and Management</i> (VGTU)	2007	120	100,00	38,00	56,00	EN – 100 %
<i>Journal of Civil Engineering and Management</i> (VGTU)	2008	116	94,87	38,46	56,41	EN – 100 %
<i>Journal of Environmental Engineering and Landscape Management</i> (VGTU)	2007	114	98,08	53,85	30,77	LT – 13,5 % EN – 82,7 % RU – 3,8 %
<i>Journal of Vibroengineering</i> (privatus)	2007	298	100,00	–	44,44	EN – 100 %
<i>Lithuanian Journal of Physics</i> (Lietuvos fizikų draugija)	2007	205	87,91	–	16,48	EN – 100 %
<i>Lithuanian Mathematical Journal</i> (MII)	2007	126	98,11	39,62	45,28	EN – 100 %
Logos (privatus)	2007	259	90,43	–	29,79	LT – 97,9 % EN – 2,1 %
<i>Materials Science-Medžiagotyra</i> (KTU)	2007	232	46,94	71,43	9,18	EN – 100 %
<i>Mathematical Modelling and Analysis</i> (VGTU)	2007	158	79,36	9,52	85,71	EN – 100 %
Mechanika (KTU)	2007	252	100,00	46,85	32,43	EN – 100 %
Medicina-Lithuania (KMU)	2007	428	91,86	79,05	2,33	LT – 44,8 % EN – 55,2 %
Problemos (VU)	2005	228	84,62	42,32	28,85	LT – 82,7 % EN – 17,3 %
<i>Technological and Economic Development of Economy</i> (VGTU)	2007	159	96,83	38,09	41,27	EN – 100 %
<i>Transformations in Business & Economics</i> (VU)	2005	282	78,76	15,04	73,45	EN – 100 %
<i>Transport</i> (VGTU)	2007	189	100,00	32,25	50,69	EN – 100 %
Veterinarija ir zootechnika (LVA)	2007	201	98,84	69,77	12,79	LT – 63,9 % EN – 36,1 %
Žemdirbystė-Agriculture (Lietuvos agrarinių ir miškų mokslų centro Žemdirbystės institutas)	2008	174	100,00	40,54	20,27	LT – 59,5 % EN – 40,5 %

Vertėtų išsamiau aptarti 1 lentelėje teikiamus rodiklius.

Mokslinių straipsnių dalis – šis rodiklis rodo žurnale skelbiamų mokslinių straipsnių (*Articles*) procentinę dalį. Straipsnio priskyrimas vienai iš straipsnių kategorijų leidžia skaitytojui lengviau suvokti, ką jis skaito. *ISI WoS* duomenų bazėje skiriamos straipsnių kategorijos, nurodomos žurnalo turinyje: mokslinis straipsnis (*Article*), redakcijos skiltis (*Editorial material*), straipsniai, kuriuose skelbiama konferencijų pranešimų medžiaga (*Conference proceedings, Meetings*), mokslinė apžvalga (*Review*) ir kitos kategorijos. 1 paveiksle parodyta, kad viename iš labiausiai pasaulyje skaitomų žurnalų *The Science* mokslinių straipsnių yra šiek tiek mažiau nei 35%, dauguma kitų žurnalo publikacijų išskiriamos įvairiomis labai retai Lietuvos žurnaluose aptinkamomis žymomis: laiškai (*Letter*), naujienos (*News item*), taisymai (*Correction*), papildomi taisymai (*Correction, Addition*) ir kitomis.

Field	Document Type	Record Count	% of 82649
☐	ARTICLE	32526	39.3644 %
☐	EDITORIAL MATERIAL	23443	28.3645 %
☐	LETTER	10014	12.1183 %
☐	NEWS ITEM	8727	10.5591 %
☐	BOOK REVIEW	4355	5.2693 %
☐	CORRECTION	1088	1.3140 %
☐	CORRECTION ADDITION	1088	1.2922 %
☐	REVIEW	1010	1.2220 %
☐	NOTE	149	0.1803 %
☐	BIOGRAPHICAL ITEM	121	0.1464 %
☐	SOFTWARE REVIEW	91	0.1101 %
☐	ITEM ABOUT AN INDIVIDUAL	30	0.0363 %
☐	PROCEEDINGS PAPER	13	0.0157 %
☐	DISCUSSION	8	0.0097 %
☐	BIBLIOGRAPHY	3	0.0036 %
☐	DATABASE REVIEW	2	0.0024 %
☐	MEETING ABSTRACT	2	0.0024 %
☐	REPRINT	1	0.0012 %

1 pav. *The Science* žurnalo publikacijų kategorijos (šaltinis: Thomson Reuters ISI WoS bazė, 2010 m. rugpjūtis)

Tokia mokslinių straipsnių dalis priimtina savaitiniam žurnalui apie naujausius mokslo laimėjimus. Žurnale *Reviews of Modern Physics* daugiausia apžvalgų – 59%, šiek tiek mažiau straipsnių – 33%, redakcijos skilčių – 2,3%. Mokslo žurnaluose labai gerai vertinamos išsamios apžalvos – iš visų mokslinių publikacijų jos cituojamos daugiausiai.

1 lentelėje matyti, kad Lietuvos mokslo žurnaluose didelės straipsnių kategorijų įvairovės nerashime, didžiąją straipsnių dalį sudaro moksliniai straipsniai, kartais spausdinami konferencijų straipsniai ir redakcijos skiltys. Mokslinių straipsnių vyraavimo tendencija, neskirstant jų į straipsnius ir apžalvas, ypač išryškėjo pastaraisiais metais. Pavyzdžiui, žurnale *Baltic Astronomy* tarp visų 2003–2009 m. išspausdintų straipsnių mokslo straipsniai sudarė tik 39%, o 58% sudarė spausdinta konferencijų medžiaga. Tačiau 2009 ir 2010 m. žurnale mokslinių straipsnių – jau per 97%. Šį pokytį, matyt, lėmė Lietuvos mokslo produkcijos vertintojų požiūris į konferencijų medžiagą kaip antraeilę mokslo produkciją. Lietuvos žurnalas *Transformations in Business & Economics* kiekviename žurnalo numeryje publikuoja redakcijos straipsnį *Editorial* ir papildomai *Special Editorial*, kurie *ISI WoS* duomenų bazėje priskiriami prie *Editorial Material*. Paprastai teminio žurnalo numerio kviestinio redaktoriaus straipsnis *Special Editorial* yra mokslinis straipsnis. Tokiu atveju mokslinių straipsnių dalis 2009–2010 m. šiame žurnale būtų didesnė, negu 1 lentelėje nurodyti

79%. Siekiant, kad žurnalų mokslinių straipsnių dalis būtų nurodoma tiksliai, žurnalo redakcinės kolegijos turėtų pačios įvardyti publikacijos kategoriją žurnale, atskirdamos mokslinius straipsnius, apžvalgas, su konferencijomis susijusius straipsnius ir kt.

Savanaudiškumas rodo, kiek institucijos mokslininkų publikacijų skelbiama tos institucijos leidžiamame žurnale. Šis rodiklis Lietuvos mokslų akademijos, Fizikų draugijos ir privačių institucijų leidžiamiems žurnalams nepateikiamas, nes sunku nustatyti instituciją – šiuo atveju žurnalo savininką – dėl dviejų priežasčių: pirmoji – aiškiai identifikuojamas tik leidėjas, o ne institucija, t. y. leidinio savininkas; antroji – labai daug įrašų į analizuojamo kriterijaus lauką neįrašoma. Tik kelių Lietuvos žurnalų, dažniausiai leidžiamų lietuvių kalba, duomenyse yra įrašų, kad neįmanoma identifikuoti institucijos. Pavyzdžiui, žurnale *Logos* skiltyje *Institutions*, yra 90 autorių (35%), nepriskirtų nė vienai

žurnalų savanaudiškumo rodikliais rodo, kad Lietuvos žurnalų savanaudiškumas kur kas didesnis už vidutinę užsienio žurnalų savanaudiškumo rodiklį. Užsienio žurnalų jis dažniausiai būna iki 10% ar mažesnis. Tad nemažas kai kurių Lietuvos žurnalų savanaudiškumo koeficientas gali lemti jų trumpalaikiškumą *ISI WoS* duomenų bazėje. Neoficialiai savanaudiškumo rodiklis neturėtų viršyti 30–40%. Tiesa, kartais galima rasti ir objektyvią didelio savanaudiškumo rodiklio priežastį. Lietuvos žurnalų *Baltic Journal of Road and Bridge Engineering* bei *Veterinarija ir zootechnika* aukštą savanaudiškumo rodiklį gali lemti siaura šių žurnalų specializacija, kitose Lietuvos institucijose šių sričių mokslininkų labai nedaug.

Tarptautiškumas. Šis rodiklis rodo procentinę kitų šalių autorių publikacijų dalį žurnale, apibūdina ne tik užsienio autorių norą į galimybes patekti į žurnalą, bet ir žurnalo pasaulinės sklaidos galimybes. Galima tik spėlioti, ar į anglų kalba leidžiamus žurnalus *Astrophysical Bulletin* (Rusija, tarptautiškumas 1,71%), *Materials Science-Medziagotyra* (Lietuva, tarptautiškumas 9,18%), *Lithuanian Journal of Physics* (Lietuva, tarptautiškumas 16,48%) patekti labai sunku, ar užsienio autoriai žurnalui savo straipsnių nesunčia. Šio reiškinio priežastis gali būti ir nepakankama informacijos apie žurnalą sklaidą užsienyje, ir tai, kad žurnalas neturi gero vardo. Gal žurnalui *Medicina-Lithuania*, kuriame pusė publikacijų skelbiama lietuvių kalba, tarptautiškumas neaktualus (3 pav.)?

JAV ir Vokietijos žurnalų tarptautiškumo rodiklis taip pat dažnai neviršija 40%, tačiau didelės šalys gali sau tai leisti. Kitaip nei kitų šalių, Didžiosios Britanijos mokslo žurnalų tarptautiškumas dažnai didesnis nei 80% – jį lemia labai aukšto lygio mokslo žur-

Field	Institution Name	Record Count	% of 2044
☐	UNIV CAMBRIDGE	80	3.9139 %
☐	UNIV OXFORD	80	3.9139 %
☐	UNIV LONDON	59	2.8865 %
☐	UNIV EDINBURGH	57	2.7886 %
☐	MRC	55	2.6908 %
☐	UNIV MANCHESTER	41	2.0059 %
☐	HAMMERSMITH HOSP	39	1.9080 %
☐	UNIV GLASGOW	38	1.8591 %
☐	UNIV LONDON LONDON SCH HYG & TROP MED	35	1.7123 %
☐	UNIV LIVERPOOL	33	1.6145 %

2 pav. Žurnalo *The British Medical Bulletin* straipsnių, kurių autoriai priskirti konkrečioms institucijoms, procentinė dalis (šaltinis: Thomson Reuters ISI WoS bazė, 2010 m. rugpjūtis)

Field	Country/Territory	Record Count	% of 172
☐	LITHUANIA	168	97.6744 %
☐	ESTONIA	2	1.1628 %
☐	FINLAND	2	1.1628 %
☐	GERMANY	2	1.1628 %
☐	LATVIA	2	1.1628 %
☐	POLAND	2	1.1628 %
☐	USA	2	1.1628 %
☐	AUSTRIA	1	0.5814 %
☐	DENMARK	1	0.5814 %
☐	FRANCE	1	0.5814 %

3 pav. Žurnalo *Medicina-Lithuania* tarptautiškumo duomenys (šaltinis: Thomson Reuters ISI WoS bazė, 2010 m. rugpjūtis)

nalų leidyba šioje šalyje. Esame maža tauta, todėl, siekdami platesnės žurnalų sklaidos pasaulyje ir norėdami kelti mūsų mokslinių tyrimų lygį, negalime skelbti tik savo institucijos ir Lietuvos autorių straipsnių. Turėtume mokytis iš Didžiosios Britanijos leidybų, kurie, patys vykdydami aukšto tarptautinio lygio mokslinius tyrimus, paliko savo žurnaluose pakankamai erdvės užsienio autoriams.

Pasaulinės sklaidos galimybės rodo, kokias tarptautinės sklaidos galimybes turi žurnalas, t. y. kokia kalba jis leidžiamas. Pastebėtina, kad 2009–2010 m., palyginti su ankstesniais metais, vis daugiau Lietuvos žurnalų orientuojasi į anglų kalbą ir spausdina vis mažiau arba visai nespausdina straipsnių lietuvių kalba. Priešingos tendencijos pastebimos žurnale *Filosofija, sociologija* – jame pastaraisiais metais randasi vis daugiau straipsnių lietuvių kalba. Tai galima vertinti kaip žurnalo politiką siekiant vystyti ir propaguoti mokslinę lietuvių kalbą, lietuviškąją terminiją. Kai kurių Lietuvos žurnalų tapimas tarptautiniais ir straipsnių spausdinimas tik anglų kalba lėmė naujų žurnalų, atvirų straipsniams lietuvių kalba, atsiradimą. Paprastai tokie žurnalai net ir nesiekia tapti referuojamais *ISI WoS* duomenų bazėse. Pastebėtina, kad tarp referuojamų *ISI WoS* duomenų bazėje Lietuvos mokslo žurnalų tik vienas žurnalas – *Journal of Environmental Engineering and Landscape Management* – vis dar skelbia straipsnius rusų kalba, nors didžioji dalis Rusijos žurnalų, esančių *ISI WoS* duomenų bazėje, publikuoja straipsnius tik anglų kalba.

Prieš formuluodami išvadas, prisiminkime, kad prieš keletą metų *ISI WoS* duomenų bazėje buvo referuojami tik trys Lietuvos žurnalai. Tuomet ši duomenų bazė Lietuvoje ypač buvo aukštinama. Dažnai eskaluota tema, kaip Lietuva šioje srityje atsilieka nuo Estijos

ir Latvijos. Kai šioje bazėje atsirado net 30 Lietuvos žurnalų ir Lietuva apenkė savo šiaurines kaimynes, viskas apsimė aukštyn kojom. Dabar jau girdime, kad Lietuvoje mokslo žurnalų per daug, kad nepaisant patekimo į aukščiausio rango duomenų bazę šie žurnalai išlieka „kaimo“ žurnalais. Atrodytų, kad kažkas tokiu būdu nori pridengti nepakankamą dėmesį mokslo žurnalų leidybai ir menkas pastangas keliant savo žurnalų lygį.

Trumpai apžvelgę kai kuriuos Lietuvos mokslo žurnalų rodiklius ir jų vietą pasauliniame kontekste, galime teigti, kad didelės Lietuvos mokslininkų pastangos siekiant leidžiamų žurnalų lygio augimo ir tarptautinio pripažinimo apvainikuotos sėkme: išaugo ir žurnalų, referuojamų aukščiausio rango duomenų bazėje, skaičius, jų tarptautinė sklaida ir tarptautinis pripažinimas.

Kita išvada – Lietuvos mokslo žurnalų leidėjams reikalinga kvalifikuota pagalba (mokymai, seminarai, konferencijos ir kt.) tiek siekiant aukštesnio publikuojamų straipsnių mokslinio lygio, tiek gerinant leidžiamų žurnalų formaliuosius rodiklius. Mums atrodo, kad sutelkus pastangas ir dalijantis įgyta patirtimi šie tikslai bus pasiekti greičiau ir lengviau. Todėl ir buvo įkurta Lietuvos mokslo periodikos asociacija (LMPA), atvira visiems mokslo žurnalų leidėjams. Asociacijos tikslai – supažindinti asocijuotus ir neasocijuotus Lietuvos mokslo žurnalų leidėjus su pažangiausiomis mokslo žurnalų leidybos tendencijomis ir technologijomis ir tobulinti mokslo leidybą Lietuvoje. Daugiau informacijos apie asociaciją, jos organizuojamus seminarus ir kitokią veiklą galima rasti LMPA tinklapyje www.moksloperiodika.lt.

Vienas iš artimiausių renginių, kurių Lietuvos mokslo žurnalų leidėjams organizuoja Lietuvos mokslų akademija kartu su Lietuvos mokslo periodikos asociacija – konferencija *Lietuvos mokslo žurnalų sklaidos pasaulyje galimybės*. Konferencijoje dalyvaus ir pranešimus skaitys Didžiosios Britanijos *Taylor & Francis* leidyklos vadovai. Ši leidykla yra mokslo ir akademinės leidybos, progresyvių leidybos technologijų taikymo ir mokslo produkcijos sklaidos pasaulyje lyderė. Numatoma, kad konferencija vyks šių metų spalio 21 d. nuo 9 iki 15 val. Lietuvos Respublikos Seimo Konstitucijos salėje.

Įspūdingas ilgamečio dėmesio Andriui Ašmantui rezultatas

Arnoldas PIROČKINAS

Gal prieš du mėnesius išleistos knygos, kurią dabar ketiname pristatyti skaitytojams (A. Pupkis, Andrius Ašmantas: gyvenimas ir kūryba. Monografija. – Vilnius: „Trys žvaigždutės“, 2010. – 600 p.), įvadiniame skyrelyje *Andriaus Ašmanto kūrybinis palikimas ir jo tyrimas* Aldonas Pupkis yra nupasakojęs, kaip 1962–1965 m., būdamas Leningrado (dabar Sankt Peterburgas) universiteto Bendrosios fonetikos ir metodikos katedros aspirantas, kažkurioje didžiojoje miesto bibliotekoje vartęs lietuvišką prieškarinių metų *Gimtąją kalbą*. Jo dėmesį taip patraukę Ašmanto straipsniai iš šnekamosios kalbos kultūros ir fonetikos, jog jų sukeltas įspūdis „neišblėšęs išliko ištisus dešimtmečius“ (citatos iš nurodytos knygos toliau žymimos be kitų nuorodų, tik puslapis: p. 9). 1968 m. Vilniaus universitete vadovaudamas lituanistų kalbininkų proseminarui, davęs rašyti studentams darbėlių apie tarpukario metų lietuvių kalbininkus. Vienas buvęs skirtas A. Ašmantui. Taip prasidėjo gilinimasis į šio kalbininko gyvenimą ir jo kūrybinio palikimo tyrimas. Šiandien, norint išvardyti visus paties A. Pupkio ir jo paskatintų žmonių rašinius apie

Lietuvių kalbininkas, literatūrologas, pedagogas, publicistas Andrius Ašmantas su šeima per 1940 m. atostogas Tickūnuose

didžiuosiuose Lietuvos archyvuose ir rankraštyuose. Kas nėra dirbęs su archyvų dokumentais, tas vargiai įsivaizduoja, kiek šis darbas reikalauja laiko, jėgų ir kantrybės. Autorius sunkumus sėkmingai įveikė: monografija grindžiama gausia archyvine dokumentacija.

Ne mažiau varginga ieškoti reikiamų duomenų išaugusioje pirmosios Lietuvos Respublikos periodikoje. Tik nedidelė joje rastų dalykų dalis įtraukta į registrą *Literatūra* (p. 574–587). Šiame sąraše dominuoja naujesieji įvairių galų spaudos darbai, padedantys nušviesti A. Ašmanto laiką ir veiklą. Jų esama 236 vienetų. Patyrusiam specialistui vien literatūros sąrašas, nors nėra koks darbo vertės garantas, vis dėlto jau rodo, ko galima iš turinio tikėtis. Šiuo kartu surašyta literatūra skaitytojo neapgaus: ji yra teisingas rodklis, kad turime prieš akis vertingą veikalą.

Po *Pratarmės* ir minėto įvadinio skyrelio knygoje eina dvi didžiosios, pagrindinės dalys: *I dalis. Gyvenimo kelias* (p. 17–309) ir *II dalis. Kūrybinio palikimo apžvalga* (p. 311–548). Monografija baigiasi šešiais savarankiškais skyreliais: *Apie Andriaus Ašmanto raštų kalbą ir stilių* (p. 549–554), *Kaip saugomas Andriaus Ašmanto atminimas* (p. 555–561), *Apibendrinamosios išvados* (p. 562–571), *Šaltinių štrumpinimai* (p. 572–573), minėta *Literatūra ir Pavardžių rodyklė* (p. 574–585). Knygą labai praturtina apšti ikonografija: nuotraukos, dokumentų faksimilės.

Per pirmosios dalies 289 puslapius skaitytojas galės susipažinti su Andriaus Ašmanto, gimusio 1906 m. vasario 24 d. Tickinų kaime (caro laikais priklausė Telšių apskrčiai, po 1918 m. Kretingos apskrčiai, o dabar – Klaipėdos raj.), esančiame per kokius 3 km nuo Endriejavo, gyvenimu. Savo kelionę baigė 1941 m. gegužės 19 d. vienoje Vilniaus ligoninėje, kur buvo paguldytas susirgęs šiltine. Taigi jo gyvenimo kelio būta visai neilgo: išgyveno vos 35 metus su keliais mėnesiais. Tas kelias, atvedęs jį į mokslo aukštumas, buvo tipiškas daugeliui XIX a. pabaigos – XX a. pradžios

lietuvių inteligentų – gana vargingai eitas. Tėvai valdė 29 ha ūkį, bet septynių vaikų šeima juos leisti į mokslus neįstengė – buvo pasmerkti likti kaime. Tėvas vyresnius Oną ir Antaną pats mokė namie skaityti rašyti ir kiek skaičiuoti. Iš jų ir trečiasis eilėje Andrius, būdamas gabus, prasilavino tiek, kad, 1918 m. rudenį atidarius Endriejave (tada rašė Andriejovas) lietuvišką mokyklą, buvo priimtas į II skyrių (klasę). Pradinę mokyklą baigė per vienus metus! Gavęs keturių skyrių pažymėjimą, 1919 m. rudenį, su ašaromis išsiprašęs, tėvo nuvežamas į Rietavo gimnaziją. 1925 m. baigė šeštąją klasę. Kadangi aukštesniųjų klasių neatidarė, septintąją ir aštuntąją klases lankė Telšiuose, Vyskupo Valančiaus gimnazijoje. 1927 m. birželio 23 d. kaip pirmasis mokinys ją baigė ir, gavęs gimnazijos baigimo atestatą, rudenį įstojo į Lietuvos universiteto Humanitarinių mokslų fakultetą. Studijuoti pagrindine šaka pasirinko lietuvių kalbą, o šalutinėmis šakomis – lietuvių literatūrą ir pedagogiką. Taigi A. Ašmantas atsidūrė laikinojoje Lietuvos sostinėje Kaune. Tačiau ir čia kelias nebuvo lengvas. Neturėdamas savų lėšų, vertėsi gana sunkiai. 1930 m. beveik devynis mėnesius dirbo Simono Daukanto mokytojų seminarijoje mokytoju, o nuo tų metų rugsėjo 5 d. tampa Kauno *Aušros* mergaičių gimnazijos mokytoju. Atsirado iš ko pragyventi, bet užtat trukdėsi mokslas. Studijas baigė 1933 m. lapkričio 25 d., kada gavo aukštojo mokslo baigimo pažymėjimą.

A. Pupkis labai kruopščiai ir išsamiai apibūdina A. Ašmanto mokymosi metus – jo aplinką (mokyklas, mokytojus, dėstytojus ir mokslo draugus). Pasinaudodamas jo dienoraščiais, autorius skyreliuose *Asmenybės brendimas* (p. 123–136), *Svajonės ir idealai* (p. 136–141) ir *Idealistas* (p. 142–149) mums jautriai atveria intymų jį jauno žmogaus dvasinį pasaulį, jo formavimąsi. Reikia pripažinti, kad tai pavydėtinai švietis ir kilnus pasaulis, kuriame neliko vietos cinizmui, savanaudiškumui, paniekos žmogui, visuomenei ir

tautai. O kartu šio pasaulio žmonės nebuvo kokie šventieji: jie buvo tiesiog paprasti, normalūs, padorūs piliečiai. Galima didžiuotis, kad lietuvių tauta, pakilusi iš Pirmojo pasaulinio karo griuvėsių ir įveikusi dėl kovų už nepriklausomybę kilusių sunkumų našta, įstengė taip sparčiai išugdyti gausybę A. Ašmanto tipo žmonių.

Monografijoje nemaža puslapių skirta taip pat A. Ašmanto darbui kitose mokyklose po studijų: 1934–1935 m. Kauno *Aušros* berniukų gimnazijoje, paskui 1935–1938 m. Klaipėdos Prekybos ir Pedagoginiame institute ir lygiagrečiai Klaipėdos Vytauto Didžiojo gimnazijoje. Nuo 1938 m. rugsėjo 1 d. puspenkto mėnesio jis Kauno VI gimnazijos mokytojas. 1939 m. sausio 15 d. skiriamas Vytauto Didžiojo universiteto Kaune Lietuvių kalbos ir literatūros katedros lektoriumi. 1940 m. sausio 1 d. švietimo ministro įsakymu nuo tos pačios dienos keliamas su grupe dėstytojų į reorganizuotą Vilniaus universitetą. Gana ilgai važinėjo iš Kauno: Vilniuje apsigyveno tik 1940 m. rugpjūtyje, kai Lietuva jau buvo inkorporuota į Tarybų Sąjungos imperiją.

Palyginti dažna darbo vietų kaita A. Ašmantui trukdė atsidėti koncentruotai, kryptingai mokslinei veiklai. Pedagoginis darbo pobūdis ir gal net paties A. Ašmanto susiformavęs nusietaikimas (ne veltui pasirinko studijuoti pedagogiką!) tikriausiai lėmė mokslinės veiklos kryptį. Tas pats bruožas būdingas ir kitam kalbininkui, A. Ašmanto vienmečiui Leonardui Dambriūnui (Dambrauskui). Jų abiejų darbas vidurinėse mokyklose (Klaipėdos institutai buvo pats aukščiosios mokyklos) orientavo juos daugiausia į dabartinės bendrinės kalbos sritis, kurioms būdingas taikomasis pobūdis. Tuo atžvilgiu jie gerokai skyrėsi nuo vos keleriais metais vyresnių Prano Skardžiaus ir Antano Salio. Šie, nusięsti į Vokietiją studijuoti kalbotyros dalykų, 1929 m. apgynę Leipcigo universitete mokslo daktaro disertacijas, iš karto tapo Kauno universiteto dėstytojais. Šiame

postovyje jie nedelsdami ėmėsi spręsti esmines lietuvių kalbos problemas. Kartu jiems atsivėrė nepaprastos galimybes aukšto lygio organizacinei veiklai. Tuo tarpu A. Ašmantas ir L. Dambriūnas tarsi pavėlavo ir atsidūrė savo talentingų pirmtakų šešėlyje. Tad visą 1933–1941 m. laikotarpį A. Ašmantas, sakytume, tik rengėsi tikrajai mokslinei veiklai, tarsi ieškojo kelio. Tačiau ir tai, ką jis per tuos metus įstengė nuveikti, kaip įsitikiname iš II dalies, leidžia mums jį laikyti iškiliu XX a. ketvirtuoju dešimtmečio lietuvių kalbininku.

A. Pupkis iš panagių išnagrinėjo visus A. Ašmanto vartytus lietuvių kalbos mokslo barus barelius. Jų čia apžvelgti dėl vietos stokos neketiname. Gal net apskritai nėra reikalo: kas susidomės monografija, ras gražiai išdėstyta A. Pupkio. Tačiau išimtį šiuo kartu reikia padaryti monografijos skyreliui *Sakomojo žodžio kultūra* (p. 403–414). Iš anksto tenka apgailestauti, kad šio skyrelio neskaitysi ir juo nepasinaudos mūsų sakomojo žodžio pagrindiniai, toną duodantys vartotojai: visų galų televizijos ir radijo darbuotojai, taip pat Lietuvos Respublikos Seimo ir savivaldybių kalbėtojai, dvasininkai, teisininkai, ir, žinoma, mokytojai bei aukštųjų mokyklų dėstytojai. Šiame skyrelyje A. Ašmantas išskyla kaip vienas iškilniausių sakomojo žodžio kultūros teoretikų. O dar svarbiau, kad referuojamos mintys apie sakomojo žodžio kultūros būklę Lietuvoje prieš 70–80 metų visiškai, o gal net kur kas skaudžiau pataiko į mūsų dabarties viešąją kalbą. Būtų labai pravartu skyrelį, kiek ne kiek supopuliarintą, pateikti plačiau visuomenei. Juk pasiklausius televizijos ar radijo transliuojamų laidų, vargu ar būtų galima sakyti, kad jų dalyviai, įskaitant ir absoliučią daugumą reporterių, rūpinasi kalbėti taip, jog klausytojai gerai suprastų, ką jie sako. Pagaliau šis skyrelis turėtų paakinti Valstybinę lietuvių kalbos komisiją su Lietuvių kalbos draugija daryti žygių, kad imtume rūpintis sakomojo žodžio būkle.

A. Ašmantui nebuvo svetima nė lietuvių literatūra. Monografijoje yra skyrelis *Kūrybinis Putino pasaulis* (p. 443–451). Jo antraštė pakartoja A. Ašmanto literatūrinės studijos apie Vinco Mykolaičio-Putino kūrybą pavadinimą (studiją žr.: A. Ašmantas. Tautinis ugdymas ir tautos kultūra. – Vilnius: „Trys žvaigždutės“, 2005, p. 143–177). Tai vertingiausias iš visų A. Ašmanto literatūros rašinių. A. Pupkis šį darbą monografijoje įvertino taip: „...šis kūrinys – vienas iš pačių įtaigiausių Andriaus Ašmanto analitinių darbų, kur nuosekliai ir logiškai žengiamą per Putino kūrybos labirintus ir idėjas ir daromos įtikinamos ir pagrįstos išvados apie visos ligtolinės Putino kūrybos vertę“ (p. 450). Kartu apgailestaujama, kad mūsų literatūros istorijos specialistai į šį ketvirtąjį dešimtmetį įžvalgomis išsiskiriančių Putino kūrybos nagrinėjimą nėra atkreipę dėmesio – rašinio nepaminėję apžvalgose.

Atrodo, panašiai derėtų apgailestauti, kad į A. Ašmanto darbus, kur keliamos to meto mokyklos problemos, nepasižiūri mūsų pedagogikos specialistai. Šiuos rašinius A. Pupkis

Aldonas PUPKIS

ANDRIUS AŠMANTAS:

gyvenimas
ir
kūryba

Naujosios knygos viršelis

šį asmenį, reikėtų nemažai puslapių. Bet kam tuo varginti skaitytojus, jei, kaip sakyta, yra padaryta aptariamoje knygoje. Tad eikim tiesiai prie jos – ilgamečio kruopštus ir nuoseklus darbo įspūdingo padaro.

Iš karto tinka pasakyti, kad A. Pupkio veikalas visais atžvilgiais pavyzdinė studija, parašyta su įkvėpimu, meile ir neabejotinumu talentu. Tokių studijų laukia nesulaukia ne vienas kur kas žymesnis mūsų kalbininkas. Laukia, ir nežinia, kada sulauks. Juk tokia studija neparasoma staigiai panorus, pirmą seilę užėjus. Ji atsiranda iš ilgų metų triūso, atsidėjimo, neslopstančio širdies karščio.

A. Pupkiui didelė paspartis renkanti veikalui medžiaga buvo ta palanki aplinkybė, kad A. Ašmanto šeima per visas negandas išsaugojo jo asmeninį archyvą ir su visišku pasitikėjimu jį atvėrė entuziazmo pilnam tyrėjui. Vis dėlto jo nebūtų užtekę tokiam veikalui. Tad A. Pupkis gavo nemažą pasirausti

apžvelgia skyrelyje *Švietimas ir ugdymas* (p. 458–512). Skyrelis ypač svarbus ir aktualus turi būti pedagogams liuanistams ir švietimo vadovams. A. Pupkis iškelia dabartinei mokyklai ypač aktualią A. Ašmantą nuostata: A. Ašmantas „lietuvių kalbai skyrė svarbiausią vaidmenį visų mokykloje einamų dalykų sistemoje“ (p. 491). Ši nuostata dabartinių švietimo organizatorių gal formaliai pripažįstama, bet realiai ji gyvenime nebranginama ir net ignoruojama.

Nesijausdami galį labai trumpai ir svariai apibūdinti nemažame skyriuje *Publicistika* (p. 513–548) A. Pupkio rūpestingai apžvelgtos A. Ašmanto šios srities kūrybos, pateikiame tyrėjo nuomonę: „...ano meto kontekste vertintina kaip išskirtinis faktas mūsų kultūroje, nusipelnantis tolesnių tyrimų ir platesnių apibendrinimų“ (p. 544). Čia galėtume pridurti: apskritai ne vienos A. Ašmanto srities rašiniai yra susiję su publicistika. Tą pastebėjęs A. Pupkis net antraštėse yra pabrėžęs šį ryšį: *Literatūros mokslas ir publicistika* (p. 429) ir *Andriaus Ašmanto pedagoginė publicistika* (p. 476).

Prieš imdamasis nagrinėti kokį A. Ašmanto naują gyvenimo arba veiklos etapą, A. Pupkis pasirūpina skaitytoją plačiau supažindinti su naująja aplinka: nupiešia mokyklų istorijas ir būklę, duoda tos veiklos srities išplėstą charakteristiką. Pavyzdžiui, skyrelis *Kalbotyros darbai* pradedamas poskyriu *Lietuvių kalbos mokslas ir praktika nepriklausomoje Lietuvoje (1918–1940)*, kuriame apžvelgiamas lietuvių kalbos tyrimas Lietuvoje ir užsienyje (p. 312–334). Analogiška apžvalga pateikiama skyrelyje *Lietuvių literatūrologija nepriklausomoje Lietuvoje* (p. 429–438). Skyrius *Švietimas ir ugdymas* pradedamas poskyriu *Mokykla ir pedagoginė mintis nepriklausomoje Lietuvoje* (p. 458–476). Šie „įvada“ dėl gausių faktų, taiklios analizės ir vertingų apibendrinimų, sakytume, atstoja ar net lenkia analogiškas apžvalgas mūsų enciklopedijose. Iš jų galima semtis patikimos informacijos. Vis dėlto kartais toks „įvadas“ rodosi per daug atsijęs nuo paties A. Ašmanto veiklos: ji tarsi užmirštama. Antai jo visuomeninės publicistikos nagrinėjimas pradedamas skyreliu *Kurie ne kurie tarpukario periodikoje kelti klausimai* (p. 513–516). Iš tikrųjų čia apžvelgiami ne tiek svarstyti spaudoje klausimai, kiek patys periodiniai leidiniai, jų idėjinės kryptys. Tarp jų leidinių labai trumpai apibūdinamos ir *Lietuvos žinios*, kuriose A. Ašmantas nėra, rodos, savo straipsnių skelbęs: skyrėsi ideologiniai principai. Tačiau nepaminti klaidiški dienraščiai *Vakarai* ir *Lietuvos keleivis* ir žurnalas *Jūra*, o juose A. Ašmantas yra aktyviai bendradarbiavęs. Tad jų charakteristika būtų kartu papildžiusi ir paties A. Ašmanto vaizdą.

Apskritai imant, A. Pupkis nepaprastai įžvalgus, bet kartais jo akys vis dėlto nuslysta dalyko paviršiumi. Tokį atvejį turime, pavyzdžiui, skyrelyje *Kita publicistika*, kur kalbama apie straipsnius gamtine tematika (p. 544–546). Iš tikrųjų A. Ašmanto „gamtiniai“ rašiniai, kuriuose vaizduojama Neringa su savo gamtos grožybėmis ir Baltijos jūros romantika, turi aiškia politinę potekstę. Jie atgarsi į 1936 m. paskelbtą lietuvišką prieš vokiečių turistų dominavimui. Šios akcijos užuominų esama net knygoje cituotose straipsnių ištraukose. Taigi čia prarastas vienas nedidelis, bet vertingas A. Ašmanto kūrybos bruožas.

Užkliudę vieną spragelę, tuo pačiu užsimojimu norime pakalbėti dar apie kelis tikslintinus dalykus. Kadangi visuomenėje ir literatūroje yra labai paplitęs teiginys, jog 1904 m. buvusi atgauta spauda „lotyniškais“ rašmenimis, negali per daug kaltinti nė jo pavartojimo monografijoje (p. 464). Tačiau jis nėra visai tikslus. 1904 m. balandžio 24 d. (gegužės 7 d.) caras patvirtino tų metų vasario 29 d. (s.st.) Ministrų Komiteto nutarimą, kuriame pasakyta: „...atšaukus visus anksčiau paskelbtus Vyriausybės suvaržomuosius nutarimus ir potvarkius dėl lietuvių ir žemaičių literatūros, leisti jos kūriniuose, be rusų, vartoti taip pat lotynų arba kitus rašmenis“. Kodėl „ir kitus rašmenis?“ Mat šiuo nutarimu atšaukiamas draudimas ir įteisinamas lietuvių evangelikų liuteronų spaudoje vartojamas gotiškas raidynas. Tad kodėl mūsų istorikai ir publicistai siurina lietuviškos spaudos draudimo mastą? Bene tiksliau būtų sakyti, kad sugrąžinta lietuviškos spaudos teisė, nes tos kelios dešimtys knygų, valdžios išspausdintų rusiškais raidėmis, vargu ar vadintina lietuviška spauda.

Kada apibūdinamas ir smerkiamas tautininkų valdomos Švietimo ministerijos 1930 m. potvarkis uždrausti pradinėse ir vidurinėse mokyklose mokinių politinę veiklą, dažniausiai vienašališkai nurodoma, jog dėl to nukentėjusi ateitininkų organizacija (plg. p. 469). Iš tikrųjų draudimas palietė visų kryptų politines organizacijas: ir palyginti negausius valstiečių liaudininkų krypties jaunimiečius, ir smetonininkus jaunaliuotus, ir dar kitokius politizuotus moksleivių sambūrius. Kadangi dėl šio potvarkio labiausiai nukentėję ateitininkai ypač atkakliai priešinosi (juos ne mažiau atkakliai ir persekiojo), tai susidarė apgaulingas įspūdis, jog tik jiems vieniems valdžia buvo uždraudusi veikti gimnazijose.

Autoriaus apsiriktą, kad anuo metu Leningrade buvusi Lenino biblioteka (p. 9): iš tiesų žymiausia šio miesto biblioteka vadinosi M. Saltykovo-Ščedrino vardu. Disonansu skamba pasakymas, kad A. Ašmantas į Lietuvos mokyklų reformą ejęs (= žiūrėjęs?) kaip „revoliucionierius, pasiryžęs keisti [...] visą švietimo sistemą“ (p. 477).

Didelėje knygoje neišvengta kelių korektūros klaidų. Jos beveik visos skaitytojo nesuklaidins. Tačiau vokiškos knygos pavadinime (p.175) žodį Grundlegung būtina ištaisyti: turi būti Grundlegung. Jurgio Gerulio monografijos lietuviškame pavadinime rašytina Prūsijoje, ne prūsijoje, nes turimas galvoje kraštas, t.y. Prūsija. Čia pat ištaisytinai ir lenkiškos knygos antraštės žodis „zaysie“ = zarysė (p. 576). Pavardžių rodyklėje skliaustuose įrašyta pavardė Orvydas (p. 595) turėtų būti Orvidas (plg. išnašą p. 259).

Vis dėlto nebaikime puikaus veikalo pristatymo priekaištais, kad ir smulkiais, jo vertės nėra kiek nemenkiančiais, tik rodančiais, kaip iš tikrųjų sunku net ir ypač atidžiam autoriui išvengti spragelių ir apsirikimų. Taigi Aldonas Pupkis padovanavo mūsų visuomenei tikrai vertingą veikalą. Kiekvienas, kuris šiaip ar taip intereso XX amžiaus trečiojo ir ketvirtojo dešimtmečio Lietuvos gyvenimu – jo švietimo raida, kalbos ir literatūros mokslų plėtra, publicistika, apskritai dvasiniu pasauliu, – su dėkingumu skaitys pristatomą monografiją, naudosis jos gausiais duomenimis ir gaus vertingų paskatų iš joje sukauptų minčių. A. Pupkio studija patrauklus pavyzdys būsimiems tyrėjams, kurie imsis rašyti analogiškus darbus apie lietuvių kalbininkus ir nekalbininkus.

Siekusi gyvenimo pilnatvės

Naujosios knygos viršelis

Prof. Česlovas KALENDA

Istoriniai šaltiniai byloja, kad pirmoji moteris, apgynusi filosofijos daktaro disertaciją ir gavusi daktaro diplomą, buvo Elena Lukrecija Kornaro, gyvenusi XVII amžiuje Venecijoje. Tačiau tokios žinios filosofijos istorijoje, bent jau iki XX amžiaus, yra kažkas daugiau negu retos. Lietuvoje šios srities pirmėive tikriausiai galima laikyti Kristiną Rickevičiūtę (1922–1984), kuri 1962 m. apgynė disertaciją iš logikos. Po to padėtis ėmė ryškiai keistis. Filosofijos disertacijas viena po kitos apgynė Rūta Gudaitytė, Bronė Černienė, Jūratė Skersytė, Danutė Kapačiauskienė, o dar truputį vėliau – Leonarda Jekentaitė. Šios moterys, galima sakyti, papildė filosofiją ne tik naujais vardais, bet ir naujais turinio motyvais.

Tuo metu, kai Kristina rengė disertaciją, Vilniaus universiteto Istorijos ir filologijos fakultete, kuriam priklausė ir Filosofijos katedra, dėl ideologinių motyvų viena po kitos buvo atleidžiamos iš užimamų pareigų žinomos lietuvių literatūros dėstytojos. Šio proceso vienas iš išsiamonintų ar neįsiamonintų motyvų, kaip dabar pastebi literatūrologai, buvo susijęs ir su patriarchaliniu mentalitetu, nes puolimo objektu tapo tik moterys, išdrįsusios nepaklusti politiniam spaudimui, mąstyti savarankiškai, laikytis savo įsitikinimų. Totalitarinė visuomenė sudarė tiesiog siltnamio sąlygas tam mentalitetui reikštis. Vienintelis oficialus asmuo, viešai prieštaravęs susidorojimui, buvo fakulteto dekanas Eugenijus Meškauskas, kuris minėtą gėdingą procesą traktavo kaip netalentingų puolimą prieš talentingas. Tai buvo precedento neturintis atvejis, rodęs viltį teikiančių properšų vietinėje akademinėje aplinkoje. Netrukus E. Meškauskas tapo Filosofijos katedros vedėju. Prasidėjo naujas tarpšnis šio akademinio padalinio istorijoje, ypač ugdant filosofijos kadrus, dėmesį kreipiant pirmiausia į asmeninius sugebėjimus ir atmetant išankstines nuomones bei prietarus. Taip į filosofijos aspirantūrą atėjo nemaža gabių, daugiausia Vilniaus universitetą baigusiu jaunuolių, tarp jų moterų. Be Leonardos Jekentaitės ir jau išvardytų kitų, dar reikėtų paminėti Nijolę Radavičienę, Jūratę Baranovą, Ritą Šerpytę, Neriją Putinaitę. Šių vardų negalime šiandien palikti nuošalyje kalbėdami apie mūsų

filosofijos būklę, jos teminę ir žanrinę įvairovę, ypač išaugusį dėmesį etikos problematikai.

Tokios mintys ateina į galvą skaitant pasirodžiusį leidinį *Leonarda. Tragiškas gyvenimo džiaugsmas* (Vilniaus universiteto leidykla, 2010, 180 p.). Tai knyga, skirta Vilniaus universiteto Filosofijos katedros docentės Leonardos Jekentaitės-Kuzmickienės (1946–2008) atminimui.

Nors Kristina Rickevičiūtė ir Leonarda Jekentaitė priklauso skirtingoms kartoms, bet jos panašios vienodu gyvenytų metų skaičiumi – 62 (tarsi tai būtų kažkokia užkeikta gyvenimo riba!) ir vienodu likimu (abi pakirto ta pati liga). Negana to, jos pasižymėjo nepaprastu asmeniniu žavesiu, elegancija, veikulmu, ypatinga pagarba ne tik kolegoms, bet ir studentams bei kiekvienam žmogui. Abi buvo puikios dėstytojos, asmeniškai atsakingos už sakomas tiesas, abi intensyviai domėjosi etikos klausimais ir juos profesionaliai tyrė. Kristina savo aktyvia moksline ir visuomenine veikla bei išmintingu elgesiu suvaidino reikšmingą vaidmenį kuriant žmonišką, demokratišką, tolerantišką atmosferą katedroje ir universitete. Leonarda tęsė šias tradicijas.

Nors Leonarda dirbo jau skaidresnėje aplinkoje, bet su senojo mąstymo stereotipais taip pat susidūrė. Kaip pati prisipažino, bendraamžiai jos „nepriėmė“, laikydami ją gražia moterimi, o ne intelektualia bendradarbe (p. 135). Galbūt tai buvo viena iš priežasčių, skatinusių ją gilintis į žmogaus prigimties bei sielos gelmes, žvalgytis po tamsiuosius psichikos užkaborius, kartu ieškant tako į šviesą ir aukštesnius idealus.

Leonarda ne iš karto surado savo pašaukimą. Jaunystėje ji nemažai blaškėsi. Dar moksleivė vedė laidas vaikams Lietuvos televizijoje. Svajoto būti aktorė. Bet įstojo į universitetą studijuoti biofizikos. Kartu ji – ir Lietuvos konservatorijos aktorystės meno studentė. Negana to, dar laimėjo konkursą ir dirbo televizijoje *Panoramos* laidų pranešėja. Puikiai mokydamosi baigė studijas universitete. Tada suprato, kad biofizikos specialybė ne jai skirta. Netenkino ir rutininis darbas televizijoje. Pradėjo dėstyti filosofiją. Pagaliau įstojo į Vilniaus universiteto filosofijos aspirantūrą. Savo posūkį į filosofiją kildino „iš skausmingo poreikio susivokti, kas žmogaus gyvenime yra tikra ir kas – mirażai“ (Iš L. Jekentaitės minčių, spausdinamų ant knygos viršelio ketvirtojo puslapio). Kaip matome, Leonarda pasirinko mokslinę veiklą pagrindine savo darbo sritimi motyvuotai, tik po intensyvių paieškų ir įgijusi nemažą įvairios patirties.

Disertaciją „Žmogaus koncepcija amerikiečių neofroidizme (K. Horney, H. S. Sullivan, E. Frommo teorijų kritinė analizė)“ (mokslinis vadovas doc. Jonas Repšys) apgynė Leonarda 1977 m. ir tapo diplomuota mokslininke. Tyrėjos pasirinkta problema reiškė filosofinės minties atsigaivimą to meto oficialiojo dogmatizmo kontekste ir mąstymo horizonto plėtimąsi. Kartu šis pasirinkimas atitiko pačios tyrėjos prigimtinių galių pritaikymo lūkesčius, siekius kūrybiškai reikštis, spręsti egzistencinius individo gyvenimo klausimus,

perprasti žmogaus būties prieštaras ir humanistinių idealų įgyvendinimo kliūtis bei paradoksus. Šių problemų orbitoje bei analizėje Leonarda surado savo tikrąjį pašaukimą ir ją nepaliaujamai dominančių interesų nišą. Neatsitiktinai psichoanalitinis požiūris tapo dominuojančiu L. Jekentaitės mokslinės kūrybos bruožu ir toliau. Jis buvo skleidžiamas ir gilinamas jos monografijoje „Froidizmas ir humanistinė psichoanalizė“ (1992), moksliniuose straipsniuose, metodinio pobūdžio leidiniuose, meno kūrinių vertinimo publikacijose. Tokie mąstytojai kaip I. Kantas, S. Kierkegaardas, A. Schopenhaueris, F. Nietzsche, S. Freudas, A. Bergsonas, E. Frommas, G. Deleuze ir kt. tapo nuolatinių jos apmąstymų objektu. Tyrėjos mintys iš esmės sukosi apie gėrį, grožį, tiesą, šventumą ir kitas fundamentalias kategorijas. Autorė siekė apimti gyvenimo visumą, būties pilnatvę, teoriją ir praktiką, moters pasaulio vertybes ir meną. Ji pastoviai domėjosi Lietuvos kultūra, jos kūrėjų talentais, atradimais, naujais reiškiniais, tarp jų ir tokiais, kuriuos vadino „destrukcija estetizuotais pavidalais“ (p. 121). Čia ji įžvelgė pavojingo žaidimo bei liguistumo simptomus, narcisizmo bei cinizmo, etinio reliatyvizmo stiprejančias tendencijas. Didžioji dalis šios produktyvios teorinės veiklos rezultatų paskelbti Leonardos knygoje „De profundis: psichoanalitinės filosofijos žvilgsniu apie mąstytojus ir menininkus“ (sudarytoja R. Brūzgienė). Lietuvių literatūros ir tautosakos institutas, 2007, 520 p.).

Leonarda buvo ne tik aktyvi tyrėja, mokslinių konferencijų bei diskusijų dalyvė. Ji nuoširdžiai, su meile ir jautria atsakomybe dirbo dėstytojos darbą, kruopščiai ruošėsi paskaitoms. Artima jos draugė Rūta Brūzgienė pažymi, kad Leonarda mokėjo „su studentais bendrauti – išgiršti, paklausti, stiprinti“, mokėjo „vertinti žmones pagal jų vidų“ (p. 41), sielojosi dėl studentų nesėkmių ar kolegų neatidumo bei nepamatuotų ambicijų juos vertinant.

Plačiai L. Jekentaitė reiškėsi ir už akademinės sferos ribų. 1997–2001 metais ji ėjo Lietuvos nacionalinės UNESCO komisijos generalinės sekretorės pareigas. Kaip tik tuo metu buvo atlikti parengiamieji darbai, kad Kuršių nerija būtų įtraukta į Pasaulio paveldo paminklų sąrašą, o lietuvių kryždirbystė paskelbta žodinio ir nematerialaus paveldo pasaulio šedevru. Be minėtų valstybinių pareigų, Leonarda dalyvavo ir nevyriausybinių organizacijų, draugijų ir klubų, tarp jų tarptautinio klubo *Zonta*, C. G. Jungo analitinės psichologijos draugijos, veikloje.

Nepaisant aktyvios mokslinės, pedagoginės, visuomeninės ir kultūrinės veiklos, Leonardai nemažiau svarbi buvo ir šeima. Be šeimos ir be meilės, be vaikų ir rūpinimosi kitais, be dėmesio sau ir troškimo pačiai būti mylimai ji neįsivaizdavo visaverčio ir pilnatviško žmogaus gyvenimo. Tai liudija jos šeimos narių ir artimų draugijų prisiminimai, publikuojami jos atminimui skirtose knygoje. Knygos sudarytojas Leonardos vyras prof. Bronius Kuzmickas parengė turiningą ir įžvalgią nelauktai klastingos ligos palaužtos mylimos žmonos gyvenimo ir kūrybos apžvalgą bei darbų bibliografiją. Šis leidinys yra gražus paminklas gražiai gyvenusiai ir nepaprastai gyvenimą mylėjusiai, jį tobulinusiai Kūrėjai.

VERPETAI

Masonrybės įtaka Liudviko RĖZOS asmenybei ir kūrybai

L. Rėzos 170-osioms mirties metinėms

Seniausias žinomas XIX a. Liudviko Rėzos portretas

Irena SKOMSKIENĖ

Prūsų lietuvių poetinis žodis ir to krašto liaudies dainų pirmoji publikacija 1825 m. susijusi su Liudviko Rėzos vardu. Nors išauklėtas vokiečių kultūros ir literatūros dvasia, jis niekada nepamiršo esąs lietuvis. Būtent todėl savo darbais nupynė gražų vainiką lietuviškajai Mūzai iš Mažosios Lietuvos liaudies dainų.

Nuo 15 metų gyvendamas Karaliaučiuje, kaip ir visi lietuvių kilmės šviesuoliai, Karaliaučiaus universiteto auklėtiniai, L. Rėza monarchinę Prūsiją įvardijo kaip kultūros ir valstybingumo idealą, apeidamas Prūsijos militaristinę dvasią. Toks prūsiškojo patriotizmo fenomenas (*preussentum*) buvo paveikęs to meto intelektualus, tarp jų ir jauną teologą, poetą L. Rėzą. Visą gyvenimą jis paskyrė Dievui, Mūzai, Karaliaus kultui, Tėvynei, broliams ir sau. Tai masonų doktrinos esmė. Taip, L. Rėza buvo masonas. Kokią įtaką masonrybė turėjo L. Rėzos kūrybai, pasaulėžiūrai ir patriotizmui?

Dar studijų laikais 1894–1899 m. išmokęs susitapatinti su visata per meilę, jis anksti pajuto kuriančio prado galybę ir jo apraiškas. Klausydamasis įžymių profesorių – filosofo Imanuelio Kanto, orientalistų ir teologijos dėstytojų J. Hase (Herderio mokinio), istoriko K. Mangelsdorfo, ekonomisto Ch. Krauso – paskaitų, L. Rėza tapo idealiu Prūsijos valstybės piliečiu, dvasiškiu, poetu, mokslininku ir europinio masto kultūros istoriku.

Jam studijuojant Karaliaučiaus universitete, įtakingiausi visuomenės sluoksniai buvo masonai, kurių ložės knibždėte knibždėjo visoje Prūsijoje, taip pat ir Mažosioje Lietuvoje. Apie tai rašo Alexander Giese knygoje *Laisvieji mūrininkai* (1998).

Kadangi masonai buvo ir kitų visuomeninių draugijų Karaliaučiuje nariai, būtent čia pasekime, kaip L. Rėza pateko į jų ordiną. Rėza, kaip vienas gabiausių ir darbščiausių studentų, buvo rekomenduotas talkininku į nepaprastai prestižinį darbą Karaliaučiaus Pilies bibliotekoje, kuri garsėjo ne tik savo fondų turtais, bet ir ypatingais lankytojais – visa Karaliaučiaus inte-

lektualiaja aristokratija ir universiteto moksliniu elitu. Reikšminga buvo ir tai, kad Pilyje patalpas turėjo keletas visuomeninių organizacijų, pavyzdžiui, Karališkoji vokiečių draugija, veikusi nuo 1741 metų. Bičiuliški santykiai su tos draugijos nariais ir svari L. Rėzos dalykinė parama kuriant Karaliaučiaus Pilies istorijos muziejų, suvedė jį su masonais. L. Rėza masonams imponavo visais atžvilgiais. Dar studijuodamas jis jau reiškėsi kaip poetas. Pirmieji jo eilėraščiai – idilijos (*Merginos pasveikinimas pavasariui, Laukų gėlelei, Mylintis jaunuolis* ir kt.) liudija jo santykį su to meto literatūrinių srovių – sentimentalizmo ir *Getingeno giraitės* – poetų įtaka. Ypač pastarosios, nes šiuos lyrinius ir kitus karo tematikos pirmuosius savo eilėraščius jis išspausdino būtent *Getingeno giraitės* poetų leidinyje *Penkiolika vokiškų dainų* (1799). Rėzos draugas kompozitorius W. Jensenas tiems eilėraščiams sukūrė melodijas, o jų dvejų kūriniai greitai tapo populiarūs, nes atitiko tų dienų istorinę situaciją – 1799 m. lapkričio 18 d. visa Europa pašūro nuo Napoleono įžulumo: jis išvaikė Prancūzijos vyriausybę ir pasiskelbė konsulu. Tai buvo karo su visa Europa preliudija, todėl prūsiškasis dainų rinkinėlis su patriotinėmis dainomis bematant paplito Karaliaučiaus kariniame dalinyje ir tarp jaunimo. Gal todėl istorikas ir rašytojas L. Bačko (1754–1823), dėstęs istoriją Karaliaučiaus tvirtovės Artilerijos kademijoje, susidomėjo L. Rėzos asmenybe – jaunas teologas pakviestas dirbti karo kapelionu į Karaliaučiaus Iglulos bažnyčią. 1800 m. toms pareigoms jis iškilmingai įšventintas Potsdamo katedroje.

Tačiau Rėza neatsisakė ir darbo Pilies bibliotekoje, kur jautėsi lyg žuvis vandenyje. Kadangi visos masonų ložės buvo sekamos policijos, mažai liko žinių, kaip į šv. Jono adeptus 1806 m. pateko L. Rėza. Ta simbolinė pradinė pakopa priklausė ložei *Trys karūnos* (Maurer-Loge zu den Drey Kronen in Königsberg in Preussen), vienai seniausių ložių Karaliaučiuje.

Masonų doktrinos aukštosios maksimos dėl pasaulio pertvarkymo ir savo epochos pastūmėjimo pirmyn humanizmo dvasia kerėte kerėjo L. Rėzą. Sprendžiant iš jo 1806–1812 m. kūrybos, aiškiai matyti, kaip išsiplėtė jo mąstymo ribos. Dabar jau abstrakčios sąvokos, vadinamos Žmonija, adresu. Pasikeitė jo eilėraščių tematika, vietoj lyrikos – istoriniai 1806–1807 m. įvykiai. Tai *Elegija nugalėtiems prie Auerštado, Eilės ant pakajaus Tilžej, Mūšis prie Yluvos, Elegija Ch. Krausui*. Tačiau dėl vieno dalyko – Karaliaus kulto – jis niekada nekeis savo mąstymo. Prisiminkime, ką jis rašė apie Frydrichą Vilhelmą Pirmąjį (1713–1740). Nemirtingas jo nuopelnas tas, kad beveik kiekvienas kaimo lietuvis moka skaityti ir rašyti. Nors tas kareivių karalius galutinai sumilitarino valstybę, bet L. Rėzai jis liko Apšviestojo monarcho idealas dar ir todėl, kad jo iniciatyva Karaliaučiaus universitete 1723 m. įsteigtas lietuvių kalbos seminaras.

1807 m. Frydrichas Vilhelmas Trečiasis (1770–1840) naikina baudžiamą – vėl karaliui L. Rėza jaučia begalinį dėkingumą.

Vienišiaus dalios prisiskyrimas pačioje jaunystėje, kai jo konfesija to nereikalavo, manau, buvo L. Rėzos nuosprendis. Tą liudija jo lyrinė išpažintis – lyg metafizinis pasižadėjimas savo Mūzai, eilėraštis *Nuskendęs žiedas*.

Tuometės Prūsijos politiniame gyvenime plito liberalinės parlamentarizmo idėjos, į politinę areną žengė nekilmingojo luomo inteligentija. Madingi tapo vieši akademiniai disputai, prilygstantys filosofinei revoliucijai. Karinėje aplinkoje tas aktualijas L. Rėza jautė itin stipriai, ypač po 1806–1807 m. įvykių, kai Prūsija prarado dalį savo teritorijos ir okupantai Prūsijoje ėmė daryti savo tvarką, ardyti Prūsijos monarchijos pamatus. Būtent tokiu dramatišku Prūsijai metu L. Rėza įšventintas į masonų ordiną. Vokietijoje bematant susikūrė Reino sąjunga – 1806 metais.

Rėzos darbinė aplinka – karininkai ir kareiviai – iš pradžių jam buvo suvokiama tik išoriškai: šaunūs parada, gražūs mundurai, patriotinės dainos, bet kai jis susipažino su kareiviška kasdienybe, buvo giliai sukrėstas. Pasirodo, kareivinėse iki šiol tebetvorojo baudžiava. Tebegaliojo kareivų žeminančios drausminės nuobaudos: jie buvo varomi pro rykščią rikiuotę, neturtingo luomo kareiviui drausta tapti karininku. Visa tai L. Rėzai kėlė stiprų vidinį maištą. Jį jaudino kareiviška dalia ir folkloras, ypač karinės dainos, kurias jis ėmė užrašinėti. Liaudies kūryboje L. Rėza įžvelgė tokių nuostabių meninių poezijos savybių, nuoširdaus ir tyro jausmo, kad jau ne teoriškai, bet praktiškai juto Herderio estetikos ir filosofijos esmę. Pavyzdžiui, *Potsdamo miestely ant pylimų žalių /ten stovėdams žalmieriukas ašarėles braukė/ arba Neverki, sūneli, margas dobilėli, užtekės saulelė ir ant kareivėlio*. Be

dino jį antruoju Prūsijos Kantu. Taigi nuo 1806 m. L. Rėzos posūkis į pilietinę poeziją buvo nediskutuotinas masoniškosios pasaulėžiūros rezultatas.

Ryškūs ir kiti jo pasiekimai – vertimasis į akademinį darbą. 1807 m. jis apgynė disertaciją lotynų kalba *Apie šventųjų knygų moralės aiškinimą pagal I. Kantą*. Gavęs filosofijos daktaro laipsnį, L. Rėza gavo teisę skaityti paskaitas Karaliaučiaus universitete privatdocento teisėmis. Masonų ložėje girdėdamas, kad sostai ir bažnyčios yra pagrindiniai prievartos ir savivalės šaltiniai, jis pritarė nekilmingojo luomo intelektualų pozicijai ir kitaip pažvelgė net į šventų dalykų dogmas. Universitete dėstydamas Rytų kalbas, L. Rėza išplėtojo tą kursą ne tiek teologijos mokslui, kiek Antikinei grožinei literatūrai pažinti. Dėl to užsitraukė senosios kartos profesorių nepasitenkinimą, o iš Prūsijos švietimo ir kulto ministro barono Wilhelmo von Humboldto (1767–1835) sulaukė labai palankaus įvertinimo. Šis mokslininkas ir politikas, Gėtės artimas draugas ir aukšto laipsnio masonas, labai susidomėjo L. Rėzos asmenybe ir kūryba, nes didelę reikšmę teikė Antikos pasaulėjauta pagrįstam harmoningam žmogaus idealui. Tą aptikęs L. Rėzos kūryboje ir veikloje, ponas ministras buvo taip sužavėtas L. Rėza, kad ėmė visapusiai remti visas jo iniciatyvas: iš hebrajų ir graikų kalbų išversti Bibliją ir išleisti lietuviškai, į vokiečių kalbą išversti K. Donelaičio *Metus*, neleisti Karaliaučiaus universitete panaikinti lietuvių kalbos seminaro, įkurti Biblijos draugiją ir išleisti savo pirmąjį eilėraščių rinkinį *Prutena* (1809). Visas šias idėjas ministras palaimino. Kadangi W. Humboldtas priklausė masonų Misijoms Londone, kurių tikslas buvo globoti perspektyvių adeptų raišką visuomenėje, nenuostabu, kad L. Rėza nusipelnė tokio dėmesio ir jo lyra suskambėjo visomis jaunatviškos širdies stygomis. Tokiu laimingu L. Rėzai

metu išspausdintas ir jo pamokslas kariams *Kokios yra kario priedermės Dievui, savo karaliui, savo Tėvynei ir sau* (Was ist der Kriegsmann Gott, seinen König, sich und dem Vaterland schuldig, 1809). Tai buvo jo karjeros garantas: 1810 m. L. Rėza parašė antrą mokslinį darbą lotynų kalba apie pirmuosius krikščionis tarp lietuvių. Ši studija jam suteikė mokslininko reputaciją ir ekstraordinarinio profesoriaus titulą. Universitete jis ėmė skaityti paskaitas – įvadą į Senąjį ir Naująjį Testamentą ir Bažnyčios istorijos kursą. Be to, laimėjęs karą su universiteto kuratorija dėl lietuvių kalbos seminaro likimo, L. Rėza 1810 m. paskirtas to seminaro vadovu. W. Humboldto įtaka jautėsi ir visuomeniniame L. Rėzos darbe: Biblijos draugijos įkūrimas 1810 m. ir vadovavimas jai, paskaitos visuomenei, be to, 1811 m. L. Rėza paskirtas stambaus visos Prūsijos karinio junginio (jau ne tik bažnyčios) karo kapelionu. Tačiau jį labiau džiugino Mūzos malonė. To meto vokiečių spaudoje garsėjo L. Rėzos kūrybos puikūs įvertinimai: buvo giriami jo kūrybos rinkinio *Prutena I dalis* (1809), eilėraščiai *Baltijos sakmė, Balgos griuvėsiai, Tėvynės daina, Karvitos kapai, Filosofų alėja prie Karaliaučiaus*, visos epitafijos mirusiems jo profesoriams, *Sembos žvejo daina* ir t. t.

Viską sujaukė karas su Napoleonu – Rėzos tiesioginės pareigos reikalavo būti šalia savo karių ir mūšio laukuose. Netrukus atėjo diena, kai Prūsija oficialiai paskelbė karą Prancūzijai (1813 m. kovo 16 d.). L. Rėza, su nacionaliniu Prūsijos pulku išvykdamas į karo laukus, dar suspėjo su savo draugu kompozitoriumi W. Jensenu sukurti pluoštą karinių dainų ir jas išleisti – *Rytprusių nacionalinio kavalerijos pulko karo dainos išvykstant iš Karaliaučiaus 1813 m., gegužės 3 diena*.

Bus daugiau

Juodkrantės kurorto centrą puošia Liudviko Rėzos paminklas (skulptorius Arūnas Sakalauskas 1994 m.)

Pradėta Adomo Mickevičiaus bibliotekos istorijos leidyba

Bibliotekos 60-metį pasitinkant

Doc. dr. Jonas DAUTARAS

VPU *Pedagogikos ir psichologijos institutas*

Pastaruoju metu Lietuvoje yra keli tūkstančiai įvairaus tipo bibliotekų, kiekviena jų turi ištakas savą istoriją. Turbūt mažai kas iš skaitytojų žino, kad keturios didžiosios mokslinės, universalios mūsų šalies bibliotekos yra „gimusios“ vienu metu. Tai dabartinės keturių apskričių – Vilniaus Adomo Mickevičiaus, Kauno, Klaipėdos Ievos Simonaitytės ir Šiaulių Povilo Višinskio – viešosios bibliotekos. Jos įsteigtos 1950 m., o šiandien ruošiasi iškiliai paminėti gražų savo veiklos 60-metį.

Beje, kur kas vėliau šiai bibliotekų grupei priskirta ir Panevėžio apskrities Gabrielės Petkevičaitės-Bitės viešoji biblioteka, pavedus jai regionines funkcijas. Dabar visos jos Lietuvos gyventojų bibliografinio bei informacinio aptarnavimo, profesinių, mėgėjiškų ar hedonistinių skaitymo poreikių tenkinimo ir bibliotekininkystės mokslinio bei savojo regiono bibliotekų metodinio darbo sistemoje užima labai svarbią (po Nacionalinės Martyno Mažvydo bibliotekos) vietą šalyje.

Vilniaus apskrities Adomo Mickevičiaus viešoji biblioteka (toliau – VAVB) savo jubiliejui ėmė ruoštis anksti. Jau prieš keletą metų nutarta rašyti bibliotekos istoriją ir 60-mečiui išleisti pirmąjį jos tomą. Šio darbo ėmėsi Bibliografijos ir informacijos skyriaus bibliotekininkas Vytautas Rimša, kuris anksčiau ilgai čia dirbo, be to, turėjo nemažą panašaus darbo patirtį – prisidėjo (parašė, sudarė, mokslškai suredagavo ir pan.) prie 58 profesinių leidinių pasirodymo (plačiau žr. Gyvojoje krašto enciklopedijoje *Graži tu mano...* <www.grazitumano.lt>). Po keleto kruopštaus darbo metų išryškėjo ir pirmieji rezultatai. Šių metų pradžioje, prieš pat bibliotekos jubiliejų, leidykla *Versus aureus* išleido *Vilniaus apskrities Adomo Mickevičiaus viešosios bibliotekos istorija* pirmąjį tomą (Vilnius, 2010 m., 864 p., [6] iliustr. lap.). Tai – anotuota, teminė, chronologinė literatūros rodyklė, apimanti knygas, straipsnius ir kitas publikacijas apie minėtą biblioteką ir jos darbuotojus, taip pat jų straipsnius, parašytus kitomis temomis. Rašant knygą autorių konsultavo mokslininkai doc. dr. Jonas Dautaras (VPU Edukologijos katedra), dr. Kazimieras Račkauskas (*Gimtinės* laikraščio redaktorius), knygą recenzavo prof. habil. dr. Viktoras Urbonas (Klaipėdos universiteto Socialinių mokslų fakultetas).

Knygoje rasime tai, kas per 60 metų spaudoje buvo skelbta apie biblioteką. Tai valstybinių norminių dokumentų, bibliotekos leidinių, straipsnių apie A. Mickevičiaus ir Vilnijos krašto bibliotekas, ikonografijų apie biblioteką ir jos darbuotojus bibliografiniai įrašai.

Pratarmėje bibliotekos direktorius Petras Zurlys apžvelgia bibliotekos istorinę raidą, dabartį ir perspektyvas. Jo žodžiais, bibliotekai teko senas ir garbingas šalies regionas. Vilnijos kraštas

Vilniaus apskrities A. Mickevičiaus viešosioje bibliotekoje pristatoma Romualdo Vytauto Rimšos naujoji knyga: kalba Lietuvos mokslų akademijos Vrublėskių bibliotekos skyriaus vedėja dr. Birutė Raišienė, už jos – A. Mickevičiaus bibliotekos direktorius Petras Zurlys, VU Komunikacijos fakulteto prof. dr. Alvydas Pacevičius, pristatomos knygos autorius ir Tėviškės pažinimo draugijos pirmininkas, laikraščio „Gimtinė“ redaktorius dr. Kazimieras Račkauskas

praelyje buvo lietuvių tautos ir Lietuvos valstybės lopšys. Archeologiniai tyrinėjimai rodo, kad Vilnijos žmonės gali būti patys pirmieji Lietuvos gyventojai. Būdamą rytiniame Lietuvos etnografinių žemių pakraštyje, Vilnija per daugelį šimtmečių turėjo atlaikyti daug didesnę, nei kitos Lietuvos dalys, kaimynų politinį, ekonominį ir religinį spaudimą, o neretai ir jų priepaūdą ar net terorą. Šioje Lietuvos dalyje yra svarbiausi valstybės centrai, trys senosios sostinės – Vilnius, Trakai, Kernavė. Kraštas garsėja istoriniu palikimu, vertingais kultūros, meno ir archeologijos paminklais. Savita ir spalvinga šio krašto vietovių gamta: egzotiški miškai, Neries vingiai, vilnijantys ežerai. Bet svarbiausias šio krašto turtas – žmonės – mūsų amžininkai ir istorinės asmenybės.

A. Mickevičiaus biblioteka nuo pat pirmųjų dienų Lietuvos Vyriausybės nutarimu vykdė Vilniaus sritinės bibliotekos funkcijas: komplektavo Vilniaus miesto ir srities gyventojams reikalingą literatūrą ir kitą informacinę medžiagą, Vilnijos krašto skaitytojams teikė spaudinius ir informaciją, tenkino profesinius ir dvasinius skaitymo ir informacinius poreikius, rūpinosi savo srities – dviejų miestų ir dvylikos rajonų bibliotekų darbo kokybe: vykdė metodinę miestų, rajonų ir kaimo bibliotekų priežiūrą, teikė bibliotekoms mokslinę ir metodinę pagalbą, skatino jų darbuotojus gilinti profesines žinias.

Laikui bėgant keliskart keitėsi bibliotekos pavadinimas: 1950–1953 m. ji vadinta Vilniaus sritine; panaikinus sritį, 1953–1955 m. – Vilniaus zonos viešąja, 1955–1995 m. – Vilniaus zonos viešąja A. Mickevičiaus, o nuo 1995 m. pervadinta Vilniaus apskrities A. Mickevičiaus viešąja biblioteka. Dukart keitėsi ir bibliotekos steigėjai: iš pradžių ja tiesiogiai rūpinosi Lietuvos kultūros ministerija, o nuo 2007 m. pradžios steigėju tapo Vilniaus apskrities viršininkas. (Beje, nuo 2010 m. liepos ji vėl sugrįžo Kultūros ministerijos žinion – *J. D. pastaba*.)

Nepaisant to, socialinės bibliotekos funkcijos beveik nepakito. Ji visuomet buvo universali mokslinė Vilnijos krašto biblioteka, kaupianti savo regiono gyventojams reikalingą literatūrą ir kitus dokumentus, aptarnaujanti šio krašto skaitytojus, tyrinėjanti miesto ir krašto gyventojų skaitybą, interesus, knygų plitimą visuomenėje ir jų panaudą bibliotekose, teikianti apskrities savivaldybių viešosioms bibliotekoms įvairių metodinę pagalbą. Kartu ji yra rytinės Lietuvos teritorijos, apimančios aštuonias Vilniaus apskrities rajonų savivaldybes, viešųjų bibliotekų metodikos centras.

Atkūrus Lietuvos nepriklausomybę, A. Mickevičiaus bibliotekoje įvyko pozityvių poslinkių: peržiūrėtos ir atnaujintos bibliotekos fondų kompleksavimo kryptys ir apimtys, Skaitytojų registracijos ir apskaitos, Abonemento ir Skaityklų, Bibliografijos ir informacijos skyriuose įdiegtos šiuolaikinės elektroninės kompiuterinės technologijos, sudarytos realios galimybės bibliotekoje ir už jos ribų skaitytojams naudotis elektroninėmis informacinėmis duomenų bazėmis, darbuotojams ir skaitytojams sukurtas reikalingas kompiuterizuotų darbo vietų skaičius, gerokai išplėsta bibliografinio, informacinio ir kraštotyrio darbo apimtys, iš dalies pakeisti metodinio darbo turinys ir formos.

Apskrities biblioteka tapo Lietuvos integralios bibliotekų informacinės sistemos (LIBIS) dalis: kartu su kitomis šios sistemos bibliotekomis ji rengia Lietuvos bibliotekų suvestinį elektroninį katalogą, kitas integruotas informacijos paieškos sistemas. Čia išduotas vieningas LIBIS skaitytojo pažymėjimas suteikia teisę naudotis visų LIBIS sistemos bibliotekų paslaugomis. Ji dalyvauja įvairiose respublikinėse ir tarptautinėse programose, vykdo bibliotekų veiklos metodinius ir regiono visuomenės edukacinius projektus, tapo modernia, šiuolaikiška biblioteka.

Dabar A. Mickevičiaus bibliotekos skaitytojai laisvai naudojami elektroniniu katalogu, turinčiu per 90 tūkst. bibliografinių įrašų ir rodančiu bibliotekoje esančius leidinius. Užklausoms tenkinti tarnauja duomenų bazės: Lietuvos periodinės spaudos bibliografinė straipsnių bazė 1994–2002 m. (archyvas), NBDB (Nacionalinės bibliografijos duomenų bankas), LITLEX, INFOLEX, PRAKTIKA, EBSCO Publishing (anglų k.), Grove Art Online, Grove Music Online, Oxford Reference Online: Premium Collection, Springer LINK, *Verslo žinių* archyvas. Yra sudaryti katalogai ir kartotekos: sisteminė straipsnių, kraštotyros, A. Mickevičiaus, recenzijų, teminė eilėraščių, citatų ir Vilnistikos. Bibliotekoje laisvai skaitytojams prieinamas ir LIBIS (Lietuvos bibliotekų suvestinis katalogas), kurį prižiūri Lietuvos nacionalinės M. Mažvydo bibliotekos LIBIS centras.

Šiuo metu A. Mickevičiaus bibliotekos fonduose saugoma daugiau nei 500 tūkst. įvairių mokslų dokumentų ir beletristinis leidinių. Kasmet jis papildomas 16–18 tūkst. naujienų. Skaitytojai per metus iš fondų panaudoja daugiau kaip pusę milijono dokumentų. Biblioteka turi 22 tūkst. skaitytojų, per metus sulaukiama daugiau nei 200 tūkst. lankytojų, kurių 75 proc. leidinius nešasi į namus.

Daug dėmesio biblioteka skiria savųjų lankytojų – bibliografijos, informacijos ir skaitymo kultūros, literatūros ir mokslo žinioms ugdyti. Šia kryptimi nuosekliai dirba Vaikų literatūros, Skaityklų, Abonemento skyriai, renginių organizatoriai ir daugelis kitų bibliotekos darbuotojų, taip pat bibliotekoje veikiančių Skaitytojų, Pilietinių diskusijų ir kiti pačių skaitytojų vadovaujami klubai. Svarbus yra 2009 m. Bibliografijos ir informacijos skyriaus parengtas regioninis projektas – svetainė *Vilnijos vartai*, skirta Vilniaus apskrities kraštotyros infor-

macijos sklaidai internete. Jos tikslas – atskleisti visuomenei ir atokiau gyvenantiems skaitytojams (Vilnijos krašto ir kitiems Lietuvos žmonėms, lietuviams užsienyje, moksleiviams, besidomintiems Vilnija) vienoje vietoje susistemintą ir atrinktą apie Vilniaus apskritį mokslinę informaciją, paremtą bibliografiniais literatūros sąrašais ir turinčią išliekamąją vertę.

Pasikeitė ir bibliotekos struktūra. Laikui bėgant čia įsteigtas Metodinis, Vaikų ir kiti skyriai, atsirado daugiau skaityklų. Nepriklausomoje Lietuvoje bibliotekos struktūra pertvarkyta 1992 m., patobulinta 2007–2009 metais. Nemažą pagalbą modernizuojant biblioteką ir jos padalinių struktūrą suteikė Atviros Lietuvos ir kiti visuomeniniai ar rėmėjų fondai, užsienio šalys. Už Lietuvos ir Austrijos lėšas atidaryta Austrų literatūros skaitykla (1994 m.), suremontuota reprezentacinė bibliotekos salė – Bendroji skaitykla (1999 m.), parėmus Šveicarijai, atidaryta Šveicarų literatūros (2000 m.), o su Lichtenšteino kunigaikštystės pagalba – ir Lichtenšteino skaitykla (2003 m.), nauja užsienio informacine literatūra papildyti jų fondai. 1998 m. pradėjo veikti Informacinė skaitykla, kurioje įrengtos 5 kompiuterinės darbo vietos.

Šiuo metu bibliotekoje iš viso veikia 13 struktūrinių padalinių, kuriuose dirba 95 darbuotojai. Iš jų 67 – profesionalūs bibliotekininkai, o 15 proc. jų turi antrąjį – kitų mokslo sričių aukštąjį arba aukštesnįjį – išsilavinimą. Savo profesines žinias darbuotojai nuolat gilina Lietuvos kultūros darbuotojų tobulinimosi centre, stažuotėse šalies ir užsienio bibliotekose. Ne kartą jie lankėsi Druskininkų, Elektrėnų, Kauno, Kėdainių, Klaipėdos, Panevėžio, Šiaulių, Šilutės, Varėnos ir kitose bibliotekose, taip pat Austrijoje, Baltarusijoje, Belgijoje, Čekijoje, Estijoje, Gruzijoje, Ispanijoje, Latvijoje, Lenkijoje, Liuksemburge, Olandijoje, Rusijoje, Slovakijoje ir kitose užsienio šalyse, dalyvavo pasaulinėse IFLA sesijose, susipažino su bibliotekų darbo organizacija, patirtimi ir metodinio vadovavimo savivaldybių bibliotekoms sistema.

Darbuotojai puoselėja savas bendravimo ir sambūvio kultūrinės tradicijas. Daugiau kaip dešimt metų veikia teatras, kasmet rengiami geriausio bibliotekos darbuotojo ir skyriaus konkursai *Pelėda*, pageriami darbuotojai, dirbantys bibliotekoje daugiau kaip 10 darbo metų. Tai – smagios ir prasmingos šventės. 2007–2009 m. šios šventės išsiplėtė, kai A. Mickevičiaus biblioteka su Vilniaus apskrities viršininko administracija ėmė rengti Vilniuje bendras apskrities miestų, rajonų ir kaimo bibliotekininkų darbo veteranų metines jubiliejines šventes, kuriose už gerą darbą buvo apdovanojama po 30–40 apskrities bibliotekininkų ir bibliografų. Juos bibliotekininkams teikė LR Seimo, Vyriausybės, Kultūros ministerijos, Apskrities viršininko administracijos atstovai.

Nepaisant kai kurių finansinių sunkumų ir nepriteklių, nepriklausomoje

Romualdas Šviedrys:

Kazimiero Simonavičiaus veikalas ir jo asmenybė nusipelno gilesnio tyrinėjimo (3)

Pradžia Nr. 14

Spalio 8–9 d. Taline vyks Baltijos šalių mokslo istorikų ir filosofų konferencija, kuriai Niujorko politechnikos universiteto prof. Romualdas ŠVIEDRYS parengė pranešimą apie Kazimiero Simonavičiaus (Semenavičiaus) veikalą *Artis Magnae Artilleriae (Didysis artilerijos menas)*. Ar pasiseks nuvykti į Taliną, šandien dar neaišku ir pačiam R. Šviedriui, tačiau bet kuriuo atveju jo pranešimas įtrauktas į konferencijos programą ir bus perskaitytas. Turėtų kilti diskusijų, nes kai kurie R. Šviedrio teiginiai kertasi su mums įprastomis „tiesomis“, kurias išsamiau patyrinėjus kai kuriuos dalykus, matyt, teks koreguoti.

Šioje pokalbio su R. Šviedriu dalyje kaip tik tuos opesnius dalykus ir bandome aptarti.

Lietuvos mokslo istorikų laukia dideli darbai

ML. Kokie didžiausi iššūkiai laukia Lietuvos mokslo istorikų?

R. Šviedrys. Laukia begalė darbų. Puiku, kad 1971 m. tuometis Lietuvos mokslų akademijos bibliotekos direktoriaus pavaduotojas mokslo reikalams Adolfas Ivaškevičius sugėbė išleisti Kazimiero Simonavičiaus 1650 m. Amsterdame lotynų kalba pasirodžiusio veikalą *Artis Magnae Artilleriae Pars prima (Didysis artilerijos menas, pirmoji dalis)* trumpą ištrauką apie raketas. A. Ivaškevičius parašė leidiniui įvadą, iš lotynų į rusų kalbą išvertė Alfonsas Bielinis. Taip primintas K. Simonavičiaus įnašas į raketų kūrimo sritį.

Vilniaus universiteto 400 metų jubiliejui paminėti sukurtas Kazimiero Simonavičiaus atvaizdas (dailininkas grafikas Antanas Rimantas Šakalys)

ML. Bostoniškėje enciklopedijoje bent jau į asmenybių lietuviškumo aspektus ir lietuviškąjį kilmę kreipiamas dėmesys – to nerasime jokiose kitose tautų enciklopedijose. Net ir minimi asmenys visur figūruoja kaip lenkų mokslininkai, sąmoningai ar ne, tačiau bet koks lietuviškumo, tautinio savitumo veiksnys ištrinamas, besąlygiškai išryškinant jų „lenkiškumą“, „rusiškumą“, pastaruoju metu ir „baltarusiškumą“ – tai priklauso nuo to, kas autoriai, kokia kalba knyga parašyta ir kokiems skaitytojams skirta. Lietuvos tyrinėtojų darbuose teigiama, kad K. Simonavičius kilęs iš neturtinųjų „Ostoja“ herbo bajorų, gyvenusių Raseinių krašte, vadinas, Žemaitijoje. Baltarusiai teigia, kad K. Simonavičiaus gimtinė Vitebsko krašte prie Dubraunos, o jo giminės ištakos sietinos su smulkiais rusų kilmės kunigaikštukais Semianovičiais, žinomais XIV–XVII amžiuje. Beje, net į paties K. Simonavičiaus prisistatymą savo knygoje kaip Lietuvos bajoro (Eguitis Lithuani) baltarusiai randa ką atsakyti: girdi, XVII a. pasirašydamas Lietuvos bajoru Simonavičius mintyje turįs ne etnonimą, bet politonimą, t. y. priklausomybę ne etninei lietuvių tautai, bet Lietuvos Didžiąjai Kunigaikštystei. Lenkams K. Simonavičius – sulenkėjęs

šlėkta. Žodžiu, kiekvienas tempia vežėčias į savo pusę, kaip I. Krylovo pasakėčioje „Gulbė, lydis ir vėžys“.

R. Šviedrys. Kiekviename leidinyje kartojami tie patys neteisingi tvirtinimai apie daugelį asmenybių, taip pat ir apie K. Simonavičių. Spalio mėnesį Taline vyksiančiai tradicinei Baltijos šalių mokslo istorikų konferencijai, rengiu pranešimą apie K. Simonavičių. Bandysiu pateikti visiškai naują tezė, kurią formuluoju ir savo pranešimo pavadinimu *Fejerverkai, o ne artilerija*. Tai bus nauja K. Simonavičiaus knygos *Didysis artilerijos menas* analizė. Jau seniai įtariau, o dabar galutinai įsitikinau, kad jo knyga skirta pirmiausia fejerverkams, o ne artilerijai.

ML. Kai kalbama apie fejerverkus, įsivaizduojama, kad tai nėra labai rimta inžinerijos ir technikos mokslų sritis, bent jau lyginant su artilerija?

R. Šviedrys. Manau, tai labai rimta sritis. Labai dažnai Europos kraštų vadovai pristigdavo lėšų patrankoms liedinti, bet beveik visada rasdavo pinigų prabangioms šventėms rengti, o kokia šventė be fejerverkų. Tas pats ir šiais laikais.

Artileristai būdavo atsakingi už fejerverkus ir kitas pirotechnines

priemones karaliaus, princų ar kunigaikščių dvaruose. Ko reikėjo, norint savąja švente pranokti konkurentus? Dažnai tam pasitarnaudavo išpūdingi fejerverkai, o siekiant fejerverko ugnis iškelti kuo aukščiau, buvo naudojamos raketos, taip pat ir tripakopės. Todėl K. Simonavičius savo knygoje tas fejerverkų ir kitų pirotechnikos efektų organizavimo priemones ir pateikia.

ML. Į knygos pavadinimą „Didysis artilerijos menas“ siūlote kreipti mažiau dėmesio?

R. Šviedrys. Jeigu į tiek daug svarbiausių to meto Europos kalbų buvo verčiamas jo veikalas, tai jau savaime nemažai pasakantis faktas. K. Simonavičiaus knyga naudojosi daugelio šalių artilerijos ir kitų sričių specialistai ne tik XVII, bet ir XVIII a., knyga buvo naudojama ir kaip mokymo priemonė.

Pirmame skyriuje rašoma apie to meto visišką chaosą Europoje naudotose svorio matuose – dažnas miestas turėjo savo matų sistemą. O artileristas, fejerverkų rengėjas keliaudavo iš miesto į miestą. Tarkime, iš Florencijos į Varšuvą atvykusiam fejerverkų specialistui – kaip jam susiorientuoti Lenkijoje naudotų matų sistemoje? Juk reikėjo pagal savo turimą formulę ar receptą pasigaminti įvairių spalvų fejerverkų ugnis.

ML. Norite pasakyti, kad kariniais tikslais tos raketos nebuvo taikomos, bet naudotos tik iškilimams ir pramogai?

R. Šviedrys. Raketos naudotos signalizacijai ir kitiems tikslams, bet ne kaip karinės griauamosios jėgos priemonė. K. Simonavičius buvo labai moderni XVII a. asmenybė, taip pat ir modernus autorius, nes citavo šaltinius, kuriais pasinaudojo ir rėmėsi savo knygoje. Žinoma, jo citavimas ne visai atitinka dabartiniams autoriams keliamus reikalavimus (kada veikalas publikuotas, kaip ir kuriame puslapyje rūpimi dalykai aprašomi), bet K. Simonavičius nurodo autorių, knygos pavadinimą, parašo, apie ką toje knygoje kalbama. Tenka pripažinti, kad jis buvo labai apsiskaitęs žmogus,

savo knygai panaudojo apie 200 įvairių šaltinių. Kalbu apie pirmąją jo knygos dalį. Antroji dalis, kuri nebuvo publikuota, skirta fortifikacijai, karybai ir artilerijai.

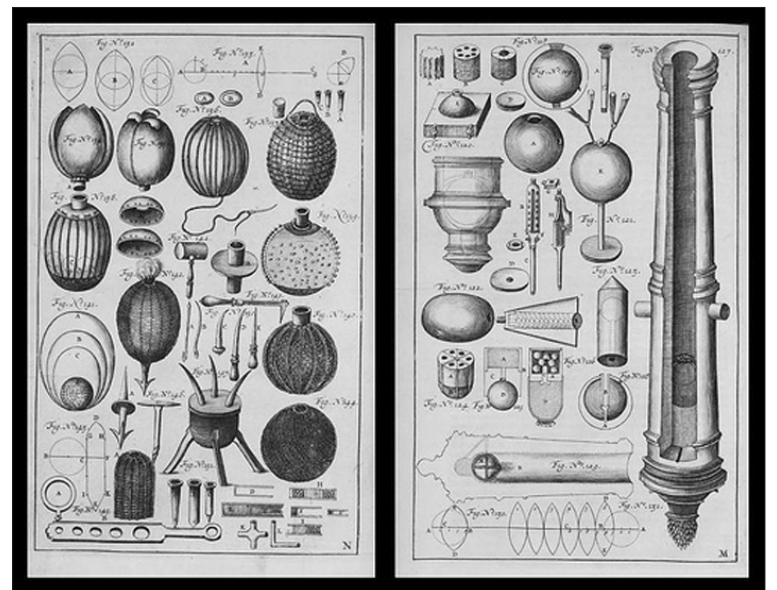
ML. Tad kur glūdi tikroji K. Simonavičiaus knygos reikšmė ir vertė?

R. Šviedrys. Savo pranešime sieksiu parodyti, kad K. Simonavičiaus knyga buvo populiari, išversta ir į kitas Europos kalbas. Esu numatęs nuvykti į Brown universitetą Providence mieste prie Bostono, kur surinkta didžiausia Amerikoje fejerverkams skirta knygų ir vadovėlių kolekcija. Ten saugomas ir į olandų kalbą išverstas K. Simonavičiaus veikalas. Lietuvoje dažniausiai minimi jo vertimai į prancūzų (1651), vokiečių (1676), anglų ir olandų (1729) kalbas, o XX a. išversta ir į lenkų kalbą (1963, iš lotynų kalbos). *Lietuviškoji tarybinė enciklopedija* (t. 10, p. 166, 1983 m.) tvirtina, kad buvo vertimas ir į danų kalbą. Daugiau žinių apie danų vertimą niekur nesu aptikęs, o į olandų kalbą išverstą knygą gal pavyks išvysti numatomoje kelionėje į Brown universitetą.

K. Simonavičiaus biografijoje daug nežinomybės

ML. Ką naujo tikėtis aptikti kad ir olandų kalba išleistoje K. Simonavičiaus knygoje?

R. Šviedrys. Galimas dalykas, įvade bus pateikta ir šiek tiek naujų žinių apie patį K. Simonavičių. Tvirtinama, kad jis 1632–1633 ar 1634 m. dalyvavo mūšiuose prie Smolensko, Bialos, kur buvo naudojama artilerija. Žinoma, kad Simonavičius studijavo Vilniaus universitete. Esama žinių, kad pasižymėjęs mūšiuose Lietuvos bajorą K. Simonavičių protegavo Lenkijos kancleris J. Osolinskis (Ossolinski), kuris padėjo jam iš karaliaus Vladislavo IV Vazos (1595–1648) gauti lėšų tolesnėms studijoms Olandijoje. Toje šalyje mūsų kraštiečiai ne tik studijavo tvirtinimų sutvirtinimus, bet ir projektavo bei statė fortifikacijas. 1646 m. jis minimas

Kazimiero Simonavičiaus knygos „Didysis artilerijos menas“ iliustracijos

Lietuvos banko išleista proginė 50 litų sidabrinė moneta, skirta K. Simonavičiaus knygos „Didysis artilerijos menas“ 350-osioms metinėms

Kad Lietuvos mokslo istorikams ir toliau yra ką veikti, rodo net didžiausių Lietuvos mokslo įžymybių daug neatskleistų, neištyrinėtų biografijos puslapių. Sovietinio laikotarpio enciklopedijose daug kas nutylima, net Bostone išleistoje 37 tomų *Lietuvių enciklopedijoje* daugybė netikslumų, kai rašoma apie Kazimierą Simonavičių (kitur Semenavičius, lenkiškai Siemienowicz, apie 1600 – po 1651), Juozapą Varševičių ar Ignatą Domeiką. Labai svarbu bent akivaizdžias klaidas ištaisyti.

Kadenciją baigęs Lietuvos prezidentas Valdas Adamkus, Lietuvos nacionalinės UNESCO komisijos generalinė sekretorė Asta Dirmaitė ir prof. dr. Romualdas Švedrys Taikomosios dailės muziejuje dalijasi įspūdžiais iš Žalgirio mūšio 600-osioms metinėms skirtos parodos

kaip artilerijos inžinierius. Spėjama, kad apie 1648 m. karaliaus Vladislavo IV jis buvo paskirtas Lietuvos ir Lenkijos kariuomenės karališkosios artilerijos vado pavaduotoju. Po kurio laiko vėl išvyko į Olandiją, galimas dalykas, dėl nesutarimų su savo vadu K. Arciševskiu. Po metų Amsterdame buvo išspausdinta Simonavičiaus išgarsinusi knyga *Artis Magnae Artilleriae Pars prima, studio et opera Casimiri Siemienowicz, Eguitis Lithuani, olim artilleriae Regni Poloniae...*

Jei pavyktų daugiau sužinoti apie K. Simonavičiaus vaidmenį išvardytuose mūšiuose, galėtume praturtinti savo žinias apie jį ir kaip artilerijos vadą ir fortifikacijų specialistą. Jau pabodo apie K. Simonavičių skaityti nuolat pateikiamus tuos pačius faktus, dažnai iš piršto laužtus, kartojant įvairių autorių ne iš piktos valios padarytas klaidas. Taip yra dėl to, kad niekas tos K. Simonavičiaus knygos nėra skaitęs, kartoją autoritetus, kurie taip pat nėra jos skaitę.

1650 m. Vilniaus akademijos (universiteto) studijas baigusiu asmenų sąrašė magistrams skirtame skyriuje yra įrašas apie tai, kad 1651 m. Kazimieras Simonavičius (Casimiry Symonowicz) sirgo ir negalėjo laikyti egzaminų. Jam leista juos laikyti namuose 1651 m. birželio 7 dieną. Tada K. Simonavičiui buvo suteiktas magistro laipsnis. Paskutinė žinia apie K. Simonavičių mus pasiekia iš 1651 m., kai jis pasirašė dedikaciją savo veikalui prancūziškame leidime. Manoma, kad tais metais jis galėjo mirti, nors tikslų duomenų nesama.

ML. *Ką manote apie K. Simonavičiaus knygos iliustracijas? Argi nėra įspūdingos?*

R. Švedrys. Savo pranešime Talino konferencijai parodysiu, kad tos iliustracijos ar bent labai panašios buvo pateiktos viename rankraštyje maždaug 120 metų iki pasirodant K. Simonavičiaus veikalui. Tiesa, tos iliustracijos rankraštyje taip ir liko, publikuotos nebuvo – iki pasirodant K. Simonavičiaus knygai. Rankraštis vėliau panaudotas vieno vokiečio – Johannes Schmidlapo (Schmidlap), o jo parašytąją knygą cituoja K. Simonavičius. K. Simonavičius tą knygą skaitė, matė. Joje tikriausiai išvystume daugelį tų pačių paveikslėlių. Tik K. Simonavičius kaip puikus braižytojas tuo piešinius gal savaip adaptuoja.

ML. *Vadinasi, elgiasi korektiškai, autorystės nepasisavina, nes pirmtakus nurodo?*

R. Švedrys. Nepasisavina, ir tuo Simonavičius gerąją prasme skiriasi nuo daugelio kitų to meto autorių.

Šuolis į Lenkiją

R. Švedrys. 1965 m. dėl Simonavičiaus indėlio raketų kūrimo srityje kilo karšta diskusija tarp dviejų mokslo istorikų – lenko ir rumuno. Tais metais Varšuvoje ir Krokuvėje vyko Tarptautinis mokslo istorikų suvažiavimas, kuriame man teko dalyvauti. Gera proga prisiminti kai kurias tos įsimintinos kelionės į Lenkiją peripetijas. Buvau vienintelis iš Kolumbijos į tą suvažiavimą atvažiavęs mokslo istorikas. Labai rizikavau, bet Kolumbijos universitetas Bogotoje sutiko apmokėti kelionės išlaidas, kad važiuočiau ir garsinčiau Kolumbijos mokslo vardą.

Mano tėvas, išgirdęs apie būsimą mano kelionę, sunerimo, ėmė net piktintis: „Tu važiuosi į Lenkiją? Mes bėgome nuo Stalino, o tu pats lendi į sovietų nagus...“ Aš jį nuraminau, kad važiuosiu į Paryžių, o į Lenkiją nevažiuosiu, pasakysiu, kad negavau vizos. Pakankamai darbo turiu ir Paryžiuje, paskui vyksiu į Madridą, kur botanikos sode tyrinėsiu vieno Kolumbijos mokslininko veiklą.

Tėvą nuraminau, bet Paryžiuje nuėjau į Lenkijos ambasadą. Prieš tai pabuvojau pas Kolumbijos konsulą ambasadoje, kur palikau savo lietuvišką pasą ir prašymą: jeigu rugsėjo 1-ąją nepasirodysiu, prašome telegrama duoti žinią mano žmonai. Tada patraukiau į Lenkijos ambasadą, kur nebuvo nė gyvos dvasios, bet pagaliau suradau tarnautoją. Aiškinu, kad ieškau, kas galėtų padėti nuvažiuoti į mokslo istorikų suvažiavimą Lenkijoje. Parodžiau savo parengtą pranešimą, kitus popierius. Taip pat paaiškinu, kad dėstau Kolumbijos valstybiniam universitetui ir mano karjera labai pakenktų, jeigu ant mano Kolumbijos paso atsirastų Lenkijos antspaudas. Žodžiu, dėl mokslo istorijos truputį perlenkiau lazda ir tariasi, ką man daryti, kad ir vilkas būtų sotus, ir avys sveikos.

Baigėsi tuo, kad man išdavė kelionės į Lenkiją dokumentą, kurį turėdamas pasieniečiams galėjau nerodyti paso. Taip patekau į Lenkijoje vykusią mokslo istorikų konferenciją.

ML. *Šią kone detektyvinę istoriją prisiminėte tikriausiai dėl Simonavičiaus? Kas toje mokslo istorikų konferencijoje Jums padarė įspūdį?*

R. Švedrys. Prisimenu, kaip iš Rumunijos atvažiavęs vienas mokslo istorikas susikirto su lenkų kolega. Po lenko skaityto pranešimo rumunas pareiškė, kad ne lenkai yra raketų kūrimo Europoje pradininkai, bet gerokai anksčiau rumunas, parašęs raketų kūrimui skirtą rankraštį. Tuo metu ne visai supratau, kad kalbama apie K. Simonavičių, nes imta ginčytis, ar yra to rumuno rankraštis. Lenkas labai įsižeidė: kažkas drįsta kėsintis „į lenkų prioritetą raketų kūrimo srityje“. „Atsiprašau, faktas gali

būti skaudus, bet su faktais negalima ginčytis“, – atsakė rumunas.

Atsivertęs to pranešėjo iš Rumunijos tezes, supratau, kad jo teiginuose gali būti racionalaus grūdo. Dar labiau suintrigavo vėliau gautas rumuno pranešimo tekstas, taip pat ir lenkų istoriko tekstas, dėl kurio ir kilo tas mokslinis ginčas.

Prabėgo jau daug dešimtmečių, bet jaučiu, kad negalima toliau atidėlioti, būtinai turiu tą rumuno rankraštį pamatyti, net pasidaryti jo kopiją, nors tai storokas 450 puslapių rankraštis. Jis saugomas Sibijaus (Sibiu) mieste Vidurio Rumunijoje. Šis miestas XVI a. buvo vadinamas Hermanštatu (Hermanstadt), nes jame bene nuo XV a. gyveno vokiečių ir austrų kolonistai, veikiausiai amatininkai. Turima duomenų, kad to miesto arsenalo viršininkas vadovavo ir patrankų liejyklai. Jis ir parašė artilerijai skirtą rankraštį, nors jis ir nebuvo išspausdintas. Praėjus apie 80 metų vokiečių Šmidlapas tą rankraštį persirašė ir išspausdino 80 puslapių knygelę. Ji saugoma Miuncheno valstybinėje bibliotekoje. Ši knygelė cituojama ir K. Simonavičiaus veikale, paminėtas jos autorius, teisingiau knygelę išleidęs asmuo, kuris pasinaudojo savo pirmo rankraščiu, bet tikrosios autorystės nenurodė. Šis rankraštis aptiktas tik 1961 metais.

ML. *Labai lėtai sukasi mokslo istorikų ratai; prieš kone 50 metų aptiktas toks įdomus ir mokslo istorijai svarbus rankraštis, rumunų mokslo istorikų tikriausiai ištyrinėtas skersai ir išilgai, bet mūsų tos žinios iki šiol nepasiekė. Gali atrodyti, kad kai kam net iš mokslo istorikų nesinori, jog naujos šviesos būtų ilieta į senąjį žinių bagažą. Kas trukdo tas knygas palyginti, taip pat ir su mums vis dar anonimiško rumuno rankraščiu? Išsispęstų daugelis miglotų spėlionių, o kiekviena hipotezė ar spėlionė apauga vis naujais pramanais arba kartojami senieji.*

R. Švedrys. Reikės nuvažiuoti į Rumuniją, kur tas rankraštis saugomas.

ML. *Išleity, kad kelios mūsų tyrinėtojų kartos gyvavo truputi mistifikuotoje pažinimo erdvėje, K. Simonavičiui priskyre ir tai, ko jis nepadarė, daug faktų netikslūs, nepatikrinti. O kas iš tikro svarbu, kas reikšminga, lig šiol nesugebėjome iširti, net ir jo veikalą „Didysis artilerijos menas“ vis dar nesugebėjome išsiversti į lietuvių kalbą ir išleisti.*

R. Švedrys. Dėl to niekas nekalta, nes rumunų rankraštis aptiktas tik 1961 metais. Toks yra mokslinio pažinimo kelias.

Bus daugiau

Kalbėjosi Gediminas Zemlickas

■ Atkelta iš 7 p.

Pradėta Adomo Mickevičiaus bibliotekos istorijos leidyba

Bibliotekos 60-metį pasitinkant

Lietuvoje pagerėjo skaitytojų ir bibliotekos tarnautojų darbo sąlygos, padidėjo bibliotekos patalpų naudingas plotas. Užbaigus vakarinio korpuso remontą (2002 m.), išsiplėtė skaityklų patalpos, įrengtos pagrindinės knygų fondų saugyklos, parodų ir konferencijų salės, bibliotekos administracija, Metodikos skyrius persikėlė į rekonstruotas patalpas. 2006 m. atlikti rytinio bibliotekos pastato rekonstrukcijos projektavimo darbai, o nuo 2007 m. vidurio pradėta jo rekonstrukcija.

Šiandien pagrindinė Vilniaus apskrities A. Mickevičiaus bibliotekos misija – inicijuoti savo skaitytojų tęstinį mokymąsi, skatinti žinių visuomenės raidą, užtikrinant apskrities gyventojų teisę į informaciją, raiškos laisvę, suteikiant visiems Vilniaus miesto bei apskrities gyventojams vienodą galimybę naudotis bibliotekos informaciniais išteklių, taip pat skatinti regiono savivaldybių viešųjų bibliotekų veiklą, integruojant daugiatautę Rytų Lietuvos regiono bendruomenę į šalies socialinių ir ekonominių gyvenimą, keliant Vilniaus krašto gyventojų kultūrinį lygį, sudarant palankias sąlygas jų asmenybės saviraiškai.

Bibliotekos darbuotojai yra parengę ir išleidę nemažai mokslinių, bibliografinių ir kitų leidinių, skirtų Vilniaus miestui (1966 m.), poetui Adomui Mickevičiui (1981 m.), Vilniaus krašto bibliotekų veiklos (1965–1972 m.) apžvalgų, bibliografinę rodyklę nacionalinio lietuvių judėjimo dalyvei, kovotojai prieš carizmo režimą E. Pliaterytei (2007 m.) ir kt. Tarp jų matome straipsnių ir prisiminimų rinkinį, skirtą A. Mickevičiaus bibliotekos 50-mečiui (2000 m.). Tai istorinė mūsų bibliotekos veiklos apžvalga. Parašyta ir neskelbtų darbų.

Pasitinkama savo įkūrimo 60-ąsias metines, Vilniaus apskrities A. Mickevičiaus viešoji biblioteka pradėjo naują, ilgalaikį mokslinį projektą – bibliotekos istorijos rengimą, rašymą ir leidybą. Šio darbo tikslas – stabtelėti ir atidžiau pažvelgti į nueitą kelią, įvertinti bibliotekos raidą, atskleisti kai kurias jos tendencijas.

Pirmajame šios istorijos tome knygos autorius V. Rimša įvardiniam straipsnyje *Bibliografijos rodyklės Lietuvoje ir rodyklės Adomo Mickevičiaus biblioteka spaudoje* išsamiai aptaria tokio tipo rodyklių leidybos istoriją mūsų šalyje ir A. Mickevičiaus bibliotekos istorijos pirmojo tomo sandarą, šaltinius, savybes ir kai kuriuos knygos sudarymo ypatumus.

Visa bibliografinė medžiaga – pagrindinėje knygos dalyje. Ji suskirstyta į šešias dalis. Pirmojoje surinkti svarbiausieji 1950–2009 m. bibliotekos veiklą reglamentavusių vyriausybės dokumentų ir straipsnių, skirtų šiai politikai analizuoti, aptarti ar įvertinti, aprašai. Antrojoje dalyje suregistruoti bibliotekos parengti ir išspausdinti leidiniai: bibliografiniai, jubiliejiniai, informaciniai, reklaminiai ir kt. Trečioji rodyklės dalis *Adomo Mickevičiaus biblioteka spaudoje* yra viena didžiausių ir apima visus straipsnius, nepaisant to, kokiame leidinyje jie buvo paskelbti. Čia įrašai dėstomi į skyrius pagal istorinius laikotarpius ir atskiras temas. Ketvirtojoje dalyje suregistruoti nepublikuoti dokumentai. Tai Adomo Mickevičiaus bibliotekos ir kitų kraštotyrininkų raštai, Vilniaus universiteto studentų diplominiai ir kiti darbai. Penktojoje

knygos dalyje matome visos spaudoje surastos ikonografijos apie biblioteką bei jos darbuotojus įrašus. Šeštojoje dalyje *Vilniaus krašto viešosios bibliotekos spaudoje* straipsnių aprašų taip pat gausu: patekti aprašai apie Vilniaus regiono miestų ir rajonų bibliotekų metodinę veiklą ir jos formas, surastą spausdintą medžiagą apie visuomeninių bibliotekinių ir kitų organizacijų veiklą ir Vilniaus krašto bibliotekų darbuotojų dalyvavimą jų darbe.

Istorijos pirmuoju tomu lengva naudotis, nes jis gerai aprūpintas informacinėmis priemonėmis. Skaitytojas ras panaudotų santrumpų sąrašą, minimų asmenvardžių ir bibliotekų geografinę rodyklę, šiek tiek žinių apie autorių, o kitataučiai skaitytojai – ir leidinio santrumpą anglų kalba. Be to, knygoje aptiksime bibliotekos ir jos darbuotojų nuotraukų.

Knyga skirta ir gausiam specialistų praktiškū būriui: profilinei katedrų dėstytojams, doktorantams, bibliotekininkams, bibliografams, kraštotyrininkams ir kitiems bibliotekų darbuotojams. Ja galės pasinaudoti ir Vilniaus universiteto studentai mokymosi užduotims atlikti. Knygos leidybą parėmė Kultūros ministerija ir Vilniaus apskrities viršininko administracija.

Vilniaus apskrities Adomo Mickevičiaus bibliotekos istorija pirmasis tomas – naujas, reikšmingas, įspūdingas ir pagirtinas Vytauto Rimšos leidinys. Jame išsamiai suregistruoti visi 1950–2009 m. bibliotekos veiklą atspindintys straipsniai. Itin vertingos straipsnių anotacijos, teikiančios apie juos ne vien informacijos, kur tie straipsniai išspausdinti, bet kartu sudarančios galimybę konkrečiau pažinti šių straipsnių turinį, sužinoti, kokios problemos ar temos juose nagrinėjamos. Tai itin svarbu rengiant ir kitą istorijos tomą.

Surinkta bibliografija, be abejo, bus naudinga tiems specialistams, kurie ateityje tyrinės ar domėsis Vilniaus apskrities A. Mickevičiaus viešosios bibliotekos istorija, jos veikla ar atskirų darbo barų turiniu, jų atspindžiais spaudoje. Knygoje taip pat surinkti straipsnių bibliografiniai įrašai skaitytojui teiks ne vien faktografinę informaciją, bet atskleis gilesnes, neretai sunkiau paviršutiniškai pastebimas A. Mickevičiaus bibliotekos raidos tendencijas, jos veiklos kryptis. Tai puikus mokslinis įdirbis sėdant prie bibliotekos veiklos raidos nuoseklios sisteminės analizės.

Vertinga ir tai, kad minėtas istorijos tomas galės būti gera literatūros šaltinių bazė autoriams, pradėdantiems rytų Lietuvos miestų ir rajonų savivaldybių viešųjų bibliotekų veiklos tyrimus ar kitus mokslinius darbus, pavyzdžiui, rašant savo bibliotekų istorijas. Čia jie ras itin daug 1950–2009 m. paskelbtų straipsnių ir archyvinių dokumentų rajonų, miestų ar net kaimų bibliotekų istorijų istoriografijos rašyti.

Kita vertus, toks gausus apie šią biblioteką publikacijų skaičius šalies spaudoje (manychiau, net keliolika tūkstančių priskaičiuotume!) labai objektyviai parodo tą didžiulį Vilniaus krašto žmonių susidomėjimą A. Mickevičiaus biblioteka ir akivaizdžiai liudija jos aukštą socialinį prestižą mūsų visuomenėje. Palinkėkime autoriui išstvertmės, o bibliotekai – tolesnių kūrybinių ieškojimų, klestėjimo ir naujo antrojo istorijos tomo.

TEATROLOGIJOS VERSMĖS

Laikas, asmenybė, teatras...

Vytauto Maknio fenomenas

Pabaiga, pradžia Nr. 13

Teatrologas, dr. Vytautas Maknys

Užbaigiame pašnekėsį apie lietuvių teatrologijos patriarcho dr. Vytauto MAKNIO (1907–2003) darbus ir reikšmę Lietuvos teatrologijai ir teatro istorijos tyrinėjimams. Mūsų pašnekovas – humanitarinių mokslų daktaras docentas Aleksandras GUOBYŠ, V. Maknio gimimo metinių 100-mečiui pažymėti pasirodžiusio jo *Raštų* dvitomio sudarytojas.

Kad teatrologijos laukas nedirvonuotų

ML. Vertindami Vytauto Maknio sovietiniais laikais išspausdintą palikimą turėtume nepamiršti, kad visį jo rankraščiai perėjo per redaktorių ir cenzorių rankas, vadinasi, kartais didžiausią vertę turi ne išspausdinti dalykai, bet tai, kas redaktorių ar cenzorių išbraukta. Didelis darbas laukia taip pat ir redakcijų archyvų tyrinėtojų. Žinoma, jeigu tie archyvai išliko, buvo atiduoti į valstybės archyvus. Laimei, V. Maknio archyvas išliko, saugomas Literatūros ir meno archyve, Teatro, muzikos ir kino muziejuje ir kt.

A. Guobys. Kai V. Makniui buvo atstatytas humanitarinių mokslų daktaro laipsnis, žmogaus ūpas pakilo, jis ėmė aktyviai dalyvauti konferencijose, jubiliejiniuose renginiuose, žodžiu, viskas klostėsi jau į gera. Pasiūlėme Makniui bent dalį savo straipsnių, esančių jo archyvine fonde, atrinkti ir sudarius rinkinį išleisti. Vos trys dienos praėjo, Maknys atnešė didžiulį pluoštą savo rankraščių. Atrinkę svarbiausius nuėjome į buvusią *Mokslo* leidyklą, kuri 1992 m. buvo pertvarkyta į Mokslo ir enciklopedijų leidyklą.

Leidyklos direktorius Zigmantas Pocius (1935–1997) buvo anksčiau išleistųjų V. Maknio *Lietuvių teatro raidos bruožų I* ir II tomų (1972 ir 1979 m.) redaktorius. Jis ir sako: „Aš Makniui esu taip nusikaltęs, kad pažadu viską, ką tuomet išbraukėme, atstatyti. Taip jau išėjo, man tada buvo nurodyta kaip ir ką...“

Ir tikrai, darbai pajudėjo labai sparčiai, bet baigiant redaguoti rankraštį Z. Pocius pasimirė. Jau galvojome – baigta, karuselę reikės sukuti iš naujo. Bet laikai buvo pasikeitę ir V. Maknio knyga *Teatro dirvonuose* 1997 m. buvo išleista.

ML. Kaip šios knygos pasirodymas buvo sutiktas?

A. Guobys. Tam tikro nusiteikimo teatrologai sutiko nepalankiai, tačiau knygos pristatyme Teatro, muzikos ir kino muziejuje dalyvavo daugybė V. Maknio gerbėjų, mokslininkų, aukštųjų mokyklų dėstytojų ir studentų. Visi

vienbalsiai knygos pasirodymą sutiko su dideliu entuziazmu, pagarba ir dėkingumu.

ML. Pasakysiu ne visai gražiai, bet gal Maknys buvo ir tebėra per didelis, kad tilptų į kai kurių teatrologų galvas? Patys teatrologai dažnai nesutaria dėl kriterijų, todėl vertinimai subjektyvūs. Mokslas turi prasidėti nuo tam tikrų aksiomų, apibrėžimų, kriterijų ir išeities taško nustatymo.

A. Guobys. Leisdami V. Maknio *Raštus* ir galvojome, kad tai bus lietuviškosios teatrologijos pagrindas. Su V. Maknio vertinimais ar požiūriu galima nesutikti, galima papildyti, bet jo raštuose užčiuopti svarbiausi kriterijai ir temos, kuriais būtų galima remtis arba diskutuoti tyrinėjimuose.

ML. Ar įmanoma rimtai nagrinėti Lietuvos teatrologijai rūpimas temas apeinant Maknį?

A. Guobys. Neįmanoma. Antraip bus falsifikatas. Nebent autorius norėtų pabrėžti tik savo paties nuopelnus ir didybę, tada galima pamiršti Maknį. Teatrologija toks mokslas, kai norint „galima“ daug ko „nepastebėti“ arba iškelti gal ir mažiau svarbius dalykus. Jeigu vertini teatro istoriją, tai istoriją ir reikia vertinti, o ne savo bičiulio Jono ar Petro pastebėjimus. Sovietiniais metais menininkas buvo vertinamas pagal turimą garbės vardą, partinę priklausomybę; jeigu priklausai ir turi valdžios suteiktas privilegijas, tai jau esi didelis menininkas! Tuose vertinimuose mūsų sovietinėje teatro istorijoje yra daug neteisybės.

Kai viršūnėlės be šaknelių

ML. Ar tokie dalykai būdingi mažos tautos menininkams, verdantiems savo sultyse, o gal sietina su pasidavimu ideologiniam spaudimui?

A. Guobys. Manau, kad visos tautos yra veikiamos ideologinių srovių. Šiuo atveju sovietmečio jaunoji teatro-

logų karta buvo labai ideologizuota. Tam tikra jų grupė organiškai negalėjo pakęsti Maknio, nes buvo tarsi skirtingų teatro pasaulių žmonės, atėję iš skirtingų mokyklų. Juk sovietmečiu baigę vidurinį mokslą jie išvyko studijuoti į Leningradą ar Maskvą, kur jokios lietuviškos kultūros, literatūros, meno ar teatro istorijos net ir pagrindų negavo. Po ketverių ar penkerių metų sugrįžo su rusiškosios kultūros bagažu, įgavę gerus rusų literatūros, istorijos, meno pažinimo pagrindus, bet lietuviškosios kultūros supratime kaip buvo beraščiai, taip ir liko. O šias savo įgytąsias žinias pradėjo taikyti vertindami lietuviškąją teatrą.

Todėl neatsitiktinai V. Maknys įvertino: „Šitie žmonės neturi supratimo apie lietuvių kultūrą, jie nėra skaitę jokios lietuvių literatūros, jie nepažįsta nei lietuvių dailės, nei muzikos“, – šitoks Maknio vertinimas jiems buvo tolygus nuosprendžiui.

ML. Bet ir Jus kai kas tikriausiai galėtų ta pačia korta kirsti, nes taip pat studijavote teatrologiją Maskvoje.

A. Guobys. Mano ir nemažos dalies kitų kolegų patirtis buvo kiek kitokia. Jau buvome baigę tam tikrus mokslus Lietuvoje – vieni Vilniaus universitetą, Vilniaus pedagoginį institutą (dabar universitetas), Lietuvos valstybinę konservatoriją (dabar Muzikos ir teatro akademija) ir panašiai. Bent jau buvome susipažinę su lietuvių literatūra, kultūros dalykais. Turėjome tam tikrus pagrindus, ant kurių galėjome kloti kad ir tos pačios rusų kultūros laimėjimus. Lietuvoje tuo metu teatrologijos mokyklos nebuvo, o keliai į Vakarų pasaulį buvo uždaryti.

Kai kultūrai vadovauja svetimtaučiai

ML. Oficialiai buvo deklaruojama, kad menas, taigi ir teatras, turi būti internacionalinis savo turiniu ir nacionalinis savo forma. Neįmanoma Maskva ir Leningradas nematė, kad to nacionalumo jų aukštosioms mokykloms duoti negali, gali duoti tik internacionalumo.

A. Guobys. Mūsų jau minėtajam profesoriui Georgui Gojanui GITIS'e tapus TSRS tautų teatro istorijos katedros vedėju, buvo pradėta kaupti kiekvienos sąjunginės respublikos teatrą atspindinti medžiaga. Lietuvos TSR kultūros ministerijos buvo paprašyta atsiųsti lietuvių dramaturgijos kūrinių sąrašą, kurį būtų galima rekomenduoti GITIS'o studentams. Meno reikalų valdyba ir nusiuntė, o jame... vienutis vienintelė lietuviška komedija – Žemaitės *Pragerti balakoni*... Jūs norite skaityti lietuvišką dramaturgiją – skaitykite. Štai taip.

Kai mes nuvažiuojome į Maskvą studijuoti, prof. G. Gojanas ir klausia: „Ar Lietuvoje daugiau jokios dramaturgijos nėra, tik ši Žemaitės komedija?“ Mes profesoriui sudarėme ištisą lietuvių dramaturgijos sąrašą. Gojanas skėstelėjo rankomis: „Matote, kas būna, kai kitataučiai vadovauja sąjunginės respublikos kultūrai“.

Tas pats Gojanas inicijavo knygą rusų kalba apie sąjunginių respublikų teatrus. Paprašė parašyti ir apie Lietuvos teatrus plačią studiją. GITIS'o

TSRS tautų teatro istorijos ir Lietuvos konservatorijos Aktoriaus meistriškumo katedros buvo patvirtinti šios studijos sudarytojai: V. Zabarauskas ir P. Bielskis, taip pat autorių grupė. Apie senąjį teatrą parašė V. Maknys, P. Bielskis – apie Lietuvos akademinę dramą teatrą, V. Zabarauskas – apie Panevėžio teatrą, E. Jakšys – apie Jaunimo teatrą. Buvo parašytos studijos apie Kauno dramą, Šiaulių, Klaipėdos, Lietuvos lėlių teatrus, Lietuvos teatro mokyklą (šią knygą sudarė apie 400 psl.). Tekstai buvo išversti į rusų kalbą, o Enciklopedijų leidykla Maskvoje primė medžiagą spausdinti.

Staiga paaiškėjo, kad kategoriškai užprotestavo Lietuvos mokslo akademijos sudėtyje veikusio Istorijos instituto menotyrininkai, mat ne tie autoriai parašė. Prasidėjo tampymasis, visos sąjunginės respublikos savo teatro istorijas rusų kalba išleido, tik vienintelės Lietuvos studija taip ir nepasirodė. Ir tokių pavyzdžių būtų galima išvardyti daugybę.

Pikčiausia, kad tie, kurie kitus stabdė, patys visko apžioti neįstengė, tačiau ir kitiems reikštis neleido.

Apie atsakomybę

ML. Šis mūsų pašnekėsįs kai kam gali atrodyti nukreiptas į praeities dalykus. Žinoma, galima ir paprieštarauti, juk stovime ant praeities sukulto pagrindo. Ir vis dėlto, kas darytina, kad Lietuvos ar lietuvių teatro istorija būtų maksimaliai nepriklaistingai parašyta?

A. Guobys. Jau dvidešimt metų kaip gyvename Nepriklausomoje Lietuvoje. Teatruose pasikeitė kartos, atsirado daug naujų puikių aktorių, iškilių režisierių, scenografų. Bet teatro istorija vis dar nesugeba išbristi iš sovietinio liūno. Lietuvos kultūros tyrimų instituto teatrologai vis dar neatlieka svarbiausios užduoties: rengia naujus *Lietuvių teatro istorijos* tomus, kuriuose nerandame teatro istorijos ištakų, neanalizuoja sovietinio laikotarpio, kuris yra iškrepęs ne tik istorines vertybes, bet tuo pačiu ir sumenkinęs teatro paskirties prasmę nacionalinėje kultūroje ir pan.

Linkėčiau Kultūros tyrimų instituto teatrologams bendradarbiauti su universitetinių teatro katedrų mokslininkais ir visuomeninėmis teatro organizacijomis, kurios Nepriklausomybės metais yra nuveikusios didelius darbus teatro istorijos srityje: išleisusios daug teatro istorijos šaltinių knygų, monografijų, surengusios svarbių konferencijų teatro istorijos klausimais ir kt.

Mes Makniu vadovavomės

ML. Grįžkime prie V. Maknio asmenybės. Kiek jo, kaip kūrėjo likimas būdingas epochai, kurią galime padalinti į dvi dalis – Pirmosios nepriklausomybės ir sovietinio režimo laikotarpį?

A. Guobys. V. Maknys kaip mokslininkas subrendo Pirmosios nepriklausomybės metais. Sovietmečiu prasidėjo sumaištis. Negelbėjo nei jo moksliniai pasiekimai, nei kilnūs siekiai, nei giminytės ryšiai su dėde Antanu Žmuidzinaičiumi, kuris tuo metu buvo labai gerbiamas kaip LTSR nusipelnęs meno

veikėjas (1946), LTSR liaudies dailininkas (1954), TSRS liaudies dailininkas (1957), TSRS dailės akademijos narys korespondentas (1958).

Beje, 1982 m. V. Maknys savo tėvų sodyboje Balkūnų kaime įsteigė dailininko A. Žmuidzinaičiaus ir jo svainio, savo tėvo J. Maknicko muziejų. Kaip vienintelis paveldėtojas Alytaus rajono savivaldybei 1994 m. padovanojo tėviškės sodybą, kuri yra respublikinės reikšmės istorijos paminklas. V. Maknio pastangomis ten įkurtas klotimo teatras, kur vyksta teatrų festivaliai, kultūriniai renginiai.

ML. Kiek laiko Jums teko su V. Makniu bendrauti?

A. Guobys. Teko bendrauti gan ilgą laiką atkarpą. V. Maknys 1958–1967 m. buvo Lietuvos valstybinės konservatorijos (dabar Lietuvos muzikos ir teatro akademija) dėstytojas, 1972–1975 m. dėstė Lietuvos valstybinės konservatorijos Klaipėdos fakultetuose, tad ne kas kitas, o V. Maknys parengė teatro istorijos, dramaturgijos dėstymo programas. Makniu vadovavomės, rėmėmės, dėstėme pagal jo sudarytas programas. V. Maknys buvo geranoriškas žmogus.

ML. Vienas kitas šviesuolis iš Maskvos mūsų „kosmopolitikus“ mokė nepamiršti šaknų, o sovietinėje Lietuvoje tos šaknys buvo negailestingai kapojamos.

A. Guobys. Labai įdomūs dalykai. Man skaudu, kad dabartinis jaunimas į tai nepakankamai įsigilina. Gal metas netikęs, kai kultūrą gožia popas ir baisiausias kičas. Visoje mūsų istorijoje ir dabartyje nebus nieko prasmingo ir vertingo, jeigu nesigilinsime į tokius raštus, kuriuos paliko kad ir V. Maknys. Jis, pirmiausia, rėmėsi savąja kultūra, o paskui būdavo atidus įtakoms, kitų kultūrų klodams.

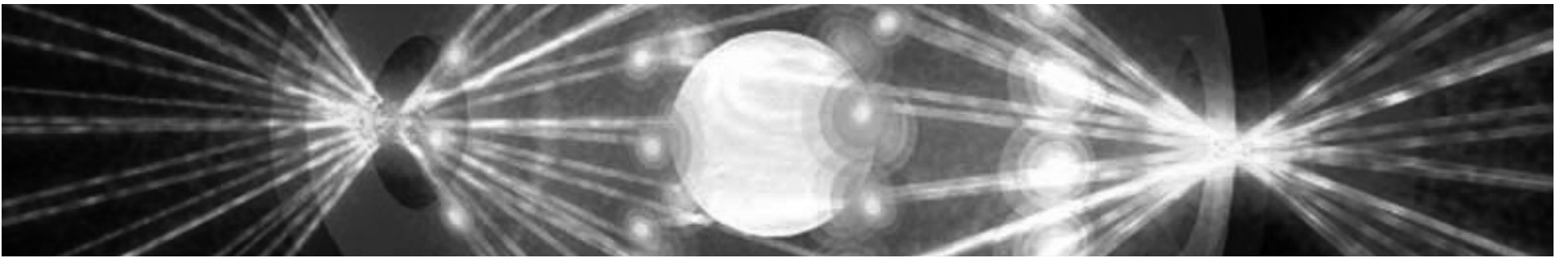
Tai pakankamai sudėtingi dalykai, o juo labiau sudėtinga buvo tokiai asmenybei kaip Makniui laikytis tvirtų orientyrų. Jis negalėjo atsisakyti viso to, kas tradiciškai ėjo iš kartos į kartą, ir pradėti garbinti naujusios „stabus“, nes buvo V. Krėvės, B. Sruogos, V. Mykolaičio-Putino tradicijų tęsėjas, ir to pamiršti nederėtų.

Naudodamasis proga noriu nuodėdžiai padėkoti V. Maknio *Raštų* redkolegijos nariams: prof. P. Bielskiui, prof. P. Česnulevičiūtei, prof. B. Vaškeičiui, prof. V. Vitkauskui už jų paramą, rengiant V. Maknio *Raštus*. Šie žmonės savo dora ir entuziazmu tarsi vainikavo teatro istoriko doc. dr. V. Maknio darbų svarbą ir vietą mūsų Nepriklausomos valstybės kultūroje. Taip pat didelis ačiū teatrologėms V. Janeliauskienei ir E. Kaulakytei, kurios pateikė *Raštus* daug svarbios informacijos apie V. Maknio archyvinio palikimo turtus Teatro, muzikos ir kino muziejuje bei Literatūros ir meno archyve.

Didelis ačiū parėmusiems *Raštus* išleidimą: to meto LR Seimo pirmininkui Č. Juršėnui, kultūros ministrui R. Vilkaičiui, seimo nariui J. Dautartui, Teatro sąjungos pirmininkui A. Matulioniui, Teatro istorijos ir tradicijų draugijai, leidėjai UAB *Artaviva*.

Kalbėjosi Gediminas Zemlickas

Pirmajam lazeriui pasaulyje – 50 metų (IV)

Dr. Vidas KABELKA

Pabaiga, pradžia Nr. 12

Apie akademiką Jurgį Viščaką, kaip spalvingą asmenybę, nepaprastai daug nusipelnusią Lietuvos fizikai, parašyta kelios dešimtys straipsnių. Jo gyvenimas ir mokslinė veikla pakankamai išsamiai pateikta įvairių autorių 1997 m. išleistoje bibliografinėje rodyklėje *Jurgis Viščakas*. Norėjęsi plačiau atskleisti ir panagrinėti akademiko veiklą, kurios rezultatai tapo savotišku fenomenu, susilaukusių didelio žiniasklaidos ir visuomenės dėmesio. Tai akademiko J. Viščako indėlis į aukštųjų technolo-

bendradarbių ir mokslinės visuomenės akylai stebimas bei vertinamas pagal pateikiamą mokslinės produkcijos kokybę ir kiekį. Puikiai prisimenu pirmąjį savo pokalbį su akademiku, kai perėjau dirbti į Fizikos institutą (1978 m. rudenį) ir tapau naujai įkurtos Lazerių optoelektronikos grupės, kuriai vadovauti ėmėsi akademikas, vadovo pavaduotoju. Kai paklausiau, kokia pirmoji ir svarbiausia mano užduotis, akademikas atsakė trumpai ir aiškiai: su bendradarbiais sukurti naujo tipo lazerinį spektrometrą ir pritaikyti moksliniuose medžiagų tyrimuose. Pirmasis pikosekundinis automati-

medžiagų tyrimams reikėjo tobulesnių spektrometrų ir trumpesnius šviesos impulsus generuojančių lazerių. Sektoriaus moksliniai darbuotojai, įgiję patirties šioje srityje, suvokė tolesnę tyrimų eigą. Logiška, kad 1983 m. įkūrus Bandomąją lazerinės ir elektroninės technikos gamyklą prie Fizikos instituto, užsimezgė bendradarbiavimas tarp gamyklos ir Lazerinės optoelektronikos sektoriaus, kurį visapusiškai skatino ir palaikė akademikas J. Viščakas. Pirmieji pramoniniu būdu pagaminti lietuviški lazeriai, jų kūrimo istorija susiję su akademiku J. Viščaku.

Akademiko kabinete nuolat vykdavo sektoriaus ir gamyklos darbuotojų aptarimai, svarstytos galimybės kuo greičiau dienos šviesą iškelti gamykloje pagamintą lazerį. Kai ieškota pavadinimo pirmajam lietuviškam pramoniniu būdu pagamintam lazeriui 1985 m., pasirinkta santrauka iš akademiko inicialų: VIŠČAKAS JURGIS KAROLIO – VIJUKA. Pakvietėme akademiką pažiūrėti į pagamintą naują lazerį, ant kurio šono buvo užrašyta VIJUKA. Akademikas perskaitė ir susimąstęs tarė – „pavadinimas labai žaismingas, gražus, bet man intuicija sako, kad po šiuo užrašu kažkas užšifruota“. Pagalvojęs nusišypsojo ir tarė – „kviečiu visus šampano, pirmojo pramoninio lietuviško lazerio, turinčio mano inicialų santrauką progą“. Vėliau įvairiems užsakovams aiškindavome, kaip gimė lazerio pavadinimas. Lazerinės optoelektronikos sektoriaus ir Bandomosios gamyklos bendradarbiavimas buvo produktyvus: sukurti ir Bandomojoje gamykloje gaminami pikosekundiniai lazeriai ir spektrometrai pelnė beveik visus įmanomus apdovanojimus mokslo ir technikos srityje: Lietuvos liaudies ūkio pasiekimų 1-ojo laipsnio diplomą, SSSR LŪPP aukso, sidabro, bronzos medalius (1986–1987 m.), taip pat diplomus, Lietuvos Ministrų Tarybos premiją (1988). Apie sukurtą ir gaminamą lazerių lygį galima spręsti pagal tai, kad kartu su EKSM (1987 m. Bandomoji gamykla reorganizuota į to paties pavadinimo valstybinę akcinę bendrovę), dalyvaujant sektoriaus darbuotojams sukurtas ir pagamintas pikosekundinis lazeris PL-1020 1987 m. eksportuotas į Vakarų Vokietiją, kurioje gausu lazerius, taip pat ir pikosekundinius, gaminančių firmų.

Akademikas J. Viščakas nebuvo paminėtas ir 37-ojoje Lietuvos naciona-

linėje fizikos konferencijoje, vykusioje 2007 m. birželio 11–13 d. Vilniaus universiteto Fizikos fakultete. Akademikui 80-osioms gimimo metinėms paminėti buvo skirtas vienas iš posėdžių (VII), kuriam pirmininkavo prof. G. Tamulaitis. Pagrindinį pranešimą perskaitė prof. J. Vaitkus – *Jurgiui Viščakui būtų 80: mokslinės veiklos fragmentai*. Pranešime išsamiai apžvelgtas visas akademiko mokslinės veiklos kelias – pradėtas nuo diplominio darbo pas prof. H. Horodničių, ypatingą dėmesį skiriant akademiko darbui Vilniaus universitete,

nami įvairių tipų lazeriai, lazerinės staklės, lazerinė įranga, optiniai elementai, tiksloji mechanika, skirti fotonikai, jos taikymui moksle ir pramonėje. Didžioji produkcijos dalis pelnė tarptautinį pripažinimą, kai kurie Lietuvos lazerinių gaminių – *Topas, Pharos* (UAB *Šviesos konversija*) neturi analogų pasaulio lazerių rinkoje. Lietuvos lazerių pramonės gaminiai eksportuojami į daugiau nei 50 šalių.

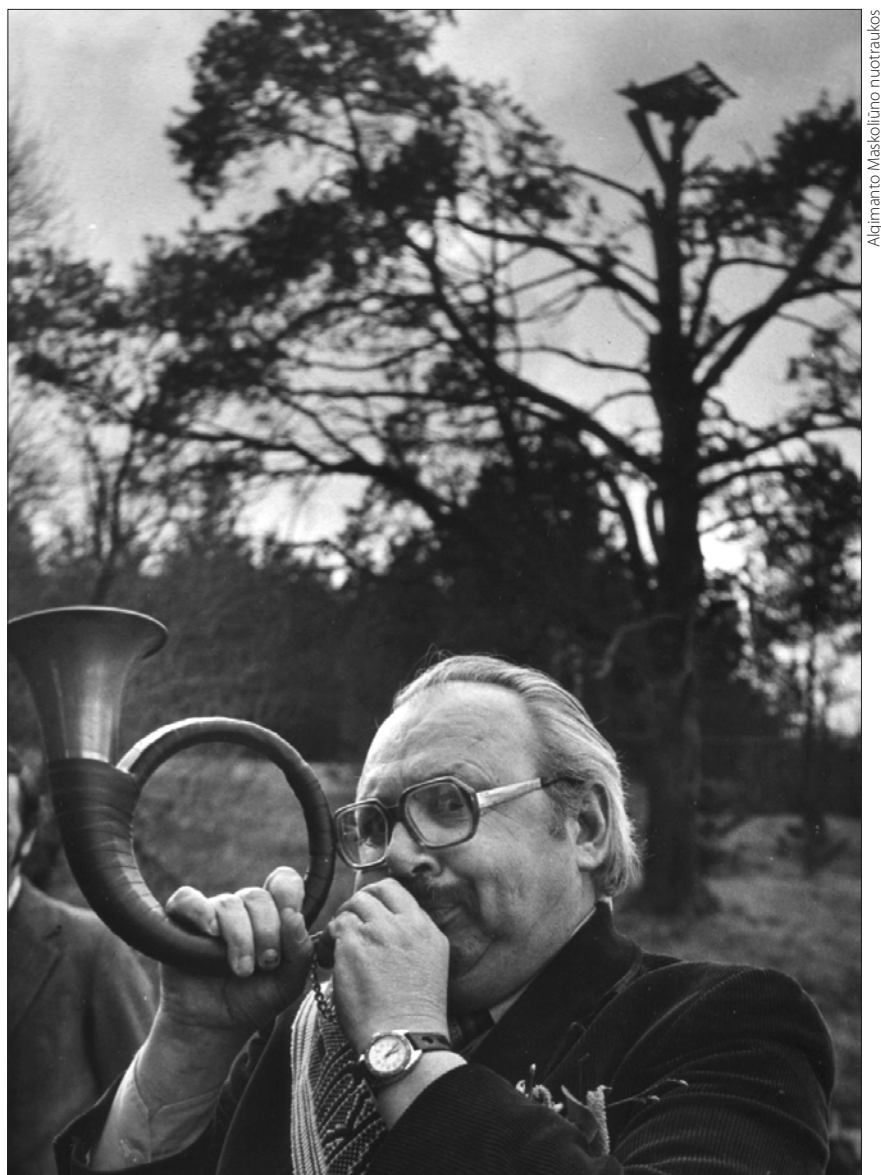
Šių metų gegužės mėnesį per pasaulį nuvilnijo konferencijų ir minėjimų, skirtų pirmojo lazerio 50 metų

Pirmas lietuviškas pramoniniu būdu pagamintas lazeris VIJUKA

gijų mokslinius tyrimus lazerių srityje, Lietuvoje tapęs užkratu formuojant lazerių pramonę, kurios gaminiai šiandien pelno pasaulinį pripažinimą. 1977 m. paskirtas naujai įkurto Fizikos instituto direktoriumi akademikas Jurgis Viščakas, to meto pasaulio mokslinėje visuomenėje žinomas kaip aukšto lygio puslaidininkinių fizikos specialistas, visiškai pakeitė mokslinių interesų kryptį, pasirinkdamas lazerių fiziką. Akademiko gyvenimo tarpnis, praleistas Fizikos institute (1977–1990) buvo glaudžiai susijęs su lazeriais, jų taikymu ir gamyba. Mokslininkui, sulaukusiam 50 metų, tai nelengvas žingsnis, tuo labiau, kad esi akademikas, instituto direktorius,

zuotas spektrometras ultrasparčiųjų procesų tyrimui (autoriai – A. Barila, J. Viščakas, V. Kabelka, H. Orševskis, V. Syrusas) surinktas 1979 m. viduryje, pranešimas apie jį perskaitytas II tarptautiniame simpoziume *Ultraspartūs reiškiniai spektroskopijoje*, Reinshardbrunn (VDR, 1980). Pikosekundinių lazerių kūrimas, automatizuotų lazerinių matavimo kompleksų tobulinimas liko viena pagrindinių Lazerių optoelektronikos sektoriaus (į kurį išaugo buvusi grupė) veiklos sričių dėl kelių priežasčių: pramoniniu būdu tokie lazeriai bei spektrometrai tuo metu nebuvo gaminami ir sektoriuje vykdami ultrasparčiųjų procesų moksliniams kinetinės spektroskopijos įvairių

Akademikas Jurgis Viščakas ir laisvalaikio sugebėdavo atsidurti dėmesio centre.

kuriam jis pradėjo dirbti 1946 m. dar būdamas studentu, 1959 m. apgynė kandidatinę disertaciją *Kai kurios selenido polikristalinių sluoksnių optinės, elektrinės ir fotoelektrinės savybės*, 1969 m. apgynė daktaro disertaciją *Didelės varžos puslaidininkinių laidumų ir elektrografinis procesas*, 1972 m. buvo išrinktas Lietuvos mokslų akademijos nariu korespondentu, 1976 m. Lietuvos MA tikruoju nariu, 1977 m. pradėjo vadovauti įkurtam Fizikos institutui.

Šiuo metu Lietuvos lazerių pramonėje dirba 16 įvairių įmonių, pagal savo veiklos profilį susijusių su lazeriais ir lazerinėmis technologijomis. Gami-

jubilejui, banga. Didžiausioje pasaulio lazerių konferencijoje CLEO/CQELS, vykusioje San Chose (JAV, Kalifornija) pirmojo lazerio jubiliejui buvo skirta sesija, kurioje 9 žymiausi lazerių korifėjai (tarp jų – Nobelio premijos laureatai Č. Taunzas ir N. Blombergenas perskaitė pranešimus apie lazerių praeitį, dabartį ir ateitį. Vankuveryje (Kanada), kur paskutinius savo gyvenimo metus praleido T. Maimanas, suorganizuota konferencija, skirta vien T. Maimanui ir jo mokslinės kūrybos analizei. Lietuva, garsėjanti savo pasiekimais lazerių moksle ir gamyboje, pirmojo lazerio 50 metų sukakties kol kas nepaminėjo.

KNYGOTYROS SŪKURIAI

Kiek knygos prarandama ją skaitmeninant

■ Atkelta iš 1 p.

perėmusi iš vokiečių. Pirmieji estiškų knygų autoriai ir leidėjai buvo Pabaltijo vokiečiai, estofilai, kurie pamilo estų kalbą ir norėjo daugiau sužinoti apie ją ir apie pačius estus). Pagaliau ir pirmieji pastoriai mūsų krašte buvo vokiečiai, kurie, bendraudami su šio krašto gyventojais, jiems perteikdavo ir savo sukauptų žinių.

Reikia prisiminti, kad XVII ir XVIII a. vokiečių požiūris į estus buvo skirtingas. XVII a. Pabaltijo vokiečių tekstuose estų kalba ir kultūra buvo pristatoma kaip lygiavertė vokiečių kalbai ir kultūrai. XVIII a. požiūris keičiasi, vokiečiai pasijunta estų tautos švietėjais, mokytojais, kultūrintojais. Tekstuose tai atsispindi.

ML. *Knyga – lyg savotiškas lakmusas, išryškinantis kintantį požiūrį į estus?*

Tiiu Reimo. Tiek vokiškos, tiek estiškos XVII a. knygos labai panašios savo nuostatomis, skiriasi tik kalba. Bet šis santykis vėlesniais laikais keitėsi, o XIX a. viduryje tie skirtumai vėl nunyksta.

ML. *Susitelkime dar šiek tiek ties XVIII amžiumi. Prancūzų švietėjai – Volteras, Ruso, Didro – ir jų pasekėjai ryžtingai griovė ligi tol visuomenėje nusistovėjusius mitus ir prietarus. Išskyla nauja socialinė klasė – jauna buržuazija su savo gyvenimiška samprata. Aukšta kilmė, aristokratizmas po truputį pradeda netekti savo ankstesnės reikšmės. Prasideda demokratiškos vertybių epocha, lozungų – laisvė, lygybė, brolybė! – era. Bet štai tvirtinate, kad XVIII a. Estijoje vokiečių kultūros atstovai tarsi neįjaučia laiko vėjų, jie pradeda jaustis estų mokytojais, kultūros nešėjais. Kaip čia išėjo?*

Tiiu Reimo. Visa bėda, kad švietimo idėjos Estiją pasiekė ne per Prancūziją, o per Vokietiją. Šioje šalyje buvo spausdinamos knygelės paprastai liaudžiai, Estijoje tos pačios knygos buvo verčiamos į estų kalbą. Vadinasi, estai buvo vertinami kaip prastesni žmonės. O jei taip, juos reikia šviesti ir mokyti įvairiausių dalykų – ūkininkauti, apsaugoti nuo ligų, sveikos gyvensenos ir t. t.

ML. *Bet ar tokioje vokiškoje švietimo tendencijoje jau slypėjo blogio sėkla? Kas prieštarautų ir mūsų laikais, išgirdę, kad žmones reikia šviesti, mokyti apsisaugoti nuo ligų, sveikai gyventi?*

Tiiu Reimo. Taip, bet visa blogybė ta, kad Estijoje (kaip ir Latvijoje), kitaip nei Lietuvos Didžiojoje Kunigaikštystėje, kur buvo savas elitas ir sava kultūra, tautos elito nebuvo.

ML. *Tačiau ta savi kultūra didžiai daliai gyventojų buvo svetimkalbė, vadinasi, mažai ką bendra turėjo su etnine lietuviškąja kultūra. Pastaroji pradėjo reikštis tik XIX a. antroje pusėje ir sietina su moderniosios lietuvių tautos formavimusi.*

Tiiu Reimo. XIX a. pirmieji aukštąjį išsilavinimą įgiję estai tuoju pat perėjo į vokiškąją kultūrą. Tik XIX a. antroje pusėje estų inteligentai pasijuto esą estai ir jau nebijojo to pripažinti.

ML. *Visam Europos viduriui būdingas reiškinys. Beje, kaip tos europietiškos idėjos pasiekė Estiją, kokiais keliais?*

Tiiu Reimo. Per Suomiją, kur padėtis buvo kiek geresnė. Suomija vėliau pateko į Rusijos imperijos sudėtį, daug anksčiau už estus gavo autonomiją ir, kas ypač svarbu, Suomijoje niekada nebuvo baudžiamos – nei Švedijai, nei Rusijai valdant. Kaip tik šito negalė-

Knygotyrininkė, Talino universiteto profesorė Tiiu Reimo

tume pasakyti apie Estiją, Latviją ar Lietuvą.

ML. *Suomiai jautėsi laisvais žmonėmis, net kai jų šalį valdė švedai ar rusai, vadinasi, buvo aukštesnės savimonės piliečiai.*

Tiiu Reimo. Ir tai labai svarbu, nes prisiminkime praėjusio amžiaus paskutinįjį dešimtmetį, kai Baltijos šalyse Liaudies frontai ir Sąjūdis įsiūbavo Atgimimo bangas. Ir vis dėlto dauguma žmonių ne iškart pasijuto laisvi piliečiai, nes žmogaus laisvė ne duodama, ne suteikiama, bet kyla iš vidaus. Ateitimi ir laisve nepasitikintis žmogus negalės būti laisvas.

ML. *Kaip Jums atrodo, šiuo požiūriu estai kuo nors skyrėsi nuo lietuvių?*

Tiiu Reimo. Mano asmenine nuomone, lietuviai visados pasižymėjo didesne tautine savimone ir savigarba. Aš šią lietuviams būdingą savybę sieju su Lietuvos istorija, Lietuvos Didžiosios Kunigaikštystės įtaka tautos savimonei.

ML. *Matyt, mūsų senųjų protėvių kaulai braškėjo kapuose, atsidauždami į surūdijusio kalavijo ar šalmo geležį, ir tai neleido lietuviams užmigti letargo miegu.*

Kaip formavosi moderni estų tauta

Tiiu Reimo. Tačiau taip toli į lankas nuklydome nuo knygotyros, kad net baugu, ar rasim kelią sugrįžti.

ML. *Jus nutraukiau toje vietoje, kai pasakėte, kad XIX a. viduryje vėl pradėjo keistis Estijos vokiečių požiūris į estus.*

Tiiu Reimo. XIX a. penktajame dešimtmetyje pirmieji aukštąjį mokslą įgiję estai pradėjo rašyti estų kalba. Septintajame dešimtmetyje ja pradėta spausdinti vis daugiau knygų. Mat 1856–1859 m. Estijoje buvo įvesti nauji švietimo įstatymai. 1816 m. Estijoje, o 1819 m. ir Latvijoje dvarininkams leis-

ta savo nuožiūra atleidinėti valstiečius nuo baudžiamos. Vėlesni įstatymai suteikė teisę estų valstiečiams pirkti nuosavos žemės. Valstiečiai tapo laisvais žmonėmis, savininkais, pradėjo keistis ir jų savimone.

Šie pokyčiai daug ką pakeitė Estijoje. Žmonės pradėjo galvoti apie estų mokyklas, ir ne vien apie kaimo, bet ir aukštesnio lygio. Turtingesnieji norėjo išleisti į mokslus bent vieną sūnų. Šviesuomenei reikėjo spaudos, atsiranda periodinių leidinių. 1857 m. pradėtas leisti pirmasis estų periodinis savaitraštis, ejęs daug dešimtmečių. Tai aštuonių puslapių *Perno Postimees*. *Postimees* reiškia paštininkas arba pasiuntinys, todėl pirmą laikraščio puslapį puošia paštininko atvaizdas. Laikraštyje buvo skleidžiamos žinios, spausdinami skaitytojų laišukai. Jį leido Johanas Voldemaras Jansenas (Johann Voldemar Jannsen, 1819–1890), poetės Lidijos Koidulos (1843–1886) tėvas. Vėliau ėjo *Eesti Postimees* ir galop *Postimees*. Pastarasis 1891 m. tapo pirmuoju Estijos dienraščiu. J. V. Janseno sūnus taip pat kurį laiką buvo knygų leidėjas ir net cenzorius. Juos vadiname pirmaisiais Estijos tautinio judėjimo veikėjais. Jansenas ir jo vaikai dirbo įvairiose kultūros srityse. Vėliau Jansenas iš Pärnu persikėlė į Tartu, kur galėjo labiau išplėsti savo veiklą. XIX a. antroje pusėje Tartu tapo estų knygų leidybos centru.

Štai, tuo metu estų inteligentai užmezgė glaudžius ryšius su suomių inteligentija, iš jos sėmėsi naujų idėjų. Suomių nacionalinis epas *Kalevala* buvo išleistas 1835–1836 m., daug anksčiau už estų epą *Kalevo sūnus* (*Kalevipoeg*, 1857–1861 m.), kurį išleido gydytojas ir rašytojas Frydrichas Reinholdas Kroicvaldas (Friedrich Reinhold Kreutzwald, 1803–1882), kuris laikomas estų nacionalinės literatūros tėvu.

buvo svarbus nacionalinio judėjimo veiksnys. To judėjimo vadovai rėmėsi laikraščiais, kuriuose buvo pabrėžiama, kad mes esame estai, estų tauta, privalome savo vaikus leisti į mokslus ir patys šviestis. Rašoma apie bibliotekų svarbą, nes jei savo namuose neturime knygų, galima naudotis bibliotekos galimybėmis ir savarankiškai šviestis, įgyti žinių. 1882 m. Ado Grenčsteinas (Ado Grenzstein, 1849–1916) savo leidžiamame laikraštyje *Olevik* išspausdino straipsnį apie bibliotekas, rašė, kad kiekvienas valsčius privalo turėti savo biblioteką, ir kokios knygos joje visų pirma turi būti.

ML. *Grenčsteinas – vokiška pavardė?*

Tiiu Reimo. Pavardė vokiška, bet Ado Grenčsteinas buvo estas. Mat kai estams buvo duodamos pavardės, dažniausiai užrašydavo pagal dvarininko pavardę, pagal žmogaus amatą ar užsiėmimą. Jeigu žmogus buvo stalius, tai ir gaudavo pavardę *Puuset*, ar panašią. Mano nuomone, žmogaus kilmė nėra svarbiausia. Daug svarbiau, su kuria tauta jis save tapatina, kuo save laiko.

Ar bibliografija yra knygotyros dalis?

ML. *Ar galima teigti, kad knygotyros užuomazgos atsekamos, kai pradėdama domėtis bibliotekomis, aiškinama, kas bibliotekoje turi būti renkama, kaupiama, žodžiu, kaip pradėdama domėtis ir rūpintis žmonių švietimo ir savišvietos reikalais?*

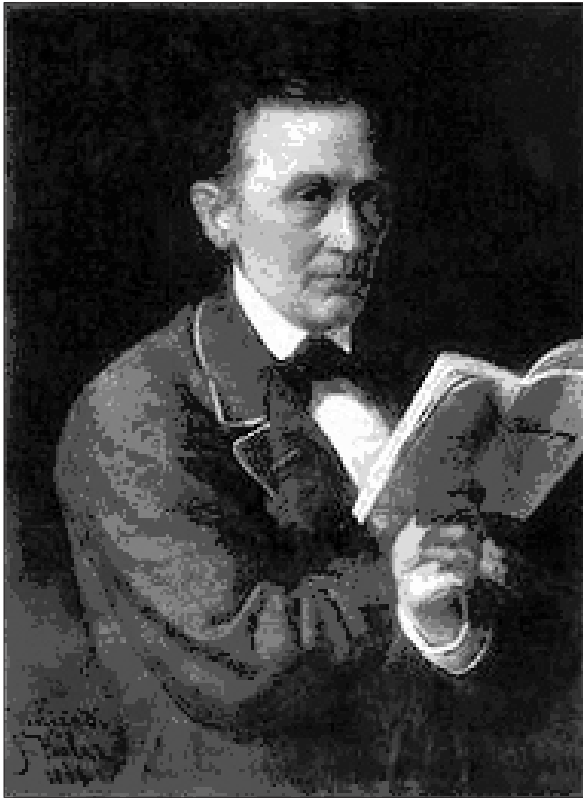
Tiiu Reimo. Man yra skirtumas.

Apie knygas, estiškų knygų spausdinimą, bibliotekas buvo rašoma gerokai anksčiau, o knygotyros atsiradimą siečiau su vėlesnėmis ir kiek kitokio pobūdžio publikacijomis. Kai pradėdama tyrinėti, ką turime ir kaip visa tai radosi, vystėsi, plėtojosi, – štai čia knygotyros užuomazgos.

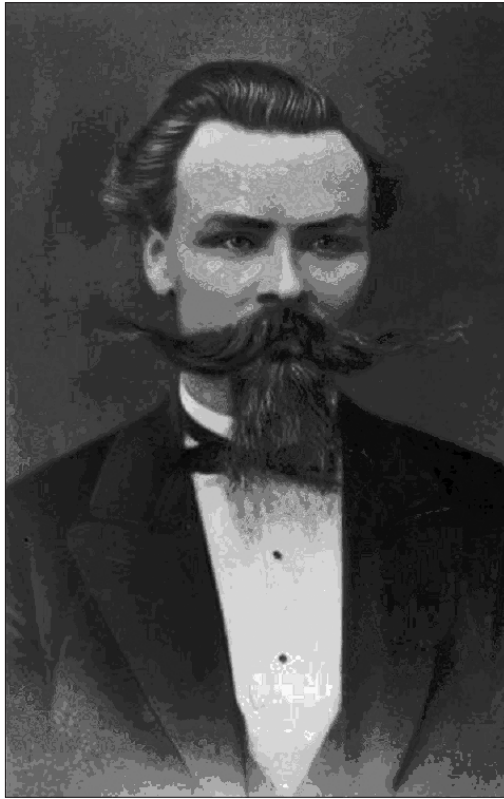

Pirmasis Estijos laikraštis Perno Postimees 1857 m.

KNYGOTYROS SŪKURIAI

Gdytojas, literatas Frydrihas Reinholdas Kroicvaldas – estų nacionalinės literatūros tėvas

Johanas Voldemaras Jansenas – vienas žymiausių XIX a. estų tautos atgimimo veikėjų

Ado Grenčsteinas, pirmasis Estijoje iškėlęs bibliotekų svarbą tautos gyvenime

ML. Kaip tuomet dėl vokiškų knygų, kurios buvo spausdinamos Estijos žemėje ir tikriausiai net gerokai anksčiau už estiškas? Veikiausiai tos vokiškos knygos seniau už estiškas ir buvo pradėtos tyrinėti, pateko ir į kitų šalių mokslininkų akiratį? Gal vis dar esama sunkiai įveikiamos atskirties tarp vokiškos ir estiškos kultūrų?

Tiiu Reimo. Jeigu pasirenkame tokį atspirties tašką, tai galima prisiminti, kad jau XVII a. pabaigoje buvo pateikta estiškų spaudinių apžvalga. Išleista keturių dalių bažnytinė knyga, kurioje po vienu viršeliu buvo įrašyta *Katekizmas, Evangelijos, Giesmynas ir Maldynas*. Šios knygos pratarmėje pasakyta, kad estiškios knygos jau seniai leidžiamos ir kokios išleistos. Tų išleistų estiškų knygų pavadinimai buvo pakartoti ir 1715 m. išspausdinti *Naujojo Testamento* pratarmėje.

ML. Bet tai dar nėra estų knygotyros pradmenys? Gal tik estų knygotyros ištakos, būtinas etapas, kurį teko įveikti kiekvienos tautos knygos kultūrai.

Tiiu Reimo. Iš tiesų negalėčiau viso to įvardyti kaip Estijos knygotyros ciklo pradžios, nes apie tai rašė asmenys neužsiiminėjo tikrąja knygotyra. Tie autoriai ar knygos sudarytojai galėjo pateikti atitinkamas apžvalgas, bet tik savo rengiamoms knygoms. O štai apie bibliografijos pradmenis kalbėti paprasčiau – jie ankstesni už knygotyros pradmenis. Galėtume prisiminti vieną iš estofilių (Johann Heinrich Rosenplänter, 1782–1846). Jis XIX a. pirmojoje pusėje ėmė sudarinėti pilną estiškų leidinių bibliografiją, leido neregularinį žurnalą, kuriame pateikdavo estiškų knygų apžvalgą.

2009 m. Vilniuje vykusioje knygotyros konferencijoje latvių pranešėjams buvo užduotas klausimas, ar bibliografija yra knygotyros dalis? Su savo kolega pradėjome galvoti, o kaip Estijoje į šį klausimą atsakytume? Priėjome išvados, kad tikslaus apibūdinimo ir neturime. Jeigu bibliografijos sudarinėtojas užsibrėžęs užduotį vien sudaryti bibliografiją, tai ji yra priemonė arba šaltinis, kuriuo remiasi knygotyriniai darbai. Tačiau jeigu tyrinėjame bibliografijos istoriją, raidą, jau galime kalbėti ir apie knygotyrą.

Vis dėlto Estijos knygotyrinėje veikloje kol kas neturime tikslaus bibliografijos vietos apibūdinimo.

ML. Jeigu nėra, vadinasi, nekilo būtinių šį klausimą gilintis? Tad gal būtų

teisinga pasiremti kitų šalių knygotyros mokslo patirtimi? Nemanau, kad vokiečiai, švedai ar lenkai nėra apie tai mąstę ir priėję tam tikrų išvadų.

Tiiu Reimo. Jei kalbėtume apie švedų kalbotyrą, tai jie bibliografinę veiklą išties laiko knygotyros ir knygos istorijos dalimi. Vilniaus konferencijoje pateikta daug klasifikacijų, iš kurių matyti, kad bibliografija buvo laikoma bibliologijos, t. y. knygotyros dalimi.

ML. Knygotyrininkų konferencijoje man įsiminė Julijos Čepytės pranešimas apie Pavelo Jarkovskio (Pawel Jarkowski, 1781–1845) bibliografijos (bibliologijos) dėstymo pradininko buvusioje Lietuvos Didžiosios Kunigaikštystės teritorijoje, požiūrį į bibliografijos reiškinių klasifikavimą. P. Jarkovskis dėstė bibliografijos kursą nuo 1809 m. Voluinės gimnazijoje, kuri 1818 m. gavo Kremeneco licėjaus statusą ir veikė Vilniaus universiteto žinioje. Taigi prieš 200 metų pradėtas dėstyti bibliografijos kursas dėstytas iki 1832 m., kai caro valdžia Kremeneco licėjų, kaip ir Vilniaus universitetą, uždarė. P. Jarkovskis laikėsi ir kitose Europos šalyse paplitusios nuostatos, kad bibliografija – tai mokslas, tiriantis knygas. Nuostabu, kad prieš 200 metų tie dalykai buvo apmąstomi, nagrinėjami, savo aktualumo neprarado ir šiandien.

Tiiu Reimo. Išties knygotyra būtų neįmanoma be bibliografijos, nes tai vienas iš labai svarbių knygos tyrinėjimo šaltinių. Labai svarbu ir pačios to meto knygos, nes kad ir koks naudingas tyrimų šaltinis būtų bibliografija, bet vien ja remtis nepakanka, reikia tyrinėti ir pačią knygą, duoti įvertinimą, kokią vaidmenį žmogaus gyvenime ir visuomenėje ta knyga suvaidino. Pagaliau kaip tos senos knygos išliko, kaip ir kiek prie jų prisilietė konservatorių ir restauratorių rankos. Labai svarbūs knygoje palikti įrašai, vadinamosios marginalijos ar kiti skaitytojų palikti ženklai. Net jeigu knyga prastos būklės, tai gali būti įrodymas, kad ji buvo daugelio žmonių skaitoma, ėjo iš rankų į rankas. Galima rasti ir blogų knygos saugojimo ženklų, kai knyga būdavo užmetama į netinkamą aplinką. Visa tai yra svarbu knygos tyrinėjimui.

Kai ne vien dvasingumas svarbu

ML. Apie knygą prakalbėte labiau kaip apie materialų daiktą. Ar mažiau svarbu į ją žvelgti kaip į dvasingumo

šaltinį, kuris švietė gal ne vienos kartos skaitytojams, keitė požiūrį į gyvenimo reiškinius, gal net jų pasaulėžiūrą. Taigi į knygą galima gilintis labai įvairiai – tai priklauso nuo tyrinėtojo.

Tiiu Reimo. Žinoma, galime žvelgti ir vertinti labai įvairiai, bet mane truputį neramina dabar vis labiau įsigalintis požiūris, kad mes, girdi, saugosime tik dvasingąją knygos dalį, o ne jos materialų „kūną“. Knygos perkeliame į mikrofilmus, skaitmenines laikmenas ir pan. Tokiu būdu prarasime labai svarbią dalį informacijos. Senovinis knygos įrišimas, apkaustai, popierius, ant kurio spausdinta labai svarbi informacija, o ypač knygotyrininkui.

ML. Pagaliau ir rankose laikomos knygos materialumas juk nėra su jokia virtualia knyga nepalyginamas, nes kompiuterio ekrane nelieka fizinio kontakto, jutiminio ryšio su knyga. Ir tai ne vien dėl emocijos išgyvenimo svarbos, bet ir mokslui svarbūs dalykai.

Tiiu Reimo. Kiekvienas knygų leidybos laikotarpis pasižymi savitais knygų įrišimo būdais, išvaizdavimu apie grožį ir kitais laiko ženklais. Tad materialiosios knygos reikšmės nereikėtų nuvertinti. Juk jeigu net įrišime knygą pagal kruopščiai atrinktą fotografiją, tai nebūtų tas pats įrišimas kaip originalo. Tai tebus perdirdinys ir tiek. Todėl knygotyrininkui nepakanka su knygos tekstu susipažinti kompiuteriye ar iš mikrofilmo. Tikras tyrinėtojas būtinai stengsis susirasti knygos originalą, nes jam svarbu knyga kaip visuma.

ML. Deja, kartu su tobulėjančiomis informacinėmis technologijomis knyga po truputį pradeda virsti virtualiu informacijos nešikliu, bet jau nėra materialus objektas, ir tai Jums kelia nerimą?

Tiiu Reimo. Mane neramina daugelio žmonių mąstysena, kad pakanka virtualios knygos reikšmės. Pamištama, kad reikia saugoti ir originalus, net jeigu kasdieniniame darbe ir galime naudoti virtualią knygą. Nereikia pamiršti ir materialų sąnaudų: knygų skaitmeninimas, jų ir kitų leidinių bylų (failų) saugojimas taip pat nemažai kainuoja. O juk taip pat tenka galvoti, kaip saugoti originalus. Skaitmeninės kultūros paveldas mūsų neišvaiduoja iš būtinybės saugoti originalus, materialius tos kultūros objektus.

Kur dėti pasenusias knygas

ML. Vieno universiteto medicininės bibliotekos vadovė teigia, kad joje senų knygų ir kitų leidinių saugoti nereikėtų. Kas penkeri metai iš esmės keičiasi medicininė literatūra, keičiasi gydymo metodai, atsiranda visiškai nauja aparatūra, vaistai. Tad jeigu gydytojas pagal senas knygas pradės gydyti ligonius, vadinasi, taikys atgyvenusius metodus. Taigi ką daryti su greitai senstančia medicinine literatūra? Beje, tai aktualu ir kitoms specializuotoms bibliotekoms, jeigu jos nori koją kojon žengti su gyvenimu. Kaip šiuo atveju elgtis estai?

Tiiu Reimo. Prakalbome apie medicinos knygas, tačiau kad ir kokią knygą į rankas bepaimtume – labai seną ar ką tik išleistą – ji bus jau pasenusi. Kol ji rašoma, paskui leidžiama, medicinos moksle ir gydymo praktikoje spėja įvykti tiek permainų, kad bet kuri tos srities knyga jau priklauso vakarykštei dienai. Todėl elektroniniai žurnalai užėmė gan tvirtas pozicijas naujausios informacijos sklaidoje. Ką daryti su šia greit senstančia literatūra? Išties tą literatūrą saugoti kainuoja labai brangiai, todėl ne kiekviena biblioteka turėtų stengtis išsaugoti viską, ką savo fonde turi. Tačiau valstybėje turi būti sistema, ką ir kur saugoti. Bibliotekų vadovai gali sutarti, ką kuri biblioteka kaups ir saugos, tada neprireiks ir aukštesnių instancijų įsikišimo.

ML. Jūs išties manote, kad bibliotekų vadovai lengvai susitartų?

Tiiu Reimo. Iš tiesų net nebando ma tartis. Estijos švietimo ir mokslo ministerija kai kurioms bibliotekoms suteikė archyvinės bibliotekos statusą. Tokį statusą įgijo jau trys bibliotekos: Tartu universiteto, Literatūros muziejaus ir Talino universiteto (buvusi akademine) bibliotekos. Suprantama, kad archyvinės bibliotekos funkcijas atlieka ir Estijos nacionalinė biblioteka. Jose saugomi leidiniai išleisti iki 1940 metų, t. y. ikitarybinio laikotarpio, turintys nacionalinę ir kultūrinę vertę. Neįmanoma, būtų tikra nesąmonė, jeigu jų fondai būtų draskomi, juose saugomi leidiniai permetami į bet kurią kitą biblioteką ar knygų saugyklą.

ML. Kodėl būtent minėtose bibliotekose buvo suformuoti išskirtinę nacionalinę ir kultūrinę vertę turintys fondai?

Tiiu Reimo. Esama tam tikros logikos. Tartu universiteto bibliotekoje saugomas cenzūros komiteto fondas (nuo 1804 m.). Jame sukaupti cenzūros komiteto leidimų spausdinti gavę ir negavę leidiniai, taip pat iš platinimo išimti spaudiniai.

Tartu literatūros muziejaus archyvinė biblioteka seniau vadinta Estijos tautos muziejumi. Tarybiniais laikais biblioteką ir kultūrinę vertę turintis archyvas buvo atskirtas nuo kitų materialų eksponatų. Pastarieji liko muziejuje, o dokumentinių eksponatų pagrindu įsteigtas naujas Literatūros muziejus. Būtent šiame muziejuje veikia archyvinė biblioteka.

Archyvinėse bibliotekose saugomas XIX a. pabaigos Estijos bibliotekų paveldas, kurį sudaro tuo laiku pradėtos rinkti estiškios knygos. Dabar tokių senų knygų jau neraskime, tiesa, kai kurie bibliofilai (aš juos visus pažįstu) vieną kitą to laikotarpio vertingiausių knygų turi.

1838 m. įkurta Estijos mokslo draugija. Iš pradžių ją sudarė Pabaltijo vokiečių estofilai, o XX a. pradžioje daugumą jau sudarė estai. Ši draugija dar XIX a. viduryje rinko estiškias knygas, turėjo sukaupti didelę biblioteką. 1950 m. draugija buvo uždaryta, o jos biblioteka padalyta į dvi dalis. Estiškos knygos atsidūrė Literatūros muziejaus bibliotekoje, o užsienio kalbomis spausdintos knygos – Estijos mokslų akademijos bibliotekoje.

ML. Prie kurios dalies buvo priskirtos rusiškos knygos?

Tiiu Reimo. Prie užsienio kalbomis spausdintų knygų. 1988–1989 m. buvo atkurta Estijos mokslo draugija, ir Estijos mokslų akademija jai grąžino kadaise nusavintas knygas. Tačiau draugija neturėjo galimybių tokią didelę biblioteką išlaikyti. Iš pradžių dėjo pastangas visas knygas susigrąžinti, o vėliau paaiškėjo, kad finansinių galimybių ir sąlygų draugija neturi.

Literatūrinio muziejaus archyvinė biblioteka iškart pareiškė, kad jai tekusių Estijos mokslo draugijos knygų negrąžins. Tad šiuo metu užsienio kalbomis išleistoji literatūra saugoma Tartu universiteto bibliotekoje. Tos knygos daug metų buvo sukrautos į dėžes ir niekas jomis negalėjo pasinaudoti.

Bus daugiau

Kalbėjosi Gediminas Zemlickas

Kad toliau plaktų MAŽOSIOS LIETUVOS širdis

■ Atkelta iš 1 p.

(pastatytas 1997 m. Klaipėdoje) statymo komiteto narys, rinko lėšas. Kartu su artimaisiais padengė paminklo *Šventvakarių Evė* (pastatytas 1997 m. Priekulėje), skirto rašytojai Ievai Simonaitytei, kūrimo išlaidas. Nuo 1998 m. beveik kasmet atvažiuoja į Karaliaučiaus kraštą, lanko lietuviškas mokyklas, draugijas, savo surinktas lėšas skiria lietuvių vaikų ir jaunimo stovykloms, šventėms, renginiams ir ekskursijoms.

Su žmona Danute Purvinaite-Trumpjoniene Vilius Algirdas užaugino tris dukteris: Aldoną, Niką ir Kristiną, kurių šeimos taip pat remia lietuvių išėivių bendruomenę, palaiko ryšius su Lietuva. 2006 m. Vilius Algirdas Trumpjonas apdovanotas ordino „Už nuopelnus Lietuvai“ Riterio kryžiumi. Šiomet viešnagai artėjant prie pabaigos Vilių Algirdą Trumpjoną priėmė LR Seimo Pirmininkė Irena Degutienė ir įteikė jam Padėką ir Atminimo ženklą už nuopelnus rengiant ir leidžiant *Mažosios Lietuvos enciklopedijos* III ir IV tomus (2006, 2009 m.).

Kalbinau garbų Vilių Algirdą TRUMPJONĄ.

Nuo ko prasidėjo Mažosios Lietuvos fondas

ML. Gerbiamas Viliau Algirdai, be *Mažosios Lietuvos fondo*, kurio pirminku esate, tikriausiai nebūtų ir *Mažosios Lietuvos enciklopedijos*. Tad gal nuo fondo ir pradėjome. Kaip fondas buvo įkurtas, kokiomis galimybėmis pasizymi, kas jo iniciatoriai ir pirmieji aukotojai?

Vilius Algirdas Trumpjonas. Fondo galimybės gan ribotos, o kiek turime narių, net ir negalėčiau tiksliai atsakyti. nes šimtą dolerių paaukojęs asmuo Fondo nariu lieka visiems laikams, ar bent jau kol Fondas gyvuos. Net pasimirę aukotojai lieka sąrašuose, dažniausiai net nežinome, ar jie tebėra gyvi. Mat Fondo nariai gyvena ne tik JAV ir Kanadoje, bet ir Australijoje bei daugelyje kitų pasaulio valstybių. Mes žinome aukotojų pavardes, bet ne visada girdime apie tolesnį jų likimą. Žymesnių asmenų veiklą ir išėjimą Amžinybėn pažymi spauda, o mažiau žinomi kartais taip ir dingsta iš mūsų akiračio. Žodžiu, paaukoję šimtą ir daugiau dolerių tampa mūsų Fondo nariais. Tokia tvarka buvo priimta dar prieš man tampant Fondo tarybos pirmininku ir mes jos nekeičiame.

ML. Kaip buvo kuriamas *Mažosios Lietuvos fondas*?

V. A. T. Svarbiausias siekis buvo leisti mūsų žmonių parengtas su *Mažąja Lietuva* susijusias knygas. Tad visa mūsų veikla, taip pat ir Fondo steigimo iniciatyva, prasidėjo nuo mažlietuvių draugijų, susibūrusių Čikagoje, Detroite ir Kanadoje. Tiesa, tų draugijų veikla nebuvo ir nėra labai formalizuota, dažniausiai jos net būstinės neturi. Net ir *Mažosios Lietuvos Fondas* įregistruotas mano namų adresu.

Antai Čikagos *Mažosios Lietuvos* lietuvių draugija, susikūrusi 1951 m.,

Mokslo ir enciklopedijų leidybos instituto direktorius Rimantas Kareckas, *Mažosios Lietuvos* fondo pirmininkas Vilius Algirdas Trumpjonas, Regina Zinkevičienė, MLE redakcinės kolegijos prezidentas akad. prof. Zigmas Zinkevičius, MLE 4 tomo vyriausiojo redaktoriaus pavaduotoja Danutė Valentukevičienė, MLE redakcinės kolegijos pirmininkas, Vydūno draugijos pirmininkas doc. dr. Vacys Bagdonavičius, MLE vyriausiojo redaktoriaus pavaduotojas leidybai Vytautas Kaltenis.

bent 20 metų veikė aktyviai, bet vėliau jos jėgos apsilpo. Vieni draugijos nariai kėlėsi gyventi į kitas JAV vietas, kiti paseno, išmirė, ir dabar teliko 20 ar 30 aktyvesniųjų narių. Iš *Mažosios Lietuvos* draugijos lietuvių išaugo *Mažosios Lietuvos Rezistencinis Sąjūdis*, kurio vaidmuo labai svarbus steigiant ir *Mažosios Lietuvos* fondą.

Šiandien *Mažosios Lietuvos* Fondas yra tarptautinė kultūros finansavimo organizacija, remianti *Mažosios Lietuvos* tyrimus ir studijas. Fondo steigimo pradžia laikytini 1983 m., kai įvyko *Mažosios Lietuvos Rezistencinio Sąjūdžio* III suvažiavimas. Jo metu Martynas Gelžinis išskėlė mintį, kad būtina parengti ir išleisti veikalą apie *Mažąją Lietuvą* anglų kalba (*The Problems of Lithuania Minor*). Tam reiktų 10 tūkst. dolerių. Kai medžiaga apie suvažiavimą buvo paskelbta laikraštelyje, straipsnį perskaitęs mažlietuvių bičiulis Petras Pagojus iš Detroito nieko nelaukdamas *Mažosios Lietuvos Rezistencinio Sąjūdžio* pirmininkui Kristupui Kikučiui nusiuntė 1000 dolerių čekį su parašu: „Šiuo čekiu steigiu *Mažosios Lietuvos* fondą“. Vėliau dar du kartus išsiuntė po tokią pat sumą, tad 1985 m. P. Pagojaus įsteigta fonde buvo 3 tūkst. dolerių.

Vėliau kilo pasiūlymų leisti ne vien M. Gelžinio rašomą *Mažosios Lietuvos* istoriją, bet ir kitas su šiuo kraštu susijusias knygas. Nutarta *Mažosios Lietuvos* fondą steigti ne prie *Mažosios Lietuvos Rezistencinio Sąjūdžio*, bet kaip visiškai savarankišką organizaciją. 1985 m. rugsėjo mėn. 1 d. tai ir buvo padaryta, oficialiai įregistruotas *Mažosios Lietuvos* fondas.

Pirmieji Fondo pirmininkai gyveno Kanadoje: tai Monrealyje gyvenantis Ansas Lymantas (1985–1992) ir Vilius Pėteraitis (1992–1998). 1998 m. pirmininku tapo Toronte gyvenantis Gytis Šernas (1998–2001). 2001 m. Fondo pirmininkystė persikėlė į JAV, nes MLF pirmininku išrinktas Čikagoje gyvenantis Jurgis Ansysas (2001–2005). Steigėjais paskelbti šie asmenys: Petras Pagojus, Jonas Kancevičius, Pranas Gustas, Amalija ir Mykolas Jagučiai, Jonas Normantas ir kiti. Jie įnešė po 3 tūkst. dolerių.

Kova dėl *Mažosios Lietuvos* nėra baigta

ML. Supratau, kad prie Fondo ištakų buvo *Mažosios Lietuvos Rezistencinis Sąjūdis*. Gal žodį kitą pridurtumėte apie jo veiklą?

V. A. T. Amerikoje ir Kanadoje atsidūrę mažlietuvių buvo kvieisti ir norėjo dalyvauti VLIK'o (Vyriausiojo Lietuvos išlaisvinimo komiteto) veikloje, bet tam reikėjo būti politine organizacija, o draugijos buvo kultūrinės organizacijos. Todėl nutarta steigti *Mažosios Lietuvos Rezistencinį Sąjūdį* (kaip *Mažosios Lietuvos* Tarybos veiklos tęsėją), dėl kurio iniciatyvos išsirutuliojo ir *Mažosios Lietuvos* Fondas.

Nuo 1990 m. *Mažosios Lietuvos Rezistencinio Sąjūdžio* vadovas buvo Algis Regis (1914–2009). Kalbėdamas iš Lietuvos Parlamento tribūnos 1991–1992 m. Algis Regis atkreipė LR Aukščiausiosios Tarybos-Atkuriamojo Seimo pirmininko Vytauto Landsbergio dėmesį į *Mažosios Lietuvos* klau-

simo svarbą. 1994 m. LR prezidentui Algirdui Brazauskui Algis Regis įteikė raštą, ragindamas imtis žingsnių, kad Karaliaučiaus kraštas būtų atkurtas kaip neatskiriama Lietuvos valstybės žemė. Tą patį reikalavimą jis išreiškė LR prezidentams Valdui Adamkui ir Rolandui Paksui. Jeigu kova dėl Lietuvos valstybės atkūrimo buvo baigta pasiekus nepriklausomybę, tai dėl *Mažosios Lietuvos* dar nieko nepasiektą, kova dėl jos nėra baigta.

ML. Koks tolesnis *Mažosios Lietuvos Rezistencinio Sąjūdžio* likimas, ar jis tęsia veiklą?

V. A. T. Algis Regis buvo jau garbingo amžiaus, o jo pakeisti šioje veikloje tiesiog nebuvo kam, todėl *Mažosios Lietuvos Rezistencinis Sąjūdis* išsikeltas užduotis spręsti perdavė *Mažosios Lietuvos* tarybai. Ši organizacija veikia Lietuvoje, jai vadovauja Vytautas Šilas. Beje, ji Algiui Regiui suteikė savo garbės nario vardą.

ML. Grįžkime prie *Mažosios Lietuvos fondo*. Ar jis padėjo išleisti numatytas knygas?

V. A. T. Šiuo metu esame išleidę 20 knygų, ir rėmėme apie 15 kitų leidybą.

Tarpusavio supratimo buvo ne per daugiausia

ML. Kaip Jūs, gerbiamas Viliau, apibūdintumėte mažlietuvių ir didžlietuvių santykius išėivijoje? Ar vieni kitus suprato ir palaikė, o gal būta ir tam tikros įtampos? Gal patys mažlietuvių laikėsi kiek nuošaliau nuo didžlietuvių, norėjo atskirties?

V. A. T. Mažlietuvių labiau būrėsi tarp savęs. O jautėsi... Daugelis jautėmės taip, tarsi patys didžlietuvių nepriimtų mažlietuvių kaip lygiaverčių lietuviams.

ML. Ar ta atskirtis buvo dėl skirtingos religijos?

V. A. T. Religija tikriausiai buvo pagrindas. Aš pats prietariais netikiu, bet mano motina, bendraudama su didžlietuviams, vis jausdavo nuoskaudas. Viena moteriškė jos paklausė, į kokią bažnyčią ji eina melstis. Motina atsakė, kad į protestantų. Tada toji nustebo: tai kaip tu gali būti lietuvių, jeigu esi protestantė? Tokių žmonių yra, tačiau ar jie atspindi daugumos didžlietuvių nuomonę, man sunku atsakyti. Manau, kad tai išimtis.

Išėivijoje tarp lietuvių vyrauja katalikai, o mes, protestantai, esame mažuma. Iš tikrųjų ir gyvename atskirai. Mažlietuviams labai aktyvūs išėivijoje, gyvena tikrą lietuvišką gyvenimą. Kadangi didžlietuvių yra gerokai daugiau, jie gal ir nepastebi iš lietuviškos veiklos pasitraukusių saviškių. Pasaulio lietuvių centre Lemonte katalikų bažnyčia perpildyta, atėjusiems neužtenka vietos. O mes tokios problemos neįsprendžiame, nes mūsų gerokai mažiau.

ML. Ar mažlietuviams tebeturi savo maldos namus Amerikoje?

V. A. T. Savo bažnyčios neturime, bet nuomojame. Kunigas Valdas Aušra laiko lietuviškas pamaldas Ziono evangelikų liuteronų bažnyčioje, pietiniame Čikagos Oak Lawn priemiestyje. Ji priklauso Amerikos protestantų Sinodui. Vienu metu bažnyčioje vykdavo pamaldos anglų kalba, kitu metu – ir kitomis kalbomis. Vienas kunigas galėjo visas trejas pamaldas laikyti.

Mes meldžiamės kitoje. Jos įkūrėjas buvo Ansas Trakis (1912–1986), evangelikų liuteronų vyskupas. 1951 m. A. Trakis iš Vokietijos persikėlė į JAV, įsteigė liuteronų evangelikų liuteronų Tėviškės parapiją Čikagoje ir jai vadovavo, parėmė K. Donelaičio liuteronistinės mokyklos steigimą. Jis steigė liuteronų evangelikų liuteronų parapijas įvairiuose Amerikos ir Kanados miestuose. A. Trakis vadovavo ir Tėviškės parapijos bažnyčiai Čikagoje, bet neįstengė jos išlaikyti. Pasikeitė to rajono gyventojų sudėtis ir žmonės tiesiog nebe norėjo jos lankyti, prieš kokius trejetą ar ketvertą metų turėjome ją parduoti.

Dabar pamaldoms nuomojamės bažnyčią Čikagos priemiestyje, Western Springse. Tėviškės parapiją išlaikome mokėdami apie 1,5 tūkst. dolerių dydžio mėnesinį mokestį už bažnyčios nuomą. Ziono evangelikų liuteronų bažnyčios Lietuvių parapija Čikagos priemiestyje Oak Lawn taip pat silpsta, tad kunigui Valdui Aušrai ir jo parapijiečiams kyla rūpesčių, kaip išlaikyti Lietuvių parapiją.

Ne jau svetimi tarp savųjų?

ML. Ar galima pasakyti, kad išėivijoje tarp Amerikos ir Kanados liuteronų mažlietuviai jaučiasi truputį svetimi?

V. A. T. Galima taip sakyti, nors man pačiam sunkumų nekyla.

ML. Tačiau kiti mažlietuviai jaučiasi nesuprasti?

V. A. T. Blogiausia, kai to padaryti net nemėginama, tada visados iškyla nesupratimų. Mūsų karta – „dipukai“ – skiriasi nuo „trečiabangių“, nes tai skirtingų kultūrų žmonės. Net ir mes, senieji išėiviai, skiriamės tarpusavyje. Yra vyresnio amžiaus žmonių, kurie nemėgina suprasti naujai atvykusiųjų, tada taip pat iškyla nesukalbėjimo, tarpusavio nesupratimo problema. Pirmiausia reikia norėti vieniems kitus suprasti. Jeigu žmonės skiriasi, labai gerai būtų pasiaiškinti, iš kur tie skirtumai kyla. Kodėl tas žmogus galvoja ir elgiasi visai kitaip negu aš?

ML. Ar mažlietuviai, kurdami savo kultūrinę draugiją, organizaciją, pagaliau Mažosios Lietuvos fondą, sulaukė kokios nors pagalbos iš Amerikos ir Kanados didžlietuviai?

V. A. T. Gavome milžinišką pagalbą iš Lietuvių fondo leidžiant Mažosios Lietuvos enciklopediją. Kiti stambūs nariai yra JAV Tautos fondas, JAV Tautos fondo atstovybė Kanadoje, Kanados Lietuvių fondas, taip pat daugelis kitų organizacijų ir asmenų, gyvenančių daugelyje pasaulio valstybių. Enciklopedijoje, kaip ir visose MLF išleistose knygose, aukotojai ir rėmėjai išvardyti, dauguma MLF narių yra didžlietuviai. Nė vienas kitas fondas ar organizacija tiek nepaaukėjo MLE kaip Lietuvos fondas.

ML. Lietuvių fondo vadovai suvokė bendrų interesų ir siekių svarbą?

V. A. T. Mes manome, kad Mažosios Lietuvos klausimas turėtų būti aktualus visiems lietuviams ir Lietuvai, ne vien mažlietuviams. Lietuvių fonde yra žmonių, kurie suprato ir Enciklopedijos, ir Mažosios Lietuvos klausimo svarbą. Kasmet pateikiame paraišką dėl finansinės paramos skyrimo Lietuvių fondui, pasisakome, kuriam tikslui ta parama reikalinga. Tai darysime ir ateityje, taip pat prašysime paremti ir naują projektą, nes norime, kad pradėtas rengti viename Mažosios Lietuvos enciklopedinis žinynas (MLEŽ), kuris kitomis kalbomis greičiausiai vadinsis

MLE 4 tomo vyriausiojo redaktoriaus pavaduotoja Danutė Valentukevičienė, MLE vyriausiojo redaktoriaus pavaduotojas leidybai Vytautas Kaltenis ir MLE redakcinės kolegijos narys Algirdas Žemaitaitis

Prūsų Lietuvos enciklopedinis žinynas, pasiektų pasaulio skaitytojus.

Senas mąstymas nepa-dės spręsti Karaliaučiaus krašto problemos

ML. Kur Jūs, mažlietuviai, jaučiate istorijos nuoskaudas? Buvusių Rytprūsių klausimo neišsprendė Potsdamo konferencija, vadinas, Mažosios Lietuvos problema išlieka, jos gyventojai vis dar negali sugrįžti į savo gimtąsias vietas. Kai kurie visą gyvenimą taip ir jaučiasi ne savo valia tapę išėiviais?

V. A. T. Yra žmonių, kuriems šis klausimas rūpi, išlieka aktualus, bet yra ir tokių, kurie apie tai nesusimąsto. Šiuo požiūriu mažlietuviai nesiskiria nuo didžlietuviai – ne visi gerai supranta savo krašto istoriją. Yra žmonių, kurie, išgirdę apie Mažąją Lietuvą, galvoja, kad kalbama apie Klaipėdos kraštą. Per Kalėdų mugę 2009 metais pasistatė atskirą stalą, ir moteriškė skautė, viena iš vyresniųjų, pasipiktino: „Ką jūs čia skaldote Lietuvą į Mažąją ir Didžiąją?“

Šiandien nėra tikslinga kalbėti apie skaldymą, nes jau ir taip esame suskaldyti. Štai minėtoji skautė, kaip ir daugelis kitų žmonių, mano, kad Klaipėdos kraštas yra Mažoji Lietuva, o ne jos dalis. Tiesa, Klaipėdos krašto klausimas seniesiems klaipėdiškiams taip pat aktualus.

ML. Aktualus kuria prasme?

V. A. T. Tiems klaipėdiškiams, kurie gyvena Lietuvoje, skaudu, kad Klaipėdos kraštas išbrauktas iš visų žemėlapių, iš visų organizacijų ir t. t., tad šiandien Klaipėdos krašto nebėra.

ML. O Karaliaučiaus kraštas?

V. A. T. Amerikos liuteronų taryba neišspręstą Karaliaučiaus krašto problemą norėjo iškelti į viešumą, tačiau šiek tiek baiminosi tą klausimą „stumti“ per aštriai ir per daug. Net jeigu Karaliaučiaus krašto problemą ir pavyktų iškelti tarptautiniu mastu, o kokia nors tarptautinė organizacija jį pradėtų spręsti, visai nereiškia, kad išspręstų išmintingai. Būtų dar blogiau, jei pripažintų, kad viskas yra gerai, palikime taip, kaip yra.

ML. Ar tai reiškia, kad per anksti šį klausimą aktualizuoti, nereikia skubėti spręsti?

V. A. T. Laikomasi nuostatos, kad geriausia sprendimus atidėti ateičiai, kol Rusija pasikeis ir pati gera valia sutiks tai padaryti.

ML. Įsivaizduojama, kad laikas yra aukštosios politikos strateguotojų sąjungininkas, bet visai negalvojama apie žmones. Nebent tikimasi, kad jie po truputį iškelia Amžinybėn – visas klausimo aštrumas savaime išnyks. Tai nėra morali politika.

V. A. T. Labiausiai baugina, kad šiandien gali būti priimtas Karaliaučiaus krašto problemai nepalankus sprendimas: kol kas palikime kaip yra, paskui matysime. Bet politika nėra stiprioji mano veiklos sritis.

ML. Bet tuos klausimus kelti tarptautiniu mastu ir juos spręsti reikia?

V. A. T. Jeigu jie būtų išties sprendžiami ir tai daroma Lietuvos naudai, išties pageidautina juos spręsti.

ML. Kaip tie klausimai turėtų būti sprendžiami ir išspręsti? Kokį įsivaizduojate scenarijų?

V. A. T. Galiu pareikšti tik savo asmeninę nuomonę. Jeigu Karaliaučiaus kraštas neatitektų Lietuvai, bet gautų nepriklausomybę, nepriklausytų nuo Maskvos, tai būtų naudingas sprendimas tiek Lietuvai, tiek pačiam kraštui. Tame krašte nemažai žmonių, kurie šito norėtų, tačiau akivaizdu, kad Maskva nepasirengusi tokiems drąsiems žingsniams.

ML. Nuo Antrojo pasaulinio karo nei Sovietų Sąjunga, nei jos teisių perėmėja Rusija taip ir neišsprendė priešingose pasaulio dalyse užgrobtų ir viena nuo kitos labiausiai nutolusių teritorijų (keturių Kurilų salų Tolimuosiuose Rytuose ir Vakaruose – buvusių Rytprūsių dalies, t. y. Karaliaučiaus krašto) klausimo. Šis kraštas žemėlapyje atrodo akivaizdžiai nenatūralus geopolitinis darinys, karinis anklavas, neturintis su Rusija natūralios valstybinės sienos nei sausuma, nei jūra. Keista, kad Europos Sąjunga ir kitos pasaulio valstybės tarsi „nemato“, kad tai visiškai geopolitinis nesupratimas – ligi šiol taikstosi su Rusijos „teisėmis“ į šią teritoriją.

V. A. T. Niekam nekyla nė menkiausių abejonių, kad tai okupuotos teritorijos. Daug Karaliaučiaus krašto gyventojų yra gimę tame krašte jau po Antrojo pasaulinio karo, ir jų požiūris kitoks nei Maskvos. Jis vis labiau keičiasi Maskvos nenaudai. Bent aš taip suprantu, nors ir nesu politikas. Vis daugiau žmonių nori žinoti tiesą apie kraštą, kuriame jie gyvena, tačiau yra daugybė senos mąstysenos žmonių, kurie aktyviai priešinasi bet kokiems galimiems pokyčiams Karaliaučiaus krašte. Arba daro viską, kad pakištų koją bet kokioms permainoms. Net ir istoriją klastoja. Tokia realybė.

Kad nebūtų išpustyta dvasia

ML. Truputį pastrategavom, o dabar laikas grįžti prie kultūros reikalų ir „Mažosios Lietuvos enciklopedijos“. Konkretūs jos rengimo darbai prasidėjo 1996 metais, o idėja gerokai senesnė. Ji sukosi ir Mažosios Lietuvos fondo taryboje. Ar

ne nuo to prasidėjo, kad Viliui Pėteraičiui tiesiog rūpėjo būsimojoje enciklopedijoje įprasminti savo po kruopelytę sukauptą labai gausią medžiagą, kuri galėjo ir išsi-barstyti, nes žmogus gyvena ne su saule? 1996 m. V. Pėteraitis atvyko į Lietuvą ir šiam darbu pradėjo telkti mokslininkus Vilniuje, Klaipėdoje ir Kaune. Jo ėmėsi Mokslo ir enciklopedijų leidybos institutas Vilniuje. Pavyzdys, kai asmeninis interesas labai gražiai sutapo su nauda visuomenei? Juk labai panašiai prasidėjo ir Mažosios Lietuvos fondo steigimo darbas.

V. A. T. Būtų sunku komentuoti, nes tuo metu, kai pradėta rengti MLE, per įvairius suvažiavimus V. Pėteraitis būvau matęs tik keletą kartų. Tad sunku įsiskverbti į jo galvoseną. Manau, kad jis, kaip ir daugelis mažlietuviai, matė, jog informacijos apie Mažąją Lietuvą yra daug, bet tos žinios išbarstytos įvairiuose leidiniuose. Išsamios knygos apie Mažąją Lietuvą nebuvo. Štai tokį apibendrinamąjį darbą su Lietuvos mokslininkų pagalba V. Pėteraitis ir buvo užsimojęs padaryti.

ML. Kaip šiandien, jau pasirodžius MLE keturiems tomams, ją vertinate? Ar tai reikėtų daryti vien kultūrine, istorine prasme? Gal ateityje tai, pribrendus metui spręsti Karaliaučiaus krašto problemą, bus ir tam tikras politinis veikimo įrankis? Kad teks spręsti, sveikai protaujantis žmogus neturėtų abejoti.

V. A. T. Kiekviena knyga gali paveikti konkretų politiką, jo galvoseną, ne išimtis ir MLE. Ar tokią mintį puoselėjo V. Pėteraitis, sunku vertinti. Gal ir taip.*

ML. Vis dėlto, kai šie tomai baigti, Lie-

MLE redakcinės kolegijos pirmininkas doc. dr. Vacys Bagdonavičius ir Mažosios Lietuvos fondo pirmininkas Vilius Algirdas Trumpjonas aptaria MLE leidybos svarbą užsienio kalbomis

tuva turi ir tam tikrą intelektualinę jėgą Mažosios Lietuvos, taip pat buvusio Klaipėdos krašto ir Karaliaučiaus krašto, atžvilgiu. Ne paslaptis, kad kai kam iš Lietuvos nedraugų net ir Klaipėdos krašto „problema“ atrodo neišspręsta, ir šia tarima „korta“ bandoma manipuliuoti, drumsti protus. MLE daug ką pastato į savo vietą, štai kodėl drįstu teigti, kad ši Enciklopedija yra ir intelektualus, žiniomis paremtas politikos ginklas. Bet šiuo atveju labiau rūpi gerbiamojo Viliaus Trumpjono nuomonė.

V. A. T. Iš politinės pusės jau teko girdėti tam tikrų nuomonių apie MLE. Klaipėdoje svarstyta, kad į MLE per mažai įtraukta Vokietija. Kita vertus, būta ir prieštaravimų, nes šios Enciklopedijos straipsniai labai dažnai

*Vytautas Kaltenis, MLE vyriausiojo redaktoriaus pavaduotojas leidybai, įdėmiai klausė šio pašnekesio, retyškiais įsiterpdamas, patikslino, kad V. Pėteraitis visų pirma buvo suinteresuotas Mažosios Lietuvos paveldo įprasminimo enciklopedijoje. Jam rūpėjo, kad žmonės žinotų, kas yra Mažoji Lietuva, kad Lietuva įsisaugantų, ką yra gavusi su ja. Todėl V. Pėteraičiui labiausiai rūpėjo šviečiamoji, kultūrinė šios Enciklopedijos reikšmė. – G. Z. pastaba.

paremti kaip tik žiniomis iš vokiškųjų šaltinių, knygų. Taigi esama skirtingų nuomonių, o paskutiniajame tome Vokietija pakankamai plačiai atspindima. Nedrįsčiau pateikti labai kvalifikuotos recenzijos, pagaliau tai ir ne mano veiklos sritis, tad palieku šį rūpestį istorikams ir kitų sričių specialistams. Pagaliau tai ir enciklopedininkų kompetencijos reikalas. Kiek prisimenu, I tomas buvo susilaukęs daug daugiau kritiškų vertinimų nei IV.

ML. V. Pėteraitis buvo už tai, kad MLE atspindėtų senąją Mažosios Lietuvos paveldą, bet ne dabartinį, kuris smarkiai nukentėjo Antrojo pasaulinio karo metu. Norėjo matyti mažorine, o ne minorine gaida apdainuojamą Mažąją Lietuvą.

V. A. T. Negaliu sakyti, kad esu giliai mąstęs apie V. Pėteraičio koncepciją, ar svarstęs, kokia turėtų būti MLE. Esu tikras, kad Mokslo ir enciklopedijų leidybos instituto darbuotojai kartu su V. Pėteraičiu, o vėliau ir be jo, ją giliai išnagrinėjo, ir iš to kūrinyje turėjo daug naudos. Dabar, pasiryžus leisti viename MLEŽ užsienio kalba, apibendrinus jau išleistus keturis toms, kiek suprantu, vėl labiau grįžtama prie V. Pėteraičio koncepcijos.

ML. Kaip apibūdintumėte V. Pėteraičio koncepciją, kuri ir turėtų būti įgyvendinta viename Enciklopedijoje?

V. A. T. Įsivaizduoju, kad tomą turėtų sudaryti dvi dalys. Pirmojoje bus pateiktos apibendrintos žinios

apie Mažąją Lietuvą, o antroje reikėtų pateikti asmenybių biografijas.

ML. Ar nenukentės viename savitumas? Aišku, enciklopedija turi atitikti reikalingam žinių rinkiniui būtinus reikalavimus, kita vertus, ar gerokai „nusausintas“ viename netaps ir nusausintas, nepraras Mažosios Lietuvos širdies plakimo? Keturtomyje tas širdies plakimas girdimas ir jaučiamas, nepaisant net kai kurių, gal ne visai enciklopediškai, pateiktų dalykų.

V. A. T. Esu tikras, kad Mokslo ir enciklopedijų leidybos instituto darbuotojų pasirinktoji viename MLE užsienio kalbomis sudarymo koncepcija yra teisinga, tačiau svarbi ne tik ji, bet ir detalės – kaip sumanymą pavyks įgyvendinti. Lengva pasakyti, bet kas rašys ir ar sugebės patraukliai, įdomiai parašyti? Norėtume, kad ta enciklopedija būtų naudinga ne vien mokslo žmonėms, bet patraukli ir kiekvienam skaitančiajam. Kad joje būtų ne tik sausa statistika, ne vien skaičiai, bet ir gyva dvasia. Šiuo požiūriu mūsų pageidavimai sutampa su enciklopedininkų sumanymais.

Bus daugiau

Kalbėjosi Gediminas Zemlickas

Rusiškai neišmokome, lietuviškai pamiršome...

Valerija VAITKEVIČIŪTĖ

Brangūs tautiečiai, murdydami pašlijusios ekonomikos liūne, nepamirškime Mikalojaus Daukšos dar XVI a. mums parašyto testamento: „Ne žemės derlumu, ne drabužių skirtingumu, ne šalies gražumu, ne miestų ir pilių tvirtumu gyvuoja tautos, bet daugiausia išlaikydamos ir vartodamos savo kalbą... Kalba yra bendras meilės ryšys, vienybės motina, pilietiškumo tėvas, valstybės sargas.“ – Jurgis Lebedys *Mikalojus Daukša*, 1963, p. 292.

Bendrinė lietuvių kalba susarginta ir serga labai sunkiai. Valstybinė lietuvių kalbos komisija (toliau VLKK) ne tik nemato to kalbos pasiligojimo, bet dar skatina jo plitimą. Intelektualai ir visuomenės dalis stengiasi apginti lietuvių kalbos vartojimo tradicijas, kurtas dešimtmečiais mūsų šviesiausių kalbininkų. *Mokslo Lietuva* 2008 11 06 išspausdino Konferencijos *Lietuvių kalba XXI amžiaus pradžioje* DEKLARACIJĄ 2008 10 27, kurioje visų sričių mokslininkai išreiškė savo susirūpinimą lietuvių bendrinės kalbos padėtimi ir dėl svetimžodžių rašymo originalo kalba. Mokslininkai pateikė argumentuotą straipsnį *Sukilimas prieš kalbos komisiją (Lietuvos žinios 2007 11 12)*. *Respublika* 2009 05 05 išspausdino R. Ozolo ir A. Žebriūno straipsnį *Sprendimas dėl kalbos kybo ore*. I. Smetonienė ten pat teigia: „... bet kokius su lietuvių kalba susijusius pokyčius lemia ne kalbininkai, o politikai.“ Jeigu kalbos vartosenos ir jos gyvybingumo klausimus sprendžia politikai (kurių kalba šiurpina ne vieną), tai VLKK nereikalinga, nes nesugeba pasipriešinti politikų neapgalvotiems kalbą žalojantiems spren-

dimams. VLKK pirmininkė sako, kad Švietimo ir mokslo ministerija Kalbos komisijai priekaištų neturi. Neturi! Gal dėl kompetencijos stokos? Ši instancija net nepastebi, kad VLKK brukte brukta LTV ir LR sintaksės, kirčio ir leksikos „naujas naujos kalbininkų kartos“ nepateisinamas normas, nesutampantias su normomis *Dabartinės lietuvių kalbos žodyno*, 2000, ir šešto (trečio elektroninio) jo leidimo, 2006, kuris laikosi tradicijų. Juk Švietimo ir mokslo ministras teisininkas! Tai lyg ir ne jo kompetencija, o patarėjai į žodyną nežiūri.

Seimo narys G. Songaila pagrįstai siūlo Seimo Švietimo, mokslo ir kultūros reikalų komitetui apsvarstyti galimybę iš pareigų atleisti VLKK pirmininkę I. Smetonienę bei jos pavaduotoją Jūrą Palionytę nepasibaigus jų įgaliojimų laikui. Kas dangsto nepilnavertę kalbos komisiją? Kodėl ne karto jos narių neparodė televizijos, kas kokios srities specialistas, ir kas už ką atsako. Kas mus moko? Iš to, ką girdime per televiziją ir radiją, aišku, kad daugelis laidų vedėjų ir jų pašnekovų rusiškai neišmoko, o lietuviškai pamiršo. Pvz., žodžio *žuvys* dabar girdime dažniausiai tik vienas-kaitą *žuvis*, nors lietuvių kalba iš seno ten turi daugiskaitą: *žuvies* (= žuvų) *sugavimas sumažėjo*, plg. ulov рыбы убавился (dar geriau būtų – *žuvų* sugaunama vis mažiau); *pusė tonos žuvies* (= žuvų), plg. пол тона рыбы; *menkės* (= menkių) *žvejyba*, plg. ловля трески; *stinta brangi* (= stintos brangios), plg. мойва дорогая; *žuvies* (= žuvų) *nėra*, plg. рыбы нет; *mintą rūkyta žuvinė* (= rūkytomis žuvinimis), plg. питается капченной рыбой; *žuvies* (= žuvų) *pardavėjai*, plg. продавцы рыбы; *tinkluose radome 30 kg žuvies* (= žuvų);

plg. в сети мы нашли 30 кг. рыбы; *žuvis* (= žuvys) *turgeliuose bus pigesnė* (= pigesnės), plg. рыба на базарчиках будет дешевле;

valgo ikrą (= ikrus), plg. кушает икру; *ikra brangi* (= ikras brangūs), plg. икра дорогая;

žiūrovai (= žiūrovai) *mato*, plg. зритель видит; *ką žiūrovai* (= žiūrovai) *pasakys?*, plg. что зритель скажет?

Beglobojant kalbą VLKK visiškai negirdime lietuviškų žodžių *jaunuolis*, *jaunimas*, *jaunuomenė*, girdime tik *jaunas žmogus* (= jaunuolis), plg. молодой человек; *jauni žmonės* (= jaunimas, jaunuomenė), plg. молодые люди; *jaunas žmogus* vartojamas net tada, kai kalbama apie žemesnių klasių gimnazistą.

Anksčiau *snigdavo*, o dabar *sniegas krinta* (= sninga), plg. снег падает; *daug prikrito sniego* (= prisnigo), plg. выпало много снега;

gautis (= išeiti, apie rezultata), plg. получится; *gaunasi* (= išeina), plg. получается; *gavosi* (= išėjo) *šnipštas*, plg. получился полный провал; *iš to nieko nesigaus* (= neišeis), plg. из этого ничего не получится. VLKK pirmininkė I. Smetonienė per LTV teigė: „Čia niekas niekur neišeina, čia gaunasi.“ Taigi!..

Mañtas leidžiasi (= lipa) *laiptais*, plg. Мантас спускается по лестнице. Leidžiamas liftu, o laiptais lipame (užlipame ar nulipame).

Viskas tvarkoje (= gerai), plg. всё в порядке. Rusų–lietuvių kalbų žodynas, 1984, t. III, p. 286 šį posakį verčia *viskas gerai*.

Protas pas poną Farą (= pono Faro protas), plg. ум у господина Фара. *Pas tavo ilgų kojų* (= tavo ilgus kojos), plg. у тебя длинные ноги. Šią

klaidą taiso *Kalbos patarėjas*, išleistas 1939 m. (autorius L. Dambrauskas, redagavo A. Salys ir Pr. Skardžius). Čia rašoma: „**pas jį yra** – jis turi“. Sakoma *pas kaimyną yra* svečių (nurodoma vieta) arba *kaimynas turi* svečių. Bet nesakoma: *pas jį yra* daug pinigų (jei tie pinigai yra jo nuosavybė), bet: *jis turi* daug pinigų (pažymima priklausomybė, nuosavybė), p. 91. Minėtas *Kalbos patarėjas* taiso ir pasakymus *reikalas tame, dalykas tame* (= reikalas tas, dalykas tas), plg. дело в том.

Jis mane pavadė (= šnek. apgavo, apvylė, sugriovė mano pasitikėjimą, nepateisino lūkesčių, įstūmė į keblią padėtį), plg. он меня подвёл.

Iš vartosenos ujamus žodis *ėsti*. Jis visais atvejais keičiamas žodžiu *valgyti*. Tai klaida. *Dabartinės lietuvių kalbos žodynas*, 2000, p. 152, aiškina taip: „**ėsti, ėda, ėdė** 1. imti, vartoti maistą (apie gyvulius). *Žmonės valgo, gyvuliai ėda, paukščiai lesa. Pigią mėsą šunys ėda* (flk.)“. Taigi, taisytini pasakymai: *drambliukas nori valgyti* (= ėsti), plg. слоненок хочет есть; *pusryčius suvalgė* (= suėdė) *katinas*, plg. завтрак съел кот. Beje, žemaičiai turi tik žodį *ėsti*, reiškiantį ir *ėsti*, ir *valgyti*, žr. V. Vitkausko *Šiaurės rytų dūnininkų šnektų žodynas*, 1976, p. 85.

Ji rinko grybus, uogas (= grybavo, uogavo), plg. она собирала грибы, ягоды.

Jau beveik niekada negirdime žodžių junginių *šiek tiek*, *kiek nors*, *šioks toks*, *šiaip taip*, *kaip ne kaip*, *kaip nors*, *kur nors*, *kiek nors*. Jie keičiami žodžiais *kažkiek*, *kažkoks*, *kažkaip*, *kažkur* ir kt. Reikia įsidėmėti, kad įvardžiai *kažkas*, *kaži(n) kas*, *kažkoks*, *kaži(n) koks* ir įvardžiai *kas nors*, *kai kas*, *šis tas* ir kt. – **ne sinonimai**. **Pirmųjų neapibrėžtumo laipsnis** ryškesnis negu įvardžių

šis tas, kas nors, kai kas ir kt. Ir nevalia antrųjų keisti pirmaisiais, nes jų reikšmės skiriasi. *Dabartinės lietuvių kalbos žodynas*, 2000, ir vėlesni jo leidimai (2006) šiuos įvardžius aiškina taip: **kažkas, kaži(n) kas** nežinia kas, **kažkoks, kaži(n) koks** nežinia koks ir t. t., **prieveiksmius** – **kažkada** nežinia kada, **kažkaip** nežinia kaip, **kažkiek** nežinia kiek, **kažkodėl** nežinia kodėl, **kažkur** nežinia kur ir t. t.

Gerai pasakytą: *kažkas pasibeldė į langą* (nežinia kas); *peiliukas kažkur prapuolė* (nežinia kur), *kažkada jis čia lankydavosi* (seniai, nežinia kada); *ir plaukai kažkaip susišiaušė* (nežinia kaip); *kažin ką uždėjo ant duonos, tas drebėjo drebėjo ir nukrito* (uždėjo šaltienos, vaikas nesuprato, kad tai šaltiena), *kažkam atidavė pinigų ir neatsimena kam* (nežinia kam).

Taisytini pasakymai: *norint kažką* (= ką nors) *įrodyti reikia turėti argumentų*; *norėjome kažką* (= ką nors, šį tą) *nuveikti*; *išmokome kažką* (= šį tą) *suprasti*; *jums reikia kažko* (= ko nors, šio to) *gaivinamo*; *gyvenime reikia turėti kažkokį* (= kokį nors, šiojį tokį) *tikslą*; *susitikime kažkur* (= kur nors) *rytoj*.

Prie aptariamųjų nežymimųjų įvardžių irrieveiksmių rusų kalbos pavyzdžiu dar pridėdama dalelytę *tai*. Rusų kalbos dalelytė to reiškia neapibrėžtumą: *что* – kas, o *что-то* nežinia kas, *когда* kada, *когда-то* kažkada ir t. t. Lietuvių kalbos minimi įvardžiai irrieveiksmiai patys vieni reiškia neapibrėžtumą ir, gink Dieve, nevalia prie jų dėlioti jokių dalelyčių.

VLKK šią klaidą įrašė į didžiųjų klaidų sąrašą, bet negirdėjau, kad kada nors VLKK narys būtų taisęs.

Bus daugiau

Paskirtos mokslo premijos užsienio lietuviams

Už tarptautinio lygio mokslo pasiekimus ir bendradarbiavimą su Lietuva šiemet bus apdovanoti keturi užsienio lietuviai. Mokslo premijas gaus JAV gyvenantys literatūrologė Violeta Kelertienė ir informacinių technologijų specialistas Algirdas Avižienis, chemikas Viktoras Algirdas Sniečkus iš Kanados ir Austrijoje dirbanti biologė Irutė Meškienė. Mokslo premijomis siekiama paskatinti užsienyje dirbančius lietuvių mokslininkus tapti Lietuvos mokslo ambasadoriais ir su iškiliais

lietuvių kilmės mokslininkais supažindinti Lietuvos visuomenę.

Vašingtono universiteto JAV, Skandinavijos studijų departamento profesorė literatūrologė Violeta Kelertienė apdovanojama už aktyvią Lietuvos kultūros, lituanistikos ir mokslo sklaidą užsienyje ir Lietuvoje.

Queens universiteto Kanadoje chemijos departamento profesorius Viktoras Algirdas Sniečkus premijos nusipelnė už ilgmetę mokslinę veiklą ir pasiekimus organinės chemijos srityje, už pagalbą Lietuvos ir Baltijos

valstybių mokslininkams mezgant tarptautinius ryšius.

Vienos universiteto Austrijoje profesorė Irutė Meškienė premija įvertinta už pastarojo dešimtmečio pasiekimus molekulinės biologijos srityje ir vaisingą bendradarbiavimą su Lietuvos mokslininkais.

Kalifornijos Los Andželo universiteto JAV profesorius emeritas informacinių technologijų specialistas Algirdas Avižienis apdovanojamas už svarų indėlį atkuriant Vytauto Didžiojo universitetą ir kuriant

nepriklausomos Lietuvos mokslo ir studijų sistemą.

Švietimo ir mokslo ministerija iškiliausiais užsienyje gyvenantiems lietuviams mokslo premijas skiria jau ketvirti metai. Premijų tikslas – skatinti išeivijos mokslininkus puoselėti lietuvių ir siekti, kad jie garsintų Lietuvą, palaikytų glaudžius ryšius su Lietuvos mokslo bendruomene ir dalyvautų bendrose mokslo programose. Taip pat skatinti juos aktyviai dalyvauti užsienio lietuvių bendruomenių veikloje. Mokslo premijos dydis – 13 tūkst. litų.

Premijų iškilmingas įteikimas planuojamas rudenį. Numatoma, kad premijų laureatai savo pasiekimus visuomenei pristatys skaitydami vietas paskaitas.

Išsamesnė informacija: Aušra Gribauskienė, Švietimo ir mokslo ministerijos Mokslo ir technologijų departamento Tarptautinių mokslo programų skyrius, tel. (8 5) 21 90 119.

Komunikacijos skyrius
Tel. (8 5) 219 0132

Mokslo Lietuva

Vyriausiasis redaktorius Gediminas Zemlickas
Stilistės Laura Bočiarovienė, Živilė Račkauskienė
Dizainerė Giedrė Sperskaitė

Patarėjai: Antanas Kulakauskas, Jonas Puodžius,
Alfonsas Ramonas, Juras Ulbikas, Edmundas Kazimieras Zavadskas.
Redakcijos adresas: J. Basanavičiaus g. 6, 01118 Vilnius
El. paštas: mokslolietuva@takas.lt, tel. (8 5) 212 1235.
Laikraštis internete: <http://mokslasplus.lt/mokslo-lietuva>

Redakcija gerbia savo autorių nuomonę ir mintis, net jei ne visada joms pritaria. Perspausdinant ar naudojant laikraščio „Mokslo Lietuva“ ir jo internetinio puslapio <http://mokslasplus.lt/mokslo-lietuva> paskelbtą medžiagą būtina nuoroda į „Mokslo Lietuvą“. Laikraštis platinamas tik prenumeratoriams ir redakcijoje.

ISSN 1392-7191
Leidžia
UAB „Mokslininkų laikraštis“
SL Nr. 169
Spausdino
UAB „Sapnų sala“
S. Moniuškos g. 21, 2004 Vilnius
Tiražas 550 egz.